

MÓD ALADÁRNÉ:

A LAKOSSÁG TÁRSADALMI RÉTEGEK SZERINTI CSOPORTOSÍTÁSÁNAK EGYES KÉRDÉSEI

Az életkörülmények vizsgálatánál társadalmunkban az össznéesség helyzete alkotja a kiinduló pontot. Jóllehet az erre vonatkozó mutató alapvető, önmagában mégsem elég. Minthogy az egyes társadalmi osztályokhoz, azon belül az egyes rétegekhez tartozó népesség életkörülményei különbözőképpen alakulhatnak, nyilvánvaló, hogy ezek közül a fontos csoportokat külön-külön kell vizsgálni. Ez a feladat két problémakör megoldását követeli: az első magának a népességnek különböző osztályok, rétegek szerinti csoportosítása, a második pedig az ily módon elhatárolt népességcsoportok csoportonkénti jövedelmeinek megfelelő összeállítása. Mind a két feladatkör igen sokrétű. E cikkben csupán az első problémakörrel kívánok foglalkozni.

Az életkörülmények megfelelő vizsgálata céljából elsősorban a népesség *osztálytagozódás* szerinti helyes csoportosítását kell megoldani. Az osztálytagozódás kimutatására a következő fő csoportok használata volna kézenfekvő:

1. munkások és alkalmazottak,
2. szövetkezeti tagok,
3. kisárutermelők,
4. tőkésék.

A kapitalizmus és a szocializmus közötti átmeneti szakaszban olyan széles az átmenet az egyes osztályok között, hogy az osztályok szerinti elhatárolás elvben helyes, szokásos módszerei — vagyis a termelési eszközökhez való viszony alapján való csoportosítás — nem minden esetben alkalmazható egyértelműen.

A szocialista szektor térhódítása az átmeneti gazdaság időszakában nálunk egyrészt a tőkésosztály összezsugorodásával járt, másrészt a kisárutermelők számát csökkentette. Ezeknek túlnyomó része a szövetkezeti szektorba került át, jelentős része pedig munkássá, illetve alkalmazottá vált.

Jóllehet a tőkésosztályhoz való tartozás megállapítása sem egyszerű feladat, a gyakorlatban ez mégsem okoz különösebb problémát, minthogy ez az osztály időközben lényegében elvesztette a jelentőségét. Ezzel szemben igen lényeges, ugyanakkor nagy nehézségekkel járó feladat egyfelől a munkások és alkalmazottak, másfelől a kisárutermelők közötti határvonal helyes megállapítása, s részben ugyanez a helyzet a mezőgazdasági szövetkezeti tagok esetében is. A továbbiakban a munkások és alkalmazottak,

valamint a dolgozó parasztság (mezőgazdaságban dolgozó kisárutermelők és szövetkezeti tagok) egymástól való elhatárolásának problémáival foglalkozom.

Magyarországon a munkás- és parasztnépeesség kettéválása a múltban nagy tömegek tekintetében nem történt meg élesen. A felszabadulás után a szocializmus építése során az iparban, az építőiparban, a kereskedelemben, valamint az igazgatásban foglalkoztatottak száma nagymértékben növekedett. Az új munkaerőnek nagyrészt a korábbi falusi kisárutermelők köre volt a forrása, a mezőgazdaságból származó dolgozók jórésze azonban — bár egészen más okok következtében, mint a múltban — most sem szakadt el véglegesen a földtől. Ily módon a felszabadulás előtti régi, viszonylag széles kettős foglalkozású — félig paraszt, félig munkás — réteg jelentős mértékben tovább szélesedett. A munkások és alkalmazottak, illetve a parasztok közötti széles átmeneti réteg (amely tehát egyidejűleg önálló gazdasággal is és bérkeresettel is rendelkezett) 1957-ben Magyarország egész népességének közel negyedrészt érte el.¹ Világos, hogy a lakosság jövedelmének osztályok szerinti helyes elhatárolása szempontjából igen lényeges feladatot jelent ennek a viszonylag széles átmeneti rétegnek helyes megosztása.

Annak érdekében, hogy a kettős jövedelmű családok számáról, a termelésben való részvételéről és a jövedelmekben való részesedéséről, valamint jövedelmi viszonyaikról, s ezzel együtt az egész probléma jelentőségéről némi képet lehessen alkotni, álljon itt néhány adat.

1. tábla

*Az egyénileg dolgozó paraszti gazdaságok és termelőség-szövetkezeti családok számának megoszlása a munkabérkeresők száma szerint 1957-ben**

Gazdaságnagyság-csoport (kat. hold)	A gazdaságok, illetve családok száma				
	Összesen (ezer)	százalékos megoszlásban			Összesen
		0	1	2 és több	
		fő munkabérkeresővel			
1— 3.....	441,0	53,3	37,6	9,1	100,0
3— 5.....	297,8	71,2	23,4	5,4	100,0
5— 8.....	294,3	80,4	16,0	3,6	100,0
8—10.....	123,0	82,8	13,8	3,4	100,0
10—15.....	132,1	86,3	10,7	3,0	100,0
15—20.....	41,7	88,5	8,9	2,6	100,0
20—25.....	11,5	90,3	8,8	0,9	100,0
25—.....	4,9	91,8	6,1	2,1	100,0
<i>Egyéni gazdaságokban</i> <i>összesen</i>	<i>1346,3</i>	<i>70,6</i>	<i>23,7</i>	<i>5,7</i>	<i>100,0</i>
<i>Termelőség-szövetkezeti csoportokban és mezőgazdasági termelőség-szövetkezetekben...</i>	<i>134,1</i>	<i>71,0</i>	<i>22,4</i>	<i>6,6</i>	<i>100,0</i>

* A táblában szereplő számokat egy viszonylag széleskörű reprezentatív felvétel eredményeként a gazdaságok országos számadataira történt kivételéből nyertük. 1957. június 25-én 200 000 egyénileg gazdálkodó családot kérdeztünk ki a családhoz tartozó bér munkavállalók számára vonatkozólag.

¹ Ennek az aránynak kiszámításánál nem vettük figyelembe azokat, akiknek földterülete a 400 négyszögölt nem éri el, mert ez az egyébként igen széles réteg, amelynek inkább házköri gazdaságról, mint önálló üzemi jellegű gazdaságról van szó, egyértelműen a munkás- és alkalmazotti népeességhez sorolható.

A kettős jövedelmű népesség túlnyomó része érthetőleg a kevés földdel rendelkező paraszti családokból tevődik össze. Minthogy azonban az iparban, építkezésben és egyéb mezőgazdaságon kívüli területen a munkalehetőség rendkívül széles és igen kedvező, a felszabadulás után nem elhanyagolható arányban a nagyobb paraszti gazdaságokban is előfordul a bér munkavállalás.

Noha a fentiek szerint a kettős jövedelmű családok túlnyomó része kevés földdel rendelkezik, együttvéve a mezőgazdasági termelésnek és ezzel együtt a mezőgazdaságból származó jövedelemnek mégis jelentős része tartozik hozzájuk.

2. tábla

A kettős jövedelmű családok bruttó termelésének értéke és pénzbevétele 1957-ben, folyó termelői áron

Csoport	A családok, illetve gazdaságok száma (ezer)	A bruttó termelés értéke termelői folyó áron		Az áruértékesítésből eredő pénzbevétel folyó áron	
		millió forint	az egyéni gazdaságok bruttó termelési értékének százalékában	millió forint	az egyéni gazdaságok pénzbevételeinek százalékában
<i>A kettős jövedelmű családok</i>					
a) amelyeknek a jövedelmében a munkabér dominál	456	5 598	11,2	1 125	7,3
b) amelyeknek jövedelmében a paraszti jövedelem dominál	136	5 740	11,5	1 915	12,5
c) amelyeknek jövedelmében az egyéb jövedelem dominál	46	589	1,2	125	0,8
<i>Együtt</i>	<i>638</i>	<i>11 927</i>	<i>23,9</i>	<i>3 165</i>	<i>20,6</i>
<i>Csak paraszti jövedelemmel rendelkező családok</i>	.	<i>38 032</i>	<i>76,1</i>	<i>12 194</i>	<i>79,4</i>
<i>Egyéni gazdaságok összesen</i>	.	<i>49 959</i>	<i>100,0</i>	<i>15 359</i>	<i>100,0</i>

A kettős jövedelmű családok, illetve azok közül a fentiek szerint az a), b), c) csoportba sorolt családok bruttó termelési értékét és áruértékesítésből eredő pénzbevételét háromféle adatforrásra támaszkodva közelítettük meg.

Elsősorban megállapítottuk, hogy az egyes gazdaságnagyság-csoportokhoz mekkora földterület tartozik, milyen annak művelési ágak szerinti összetétele, továbbá mekkora az egyes gazdaságnagyság-csoportok állatállománya állatfajok szerint (együttvéve az összes gazdaságokat, tekintet nélkül arra, hogy azok kettős jövedelműek-e vagy sem).

Másodsorban az összes gazdaságcsoportra vonatkozóan megállapítottuk az egyéni gazdaságok összességére vonatkozó országos számítások alapján, hogy a fenti tényezők kat. holdanként, illetve az állatok száma szerint mennyi termelési értéket és áruértékesítésből származó pénzbevételt eredményeznek. Ennek alapján került megállapításra az egyes gazdaságnagyság-csoportok összes termelési értéke, illetve összes áruértékesítésből eredő pénzbevétele.

Harmadsorban megállapításra került, hogy az egyes gazdaságnagyság-csoportokon belül milyen arányban oszlanak meg a családok kettős és nem kettős jövedelműekre, illetve a kettős jövedelműeken belül a fenti három csoportba sorolhatókra (a csoportba való sorolás módszerét lásd a 231. oldalon). A különböző jellegű gazdaságok számaránya alapján került végül megosztásra az egyes gazdaságnagyság-csoportokra megállapított összes termelési érték, illetve áruértékesítésből származó pénzbevétel.

A munkabér és az egyéb üzemen kívüli jövedelem (napszámber, nyugdíj stb.), valamint a mezőgazdaságból származó jövedelem aránya rendkívül változó.

3. tábla
A megfigyelt gazdaságok számának százalékos megoszlása az üzemen kívüli jövedelem aránya szerint 1957-ben*

Gazdaság-nagyság-csoport (kat. hold)	Csak üzemi jövedelemmel rendelkező gazdaságok**	Az üzemen kívüli jövedelem			Összesen
		50—100	100—200	200-nál több	
		százaléka az üzemi jövedelemnek			
1— 3.....	42,2	10,3	21,0	26,5	100,0
3— 5.....	68,0	11,6	13,4	7,0	100,0
5— 8.....	82,3	9,7	6,2	1,8	100,0
8—10.....	86,2	9,0	4,2	0,6	100,0
10—15.....	92,9	4,9	1,7	0,5	100,0
15—20.....	97,0	2,5	0,5	—	100,0
20—25.....	98,0	1,0	—	1,0	100,0
25—.....	98,0	2,0	—	—	100,0
Összesen	68,1	9,4	11,8	10,7	100,0

* Tizenkétezer egyéni parasztgazdaság adatai alapján.

** Magában foglalja azokat a napszámber- és egyéb nem rendszeres üzemen kívüli jövedelemmel rendelkező gazdaságokat is, amelyekben az üzemen kívüli jövedelem aránya 50 százaléknál kisebb.

A kettős jövedelmű családok a munkás-alkalmazotti, illetve a paraszti népesség közötti átmenet igen különböző fokain állnak, mind azokban az esetekben, amelyekben eredetileg parasztokról van szó, akiknél a munkabérkereset alkotja a járulékos, második jövedelmet, mind azokban az esetekben, amelyekben munkás-alkalmazottokról van szó, akiknél a mezőgazdasági tevékenységből származó bevétel jelenti a második jövedelmet. Mindkét oldalon viszonylag szélesebb az a réteg, amely kettős jövedelmű volta ellenére eléggé egyértelműen az egyik vagy másik csoportba sorolható, s viszonylag kevesebben vannak olyanok, akiknél a hovatartozás problematikus. A helyes csoportosításhoz hozzásegít a kettős jövedelmek főbb megjelenési formáinak megállapítása. Ezek a következőképpen foglalhatók össze:

a) A kisebb-nagyobb gazdasággal rendelkező családokból egy vagy több tag *időszaki munkát* végez más foglalkozási ágban vagy a mezőgazdaság állami üzemeiben.

b) A gazdasággal rendelkező családokból egy vagy több tag *állandó munkaviszonyban* dolgozik állami mezőgazdasági üzemen vagy ipari, kereskedelmi stb. vállalatnál.

c) Ipari, kereskedelmi stb. főfoglalkozásúak családjainak gazdasága meghaladja a háztáji méreteket.

Eleve feltehető, s vizsgálataink ezt alá is támasztották, hogy a kettős jövedelmű családok közül az elsőnek említettek túlnyomó többsége a

parasztsághoz, az utolsónak említettek túlnyomó többsége a munkás-alkalmazottakhoz sorolandó, s a középső csoport az, amelynek megosztása tulajdonképpen problémát jelent. Világos azonban, hogy a három fő típus megállapítása csak hozzávetőleges támpontot nyújt az elhatároláshoz, a csoportosítás konkrét végrehajtása közelebbi ismerveket kíván.

Legelőször is azt kell eldönteni, hogy kettős jövedelem esetén — első lépésben mennyiségi tényezőktől függetlenül — milyen általános, mondhatni minőségi szempontok szerint történjék az elhatárolás.

Korábban ilyen minőségi szempontként az „életmód jellegét” fogadtuk el és mindenkit, akinek kapcsolata volt a mezőgazdasági termeléssel, aki mezőgazdasággal rendelkező családok keretében élt, „paraszti módon élt”, a parasztsághoz soroltuk. (Megjegyzendő, hogy a besorolásnál, korábban is és most is, nem az egyes keresőket, hanem a legkisebb jövedelmi és fogyasztási közösséget: a családot vesszük alapul. A családon belül a különböző forrásból származó jövedelmeket ugyanis közösen költik el; mind a keresők, mind az eltartottak egyaránt részesednek a gazdaságból és a munkabérből eredő jövedelemből.)

Korábbi eljárásunknál abból indultunk ki, hogy a mezőgazdasági termeléssel kapcsolatos paraszti körülmények, a paraszti életforma zárt lehetőségei meghatározó jelentőséggel bírnak a fogyasztás alakulására. Ebben a felfogásban a kettős jövedelmű családok túlnyomó többsége a parasztsághoz került, mégpedig nemcsak azok, akik mezőgazdasági foglalkozásúakból váltak kettős foglalkozásúakká, hanem a kisebb-nagyobb gazdasággal rendelkező munkás-alkalmazotti főfoglalkozásúak is. Ezzel indokolatlanul sok munkabérijövedelmet vettünk a parasztságnál számításba, aminek következtében a paraszti népesség összes jövedelme a valóságosnál magasabbnak tűnt.

Ennek az eljárásnak nem kielégítő volta viszonylag gyorsan világossá vált, mert így a parasztsághoz nagy számban kerültek olyan rétegek, amelyeknek a mezőgazdasági termeléssel, a mezőgazdasági jövedelemmel viszonylag kevés kapcsolatuk volt, s ezért a kapott „paraszti” jövedelmek alakulása nem volt kellően megmagyarázható. Egyébként az elhatárolásnak ez a módja magával az indokolással is ellentétbe került, mert a munkabérijövedelmek bizonyos arányon túl megváltoztatják magát a paraszti életmódot is. A tapasztalat azt mutatta, hogy a kettős jövedelmű átmeneti rétegek fogyasztása átmenetet alkot a paraszti és a munkás-alkalmazotti fogyasztás között, és legalábbis egy bizonyos fokig, általában minél nagyobb a bérjövdelem aránya a mezőgazdaságból származó jövedelemhez képest, annál inkább hasonlít a fogyasztás a munkás-alkalmazottakéhoz.

Mindennek következtében jutottunk el ahhoz a felismeréshez, hogy az elhatárolásnál az amúgy is kevésbé megfogható „életmód” helyett azt vegyük alapul, hogy a kettős jövedelmen belül melyik jövedelmi forrás dominál. Ezt az eljárást folytatjuk ma is, amikor a kettős jövedelmű családokat és azok teljes (kereső, illetve dolgozó, valamint eltartott) népességét aszerint soroljuk egyik vagy másik csoportba, hogy a család összes jövedelméből a munkabér vagy a paraszti gazdaságból eredő jövedelem aránya nagyobb-e. (Természetesen a munkások és alkalmazottak jövedelméhez hozzászámítjuk az átsorolt családok mezőgazdasági eredetű jövedelmét, a parasztság mezőgazdasági eredetű jövedelmét pedig megnöveljük az idesorolt bérkeresők munkabérijövedelmével.) Ennek az eljárásnak a következtében a kettős

jövedelmű családok többsége a munkások és alkalmazottak csoportjába kerül. Ez megfelel a tényleges helyzetnek, minthogy többségük az egészen kis gazdasággal rendelkező családok közül kerül ki, s a múlt e jellegzetes félproletár családjai ma már nemcsak félig munkások, hanem — viszonylag magasabb életszínvonaluk következtében — sokkal közelebb állnak a munkásokhoz, mint valaha. Ami pedig a fejlődés irányát illeti, egyre közelebb kerülnek a munkásokhoz.

Ez elhatárolás gyakorlati végrehajtásához 12—15 százalékos, általában kétévenként tartott reprezentatív összeírás segítségével tájékozódunk gazdaságnagyság-csoportonként a gazdaságokhoz tartozó népességnek és a rendszeres állandó bérjövdelemmel rendelkezőknek számáról. A számítás alapját egyfelől az átlagos bérjövdelem, másfelől az egyes gazdaságnagyság-csoportok átlagos mezőgazdasági jövedelme alkotja. Ez azt az eredményt adja, hogy a 3 kat. holdnál kisebb gazdaságokban az összes bérkeresővel rendelkező családoknál a bérjövdelem dominál, mert ezekben átlagosan már egy bérkeresőnek a jövedelme is nagyobb, mint e nagyságcsoport átlagos mezőgazdasági jövedelme. A 3—5 kat. holdas csoportban azoknál a családoknál dominál a bérjövdelem, amelyekben két vagy több bérkereső van, mert egy kereső átlagos bérjövedelme kisebb, kettőé viszont már több, mint e gazdaságnagyság-csoport átlagos mezőgazdasági jövedelme. Az 5 kat. holdon felüli családoknál kivétel nélkül a paraszti jövedelmet fogadtuk el dominálónak, mert elhanyagolhatónak véltük azokat a szórványos eseteket, amelyekben a bérjövdelem a valóságban több, mint e kategória átlagos mezőgazdasági jövedelme.

A kettős jövedelmű rétegek fentiek szerinti elhatárolásának eredményeit az alábbi adatok mutatják.

4. tábla

*A kettős jövedelmű családok megoszlása
jövedelmük domináló jellege szerint 1957-ben**

Család	A kettős jövedelmű családok száma, amelyeknek jövedelmében		Együtt
	a munkabér- jövedelem dominál (ezer)	a paraszti	
1 kat. holdnál kisebb földterülettel	200	—	200
1—3 kat. holdas	190	—	190
3—5 kat. holdas	50	30	80
5— kat. holdnál nagyobb földterülettel	—	100	100
<i>Összesen</i>	<i>440</i>	<i>130</i>	<i>570</i>

* 1957. június 25-i reprezentatív adatfelvétel alapján.

Megjegyzendő, hogy az ismertett eljárás az átlagos adatok használata következtében bizonyos egyszerűsítést tartalmaz, mert nem veszi figyelembe, hogy a mezőgazdaságból származó jövedelem másképpen alakul azokban a családokban, amelyekben van munkabérkereső, mint azokban, amelyekben nincs. Az utóbbi időben végrehajtott, 12 000 paraszti gazdaságra kiterjedő részletes vizsgálataink alapján a fentiek szerint kapott adatok korrigálhatók.

Összefoglalva az előbb mondottakat, a munkások és alkalmazottak csoportjába soroltuk egyfelől a csak bérjövedelemmel rendelkezőket és azokat a kettős jövedelműeket, akiknél a munkabérjövedelem dominál, és a parasztsághoz soroltuk azokat a családokat, amelyekben csak mezőgazdasági jövedelem van és azokat a kettős jövedelműeket, amelyekben a mezőgazdasági jövedelem dominál. A családok elhatárolása alapján a különböző családok átlagos népességének ismeretében került végül is megállapításra a két réteg népességének száma, amely e két rétegnél az egy főre eső reáljövedelem-számítás alapját alkotta.

Az eddigiekben a statisztikai gyakorlatot ismertettük. A tervezés a népesség elhatárolását — elsősorban technikai szempontok miatt — ettől eltérően végzi. Az Országos Tervhivatal a népesség fő csoportjait nem a családi közösségek, hanem a keresők hovatarozása alapján határozza meg oly módon, hogy egyfelől a munkások és alkalmazottak, másfelől a parasztság keresőihez az illető csoportok „kereső—eltartott” arányszámai alapján hozzászámítva az eltartottakat, kapják meg a csoport összes népességét.

*

A fentiekben képet adtunk a kettős jövedelmű családoknak a népesség egyik vagy másik fő csoportba való sorolási módjáról. Ez a besorolás szükséges a népesség osztálytagozódás szerinti csoportosításához. Tekintettel azonban arra, hogy a kettős jövedelmű réteg hazánkban igen széles, és életkörülményeiben elég lényegesen különbözik mind a munkásoktól és alkalmazottaktól, mind a parasztoktól, az osztálytagozódás mellett indokolt annak vizsgálata is, hogyan alakul egyrészt a kettős jövedelmű családok helyzete, másrészt azoknak a munkás- és alkalmazotti, valamint paraszti családoknak a helyzete, amelyek csak munkabérjövedelemmel, illetve csak paraszti jövedelemmel rendelkeznek. Noha ez a vizsgálat —, amennyiben csak az egyes osztályokon *belüli* rétegekre vonatkozóan nyújt felvilágosítást — az előzőhöz képest csak másodrendű jelentőségűnek tekinthető, mégis rendkívül lényeges. Ugyanúgy, mint ahogy fontos a munkásokon és alkalmazottakon, valamint a parasztságon belüli rétegek: például a különböző fizikai dolgozók és értelmiségiek, a kisebb, közepes és viszonylag nagyobb paraszti gazdaságok népességének csoportonkénti vizsgálata, ugyanúgy fontos a kettős jövedelmű rétegek helyzetének külön vizsgálata is. E réteg vizsgálatának jelentőségét aláhúzza, hogy a kettős jövedelmű családok keresői — akár az iparban, építkezésben, közlekedésben akár a mezőgazdaságon kívül másutt dolgoznak — munkatermelékenység, munkafegyelem, politikai és kulturális színvonal tekintetében általában elmaradnak a többi keresők mögött, ugyanakkor a mezőgazdaságban is érthető módon kisebb eredménnyel dolgoznak mint a mezőgazdasági főfoglalkozású népesség. Olyan probléma ez, amivel a gazdaságpolitikának számolnia kell, amelynek megoldására törekedni kell.

Míg azonban az előbbieken példaként említett rétegek vizsgálata terén a magyarországi statisztikai kutatás elég lényeges eredményeket ért el, a kettős jövedelmű rétegek jövedelemalakulásának vizsgálatát még csak most tűztük ki magunk elé. Az eddig elvégzett kezdeti munka alapján feltehető, hogy lényeges új képet fogunk kapni. E rétegekről az empirikus tapasztalat alapján ugyanis az a közhiedelem, hogy életszínvonaluk aránytalanul magas a népesség két alapvető csoportjához képest. A vizsgálatok azonban azt

mutatják, hogy noha e családok jövedelmei valóban viszonylag magasabbak, a kettős jövedelmű családok lényegesen népesebbek is mint a csak munkabérrrel, illetve csak paraszti jövedelemmel rendelkező családok, aminek következtében az egy főre jutó jövedelem (ami végső soron döntő módon meghatározza az életszínvonal alakulását) korántsem olyan kedvező a kettős jövedelmű családokban a többi családokhoz képest, mint ahogy azt a közfelfogás feltételezi. Ahhoz azonban, hogy e fontos kérdésben megalapozott felvilágosítást tudjunk nyújtani, még további kutatómunkára, s ennek keretében egy sor új elvi, módszertani, fogalmi kérdés megoldására van szükség.

Ugyanígy jelentős munka vár még megoldásra a szövetkezeti parasztság életkörülményeinek vizsgálatában is. Az alakulás, a megszilárdulás folyamatát a kezdet kezdetétől megfelelően nyomon kell kísérnünk, hogy tanulmányozhassuk azokat a körülményeket és tényezőket, amelyek a szövetkezeti parasztság életkörülményeinek javítását szolgálják, és azokat, amelyek ezt gátolják. Ezt pedig csak akkor lehet jól végrehajtani, ha helyesen húzzuk meg a határvonalat a szövetkezeti parasztság és a többi népességcsoport között. Egyfelől helyesen kell elhatárolni a szövetkezeti parasztságot és a munkás- és alkalmazotti népeiséget, másfelől helyesen kell a határvonalat meghúzni az egyénileg gazdálkodó parasztság és a szövetkezeti tagok között.

Az első feladat kapcsán talán meglepőnek tűnhet, hogy a szövetkezeti tagok esetében is kérdéses lehet a parasztsághoz való sorolás. Elvben a szövetkezeti tagokat csakugyan egyértelműen a mezőgazdasági népességhez, annak szövetkezeti szektorához kellene sorolni. A gyakorlatban azonban a szövetkezeti családok tagjai között is vannak munkabérkeresők, s ebben az esetben az egységes eljárás, az összehasonlíthatóság kedvéért az egyénileg gazdálkodókhöz hasonlóan a szövetkezeti családoknál is a jövedelem domináló jellege alapján célszerű a hovasorolás eldöntése. A szövetkezeti családokban az esetek egy részében a bérjövedelem elenyésző a szövetkezeti közös és háztáji gazdaságból származó jövedelemhez képest (a szövetkezetek fejlődésével az egyre inkább így lesz), ezért ezek a családok a parasztság szövetkezeti szektorához sorolandók. Vannak azonban olyan családok is, amelyekben a kisebb munkabírású, öregebb családtagok dolgoznak a szövetkezetben, míg a családi jövedelem szempontjából döntő jelentőségű fiatalabb nemzedék jövedelmét a népgazdaság különböző más ágaiból származó munkabér, illetve fizetés alkotja. Ezeket a családokat a munkás- és alkalmazott népességhez célszerű sorolni, akkor is ha egyes családtagok szövetkezeti tagok. A kettős jellegű szövetkezeti családok problémájának jelentősége, legalábbis ami a kezdeti szakaszt illeti, előreláthatólag nem csökken, hiszen a mai egyénileg gazdálkodó családokból lesznek a holnap szövetkezeti családjai, amelyeknek tagjai között az előbbieket szerint rendkívül jelentős a munkabérjövedelem, és nyilvánvaló, hogy ezek a családtagok a szövetkezetbe való belépés után is nagy részben megtartják a népgazdaság különböző területein folytatott munkájukat és ezzel egyben munkabérjövedelmüket.

A szövetkezeti paraszti népesség elhatárolása a munkás és alkalmazotti népességtől lényegében hasonló problémákat vet fel, mint az egyénileg gazdálkodóké. Különbséget okoz mégis, hogy itt a jövedelem domináló jellegének megállapításánál a mezőgazdasági jövedelmek alakulására vonatkozólag nem áll rendelkezésre olyan általános támpont, mint az egyéni gaz-

daságoknál az egyes gazdaságnagyság-csoportok átlagos mezőgazdasági jövedelme és az egyéni gazdaságok számának gazdaságnagyság-csoportok szerinti megoszlása. A szövetkezeti parasztság esetében ezért más módon kell megkísérlni a különböző forrásból származó jövedelmek domináló jellegének megállapítását; ehhez megfelelő módszer kialakítására és megfelelő statisztikai adatokra van szükség. E feladat megoldása még előttünk áll.

Egy sor további problémát vet fel a szövetkezeti tagok és az egyénileg gazdálkodó parasztság közötti határvonal meghúzása. E problémák részletes tárgyalása nem fér e cikk keretei közé, érzékeltetésül csak utalok néhány kérdésre. A szövetkezeti népesség és az egyénileg gazdálkodó parasztság elhatárolásának előfeltétele a szövetkezeti tagság kezdő időpontjának megállapítása. A kezdő időpont megállapításához pedig nem elég a belépési nyilatkozat aláírásának dátuma, mert a szövetkezeti taggá válásnak megfelelő összhangban kell lenni a szövetkezeti jövedelem megjelenésével. Tekintettel arra, hogy a paraszti jövedelmek alapját alkotó termelés és a termékek realizálása, értékesítése időben korántsem esik egybe, s könnyen megtörténhet, hogy a termelés a belépés előtti, az értékesítés pedig a belépés utáni időre esik, elvben és gyakorlatban eldöntésre vár, hogy a szövetkezeti jövedelmek keletkezésének, illetve realizálásának kezdeti ideje hogyan hozható a valóságot helyesen tükröző módon összhangba a szövetkezeti tagság kezdő idejével. Hasonlóan problematikus a szövetkezeti tagok készleteinek megítélése is (a készletváltozás egyik tényezője a jövedelmeknek), mert az újonnan belépett szövetkezeti tagok készleteinek egy része még az egyéni gazdaságból származik.

A szövetkezeti parasztság elhatárolása terén jó eredményeket értünk el, azonban mégsem mondhatjuk, hogy minden kérdést tökéletesen megoldottunk. A szövetkezeti szektor fejlődése új helyzetet teremt számunkra. Amíg ugyanis a szövetkezeti fejlődés viszonylag lassúbb üteme mellett nem tökéletes módszerek sem okoznak nagyobb zavart, addig a szövetkezeti szektor jelentős kiterjedése mellett az esetleges torzítások olyan méreteket ölthetnek, amelyek már komolyabban veszélyeztethetik az eredmények realitását. A szövetkezetekkel kapcsolatos módszertani feladatok megoldásának jelentősége együtt nő magával a szövetkezeti szektorral. Ez is aláhúzza azt a tényt, hogy munkánkban a következő években a szövetkezetek kérdését kell előtérbe állítani, s a szövetkezeti parasztság életkörülményeinek vizsgálata kapcsán felmerülő problémáknak kell különös figyelmet szentelni.

A helyes elhatárolás kérdése, amivel a fentiekben foglalkoztam, csak egyike az életkörülmények vizsgálatánál felmerülő számos kérdésnek. Am ennek az egyetlen kérdésnek a sokrétűsége is ízelítőt adhat talán arról, milyen szerteágazó feladat a lakosság életkörülményeinek helyes statisztikai ábrázolása. Ez az oka annak, hogy ha e téren értünk is el jelentős eredményeket, sohasem mondhatjuk, hogy minden problémát végleg megoldottunk: munkánk állandó fejlesztésre vár. Ez, ha sok dolgot ad is, egyben tág teret nyit az elvi, alkotó statisztikai munka számára, s talán nem utolsósorban ez az egyik oka annak, hogy az életkörülmények statisztikai kérdései iránt nemcsak hazánkban, hanem mondhatni világszerte oly nagyfokú érdeklődés tapasztalható.

HAVAS PÉTER:

AZ ÁGAZATI KAPCSOLATOK MÉRLEGÉNEK FELHASZNÁLÁSA EXPORTGAZDASÁGOSSÁGI SZÁMÍTÁSOKHOZ (I)*

A közelmúltban elkészült — Magyarországon először — az ágazati kapcsolatok mérlege (más néven a népgazdaság sakktáblaszerű mérlege, input-output tábla).¹ A Központi Statisztikai Hivatal által összeállított első, tényszámokat tartalmazó mérleg az 1957. évre vonatkozik. A mérleg sok tekintetben kísérletnek számít. Kísérlet volt elsősorban az elkészítés statisztikai módszereit és lehetőségeit illetően. Kísérleti a mérleg abból a szempontból is, hogy a tábla jellegének, sémájának, részletezésének meghatározásánál nem lehetett számításba venni a mérleg felhasználása során felmerülő követelményeket. Most, hogy a mérleg rendelkezésre áll, szélesebb körben megindulhatott az a munka, amely megkísérli meghatározni a felhasználás lehetőségeit, és egyben ennek során követelményeket állít fel a később elkészítendő mérlegek modelljével, sémájával, szerkesztésével szemben.²

A mérleg felhasználási lehetősége valószínűleg igen széleskörű, mert egymással szoros kapcsolatban bemutatja a népgazdaságon belül az egyes ágazatok szerepét. A gazdasági elemzés és a tervezés szempontjából feltehetően sok hasznos tulajdonsága van a mérlegnek. Az elkészült mérleg közvetlen felhasználását azonban gátolja az a körülmény, hogy még csak egy évről áll rendelkezésre, tehát az időbeli változások kimutatása nem lehetséges, valamint az is, hogy az 1957. év az ellenforradalom utólagos hatásai miatt rendkívülinek tekinthető.

A jelen tanulmány nem az elkészült tábla felhasználási lehetőségeivel foglalkozik, hanem csupán egy módszerbeli lehetőségre kíván rámutatni, amit az ágazati kapcsolatok mérlege bizonyos feltételek mellett nyújt. Ez a lehetőség az export gazdaságosságának vizsgálata a tábla segítségével.³

* Vitacikk.

¹ Lásd: Az ágazati kapcsolatok mérlege 1957. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1959. 56 old. c. kiadványt és Kenessey Zoltán: A magyar népgazdaság ágazati kapcsolatainak mérlege. (Statisztikai Szemle, 1959. évi 12. szám, 1174—1190. old.) c. cikk mellékletét.

² A tábla elkészítése előtt néhány tanulmány már nagy vonalakban foglalkozott a felhasználás itthoni lehetőségeivel is. (Pl.: Papp I.—Réczey G.: Az energiagazdálkodás elemzése az ágazati kapcsolatok mérlege alapján. Statisztikai Szemle, 1958. évi 12. sz.)

³ A tárgyalandó módszerbeli lehetőség már régóta ismert, legutóbb Magyarországon Román Zoltán „A munkatermelékenység nemzetközi összehasonlítása az iparban” című tanulmányában (Az MTA Közgazdaságtudományi Intézetének Közleményei, 5. szám, 68—76. old.) már foglalkozik a módszernek a külkereskedelem gazdaságosságának vizsgálatára való felhasználásával is.

A tanulmány nem tekinti feladatának, hogy megállapítást adjon exportunk egyes ágainak gazdaságosságára vagy gazdaságtalanságára, hanem csupán arra törekszik, hogy a módszerbeli lehetőséget és annak feltételeit némileg tisztázza és így hozzájáruljon a később készítendő mérlegek elkészítési módszerének eldöntéséhez.

A tárgyalás sorrendje a következő:

- I. A célok ismertetése.
- II. A számítás matematikai levezetése.
- III. A számítás és az elemzési lehetőségek példaszerű bemutatása.
- IV. A modell, a valóság és a lehetőségek kapcsolata.

I.

Az elmúlt évek során több vita zajlott le, és sok tanulmány látott napvilágot, melyek az export gazdaságosságának meghatározási módszereivel foglalkoztak. A módszerbeli vitákon túl igen sok gyártmányra egymással összehasonlítható számításokat is végeztek. E viták, tanulmányok és számítások több olyan eredményt hoztak, melyek segítséget nyújthattak külkereskedelmünk, ipari termelésünk kedvezőbb szerkezetének kialakításához.

A külkereskedelem gazdaságosságával kapcsolatos vitát *Karádi Gyula* vezetésével egy közgazdász-munkabizottság tanulmánya összegezte, melyet az MSZMP Központi Bizottsága által szervezett Közgazdasági Elméleti Munkaközösség is megvitattott és azt a további vita alapjául elfogadta.⁴ E tanulmány igen lényeges megállapításokat tartalmazott, melyek közül kiemeljük az alábbiakat:

„A nettó exportgazdaságossági mutatók közgazdasági tartalma tehát a hazai munkaráfordítások és az értük cserébe kapható ellentétel szembeállítására. Az export gazdaságosságának viszonylag megbízható mérésére a nettó gazdaságossági mutatók alkalmasak. Ezek többé-kevésbé pontosan, viszonylag nem nagy hibahatárok között kiszámíthatók.

A nettó mutatónak különféle változatai ismeretesek. Ezek között az a fő különbség, hogy a hazai ráfordításokat és az értük kapott devizaellenértékeket más-más termelési fázisra vonatkozóan veszik számításba: vállalati, iparági vagy össznépgazdasági mélységben. E mutatók mindegyikének van közgazdasági tartalma, s ezért bizonyos határok között mindegyikük használható, attól függően, hogy milyen összefüggéseket kívánunk velük feltárni. Vállalati és iparági szinten a gazdaságossági mutatók kiszámítása viszonylag könnyebb. Másrészt azonban szükségesnek látszik a gazdaságossági számításoknak az egész népgazdasági termelőfolyamatra történő elvégzése; ez olyan mutatóval történhetik, amely az összes hazai munkaráfordításokat veti egybe az ellentételként kapott (kapható) deviza-bevétellel.”⁵

Továbbiakban a tanulmány felhívja a figyelmet arra, hogy a gazdaságossági mutatószámok az elemzés nélkülözhetetlen segédeszközei, de egyedül nem alkalmasak fontos következtetések megalapozására.

A tanulmány megjelöli a munka további haladása érdekében a legfon-

⁴ *Közgazdasági Szemle*. 1959. évi 2. szám. 113–127. old.

⁵ Uo. 122. old.

tosabb teendőket is, melyek közül kiragadjuk itt a részünkre leginkább irányadókat.

„A különféle nettó mutatók használati körének kijelölése, olyan módszerek kidolgozása, amelyek lehetővé teszik a vállalati, illetőleg iparági mutatók viszonylag egyszerű módszerekkel való átalakítását népgazdasági szintű mutatókká.”⁶

„Végül, de nem utolsósorban rá kell térni a külkereskedelem-gazdaságossági számításokkal kapcsolatos nagyarányú számítási munkák mechanikus elemeinek gépesítésére, a rendszeresen gyűjtött alapadatok gépi feldolgozására. Ez nemcsak a számítási feladatok állandó növekedése miatt szükséges, hanem azért is, hogy a számításokat végző kvalifikált munkások több időt, energiát tudjanak fordítani az érdemi elemzésre”.⁷

Az idézett tanulmány megállapításaival csupán egy — bár igen lényeges — ponton látszik szükségesnek vitába szállni. Arról a megállapításról van szó, amelyik a nettó gazdaságossági mutatót jelöli meg mint alkalmasat az exportgazdaságosság mérésére. Nem kívánjuk azt állítani, hogy a nettó gazdaságossági mutató erre nem alkalmas, csupán azt, hogy egy ún. bruttó gazdaságossági mutató bizonyos értelemben alkalmasabb. Bruttó exportgazdaságossági mutató az előbbivel ellentétben olyan mutatószámot értünk, amelyben sem a hazai ráfordítások, sem a devizabevétel nincs csökkentve az importanyagok árával, illetve devizaárával. Pozitív oldaláról meghatározva olyan mutatót, amely az összes ráfordítást veti egybe az összes devizabevétellel.

Mivel a későbbiek folyamán mindkét mutató számításával foglalkozni kívánunk és a kettő közötti különbségről részletesen szó lesz, érveket itt nem kívánunk felsorakoztatni.

Célunk — részletesebben kifejtve — olyan exportgazdaságossági mutatószám meghatározása termékekre, illetve a termékek költségek szempontjából viszonylag homogén csoportjaira, melynek nevezője az exportálás révén elért devizabevételt tartalmazza devizaforintban, számlálója pedig az összes hazai költséget forintban. *A hazai költségen kizárólag bérköltséget értünk.* Ez természetesen bővebb magyarázatra szorul. Könnyen belátható, hogy a munkamegosztás bonyolult folyamatán keresztül a termelés minden fázisát költségtényezőkre bontva az anyagköltség kiesik a tényezők közül, illetve végül csak az importanyag költsége marad meg. Ezen túlmenően amortizációt, bérköltséget és ún. „egyéb költségeket” nyerünk. A vállalati kalkuláció ilyen egyéb költségei természetesen tovább részletezhetők anyag- és bérjellegű költségekre, de még mindig marad egy rész, amelyik a vállalat részére költség, valójában azonban a társadalmi akkumuláció része, mint például az adók, illetékek stb. Ez utóbbiakat vizsgálatunknál is kizárjuk a költségek közül és akkumulációnak tekintjük. A tényleges bérköltségen kívül tehát amortizációt és importanyagköltséget tartalmazna egy olyan sor végösszege, amelyik a munkamegosztás minden hazai fázisában részeire bontaná és összegezné a különböző fázisokban rárakódott költséget. További magyarázatra szorul tehát az a célkitűzés, hogy a belföldi költségen csak bért értünk. Az amortizációt és az importanyag-költséget is át kívánjuk számolni bérre. Megítélésünk szerint

⁶ Uo. 125. old.

⁷ Uo. 127. old.

ennek jogosultsága fennáll. Jogosult ez az átszámítás azért, mert az amortizáció mint költség a társadalmi munkamegosztás előbbi fázisában előállított termelőeszköz elhasználódott részének átvitele a vele előállított termék költségébe és mint ilyen elvileg hasonló módon visszavezethető az eredeti költségekre. Természetesen itt különösen figyelembe veendő az idő tényezője és felmerül a kérdés, hogy a ráfordított költségeket eredeti vagy utánpótlási — azaz a számítás időszakára vonatkozó — költségtényezőkkel kell meghatározni. (Most azonban ezt a kérdést elhanyagoljuk és erre csak később térünk vissza.)

A felhasznált importanyagokra fordított költség bérre való átszámítása azért jogosult, mert az importra fordított devizamennyiséget lényegében más termékek exportja révén nyertük, az exportált termékeket pedig ugyancsak hazai munkaráfordítással állítottuk elő. Így jogosult az importált terméket annyi hazai ráfordítással egyenértékűnek tekinteni, mint amennyi a megvásárlására fordított deviza megszerzéséhez szükséges exportált termékek hazai berráfordítása.⁸ Mivel valamely termék előállításához felhasznált import devizaárát csak export által kitermelt devizaegységre jutó átlagos berráfordítással célszerű átszámítani, a bruttó gazdaságossági mutató csak az egész export bértartalmának ismerete után számítható ki az egyes termékekre.

Népgazdasági szinten az egyes termékek nettó gazdaságossági mutatóját is csak akkor tudjuk kiszámítani, ha a termékek, illetve termékcsoportok egymáshoz kapcsolódó egész láncolatára rendelkezésünkre állnak részletes költségráfordítási adatok. Ez esetben a termék előállításának végső fázisában ráfordított bérhez, amortizációhoz és az import költségéhez hozzáadnánk a felhasznált anyagok (beleértve a szállítási költségeket, postaköltségeket és egyéb, anyagjellegű költségeket is) előállításának utolsó fázisában ráfordított bért, amortizációt és importot. Az összegezés további lépéseként a felhasznált anyagok előállításánál felhasznált anyagok költségei közül emelnénk ki az említett háromfajta költséget és haladnánk tovább a munkamegosztás további fázisaira. (Természetesen nincs szükség végtelen számú lépésre, mert a sor viszonylag gyorsan konvergál.) Amennyiben a nettó gazdaságossági mutatót minden exportált termékre kiszámítottuk és súlyozott átlagát az egész exportra is meghatároztuk, kezdetünk csak hozzá a bruttó mutatók kiszámításához. Ilyen nagy volumenű számítási munkát belátható időn belül csak elektronikus számológépekkel lehet elvégezni, éppen ezért merül fel az ágazati kapcsolatok mérlege igénybevételének szükségessége.

A mérlegnek mint matematikai modellnek ilyen számításokhoz való felhasználása számtalan, már általánosan ismert és néhány speciális problémát vet fel. A későbbiek során e problémák közül a leglényegesebbeket felvetjük és megkíséreljük áthidalásukat. Addig azonban a tárgyalás logikája érdekében figyelmen kívül hagyjuk ezeket és fennforgásukra csupán azok a feltételezések hívják fel a figyelmet, amelyeket a számítások módszertani ismertetése közben kénytelenek leszünk bevezetni.

⁸ Megjegyezzük, hogy az összes ráfordításoknak bérre való visszavezetése nem tévesztendő össze A. Smithnek Marx által megcáfolt azon dogmájával, hogy az áru értéke jövedelmekből tevődik össze. A ráfordításoknak bérre való visszavezetése legközelebb áll az ún. reálönköltség ma már közismert — bár közgazdaságilag pontosan még korántsem definiált — fogalmához.

II.

A számítás módját az alábbi néhány egyenlettel írhatjuk fel.

Végső célunk a bruttó exportgazdaságossági mutató kiszámítása valamely k termékre. Egyenletben kifejezve:

$$G_k = \frac{N_k}{D_k} \quad |1/$$

melyben G_k — k termék (vagy termékcsoporth) bruttó gazdaságossági mutatója,

N_k — k termék (vagy termékcsoporth) egységnyi belföldi termelési értékére fordított összes népgazdasági ráfordítás forintban,

D_k — k termék (vagy termékcsoporth) egységnyi belföldi termelési értékéért export esetén kapott devizaforint.

Továbbá:

$$N_k = V'_k + C'_k \quad |2/$$

melyben V'_k — k termék (termékcsoporth) egységnyi belföldi termelési értékére történt népgazdasági berráfordítás (beleértve tehát a termelés összes fázisában felhasznált belföldi anyagok, szolgáltatások és az amortizáció bértartalmát is),

C'_k — k termék (termékcsoporth) egységnyi belföldi termelési értékének előállításához népgazdasági szinten felhasznált importanyagok bér ellenértéke.

$$V'_k = v_k + \sum_{i=1}^n a_{ki} V'_i \quad (i = 1, 2, \dots, n) \quad |3/$$

melyben v_k — k termék (termékcsoporth) egységnyi termelési értékére történt berráfordítás a termelés végső fázisában,

a_{ki} — k (termékcsoporth) egységnyi termelési értékének előállításához felhasznált i termék értéke,

V'_i — i termék (termékcsoporth) egységnyi belföldi termelési értékére történt népgazdasági berráfordítás.

Ez az egyenlet úgy oldható meg, ha n számú összes termékre (termékcsoporthra) felállítjuk a következő egyenletrendszer:

$$X_k = x_k + \sum_{i=1}^n X_{ik} \quad (i = 1, 2, \dots, n) \quad |4/$$

melyben X_k — k termék termelési értéke,

x_k — k termék termelésének az a része, melyet fogyasztásra, felhalmozásra (beruházás, készletek növekedése), exportra használtak fel.

X_{ik} — k termék termelésének az a része, melyet i termék előállításához a termelés végső fázisában használtak.

Ez az egyenlet lényegében az ágazati kapcsolatok mérlegének egyenlete, azzal a kiegészítéssel, hogy a mérleg nemcsak a /4/ egyenletnek felel meg, hanem még a következőnek is:

$$X_k = Y_k + \sum_{i=1}^n X_{ki} \quad (i = 1, 2, \dots, n) \quad /5/$$

melyben Y_k — k termék előállításának végső fázisában hozzáadott új érték,

X_{ki} — i termék termelésének az a része, amelyet k termék előállításához felhasználtak.

A /4/ egyenlet az ágazati kapcsolatok mérlegének sorait, az /5/ az oszlopokat jellemzi, amiből következik a megfelelő oszlopok és sorok végösszegének egyenlősége.

A /4/ és /5/ egyenletben szereplő X_{ik} , illetve X_{ki} tagok rendszere alkotja a tábla belső matrixát.

A tábla belső matrixa és alsó szárnya (Y_k) egyszerű megoszlási százalékok számításával átalakítható a technikai koefficiensek rendszerévé, ha a százalékolást minden oszlopra elvégezzük.

Az /5/ egyenletet a k termék egységnyi értékére vonatkozólag a technikai koefficiensekkel a következőképpen írhatjuk fel:

$$1 = y_k + \sum_{i=1}^n a_{ki} \quad (i = 1, 2, \dots, n) \quad /6/$$

melyben y_k — k termék egységnyi termelési értékéhez a termelés végső fázisában hozzáadott új érték.

Az a_{ki} jellegű technikai koefficiensek matrixának invertálása révén már könnyen eljuthatunk /3/ egyenletünk megoldásához. Az invertálás révén a_{ki} helyett — mely k termék egységnyi értékének előállításához csak a termelés végső fázisában felhasznált i termék értékét jelentette — inverz koefficienst nyerünk, mely már k termék egységnyi értékének előállításához nemcsak a termelés végső, hanem azt megelőző valamennyi fázisában is felhasznált i termék értékét együttesen adja meg. Ilyen, most már megoldható formára hozva /3/ egyenletünket:

$$V'_k = v_k + \sum_{i=1}^n z_{ki} v_i \quad (i = 1, 2, \dots, n) \quad /7/$$

melyben v_i — i termék egységnyi termelési értékére történt berráfordítás a termelés végső fázisában.

Ebből az egyenletből a z_{ki} már ismert, v_k illetve v_i bérhányadok adóttak a technikai koefficiens táblában, ha /6/ egyenletünkben y_k -t nem egy összegben, hanem két részre választva határozzuk meg:

$$y_k = v_k + m_k \quad /8/$$

melyben m_k — k termék egységnyi értéke előállításának végső fázisában elért akkumuláció.

Mivel k termék előállításához nemcsak belföldi előállítású termékeket használnak fel, hanem importált anyagokat is, úgy tekinthetjük, hogy az importált termékekre is fennáll /4/ egyenletünk; ebben az esetben X_k nem k termék termelési értékét, hanem k termék importált mennyiségét jelenti belföldi árakon számolva. Természetesen erre az esetre /5/ egyenletünk nincs értelmezve, mivel hazai ráfordítások nem merülnek fel. Ebből követ-

kezően az importált termékek oszlopának technikai koeficiensei sincsenek, amiből úgyszintén következik, hogy az invertálás révén ugyan nyerünk olyan z_{ki} típusú inverz koeficienseket, amelyek belföldi előállítású termékek végső importanyag-felhasználásaként szerepelnek, de ennek továbbgyűrűzése nem lesz. Ez /7/ egyenletünket nem zavarja, csupán annyit kell hozzáfűzni, hogy természetesen lesznek olyan $z_{ki} v_i$ szorzatok, amelyeknek értéke 0, mivel i termék importból származik, tehát $v_i = 0$. A továbbiakban különböztessük meg k termék a_{ki} anyagfelhasználási technikai koeficienseit, illetve z_{ki} inverz anyagfelhasználási koeficienseit aszerint, hogy i belföldi vagy importból származó termék. A továbbiakban az eddigi jelölést, csak belföldi termékre vonatkoztatjuk. A k termék egységnyi értékének előállításához közvetlenül felhasznált i termék értékét, ha i termék importból származik, jelöljük a_{ki}^* -vel, az invertálás révén nyert k termék egységnyi értékének előállításához felhasznált összes (tehát a hazai termelés minden fázisában) i termék belföldi értékét, ha i termék importból származik, jelöljük z_{ki}^* -vel.

Ennek alapján k termék egységnyi értékének előállításához felhasznált összes import belföldi értékére (C_k) a következő egyenlet áll fenn:

$$C_k = \sum_{i=1}^n z_{ki}^* \quad (i = 1, 2, \dots, n) \quad /9/$$

Ezt az import-tartalmat kifejezhetjük devizaforintban is a következő egyenlettel

$${}_d C_k = \sum_{i=1}^n z_{ki}^* d_i \quad (i = 1, 2, \dots, n) \quad /10/$$

melyben ${}_d C_k$ — k termék egységnyi értékének előállításához felhasznált összes import devizaforintban,

d_i — i importált termék egységnyi belföldi értékének devizaforint értéke.

Könnyen belátható, hogy

$$C_k + V'_k + M_k = 1 \quad /11/$$

melyben M_k — k termék egységnyi értéke előállításának összes fázisaiban elért akkumuláció forintban,

mivel végső soron minden hazai termék értékében a népgazdaság összes termelő fázisait figyelembe véve csak import, bér és akkumuláció van.

M_k hasonlóan /7/ egyenletünkhöz, figyelembe véve /8/ egyenletünket is, kifejezhető a következőképpen:

$$M_k = m_k + \sum_{i=1}^n z_{ki} m_i \quad (i = 1, 2, \dots, n) \quad /12/$$

melyben m_i — i termék egységnyi értéke előállításának végső fázisában elért akkumuláció.

Az eddigi egyenletek lehetőséget nyújtanak k termék nettó exportgazdaságossági mutatójának (\bar{G}_k) felírására.

$$\bar{G}_k = \frac{V'_k}{D_k - {}_d C_k} \quad /13/$$

Amennyiben ezt a mutatót nem egy termékre, hanem az egész exportra számítjuk ki, nyerjük az időszak összes exportjának nettó gazdaságossági mutatóját (\bar{G} .)

$$\bar{G} = \frac{\sum_{i=1}^n V_i' x_i'}{\sum_{i=1}^n D_i x_i - \sum_{i=1}^n {}_d C_i x_i'} \quad (i = 1, 2, \dots, n) \quad /14/$$

melyben x_i' — i termék termeléséből exportra került rész értéke belföldi áron.

\bar{G} -t tehát az adott időszakban olyan mutatónak tekinthetjük, mely jelzi, hogy az összes export révén átlagosan egy devizaforint bevételhez mennyi munkabérráfordítás árán jutottunk. Ennyi munkabérbe került tehát az a devizaforint is, amelyet az importált termékek beszerzésére fordítottunk. Tehát:

$$C_k' = \bar{G} {}_d C_k \quad \text{és} \quad \sum_{i=1}^n C_i' x_i' = \bar{G}_0 \sum_{i=1}^n {}_d C_i x_i' \quad /15/$$

Mivel /2/, illetve /1/ egyenletünk minden tényezője most már ismert, kiszámítható k termék bruttó gazdaságossági mutatója is.

Bizonyításra szorul még, hogy az összes export bruttó és nettó gazdaságossági mutatója egyenlő. Amennyiben ugyanis ez nem így lenne, \bar{G} -t nem tekinthetnénk egy devizaforint munkabér egyenértékének. Tehát fenn kell állnia az alábbi egyezőségnek az összes exportra:

$$\bar{G} = G$$

Ezt behelyettesítve /14/, illetve az /1/ és /2/ egyenletek összes exportra vonatkoztatott változatával a következőkben fejezhetjük ki az előbbi egyenlőséget:

$$\frac{\sum_{i=1}^n V_i' x_i'}{\sum_{i=1}^n D_i x_i - \sum_{i=1}^n C_i x_i'} = \frac{\sum_{i=1}^n V_i' x_i' + \sum_{i=1}^n C_i' x_i'}{\sum_{i=1}^n D_i x_i'}$$

A fenti egyenlőség jobboldalán levő tört számlálójának $\sum_{i=1}^n C_i' x_i'$ tagját behelyettesíthetjük /15/ egyenletünk szerint

$$\frac{\sum_{i=1}^n V_i' x_i' + \bar{G} \sum_{i=1}^n {}_d C_i x_i'}{\sum_{i=1}^n D_i x_i'}$$

melyben \bar{G} -t behelyettesítve a következő formulát kapjuk:

$$\frac{\sum_{i=1}^n V_i' x_i' + \frac{\sum_{i=1}^n V_i' x_i'}{\sum_{i=1}^n D_i x_i' - \sum_{i=1}^n dC_i x_i'} \sum_{i=1}^n dC_i x_i'}{\sum_{i=1}^n D_i x_i'}$$

A számlálóban kijelölt összeadási és szorzási műveletet elvégezve,

$$\frac{\sum_{i=1}^n V_i' x_i' \sum_{i=1}^n D_i x_i' - \sum_{i=1}^n V_i' x_i' \sum_{i=1}^n dC_i x_i' + \sum_{i=1}^n V_i' x_i' \sum_{i=1}^n dC_i x_i'}{\sum_{i=1}^n D_i x_i' - \sum_{i=1}^n dC_i x_i'} = \sum_{i=1}^n D_i x_i'$$

törtet nyerjük, mely egyszerűsítve

$$\frac{\sum_{i=1}^n V_i' x_i'}{\sum_{i=1}^n D_i x_i' - \sum_{i=1}^n dC_i x_i'}$$

Ez pedig megegyezik az eredetileg felállított egyenlőségünk baloldalával, tehát az egyenlőség valóban fennáll.

Az előbbieken bizonyított egyenlőségünk az összes export nettó és bruttó gazdaságossági mutatója között áll fenn.

Ugyanez az egyenlőség nem áll fenn valamely termék két exportgazdaságossági mutatója között csak abban a különleges esetben, ha $\bar{G} = \bar{G}_k$ vagy ha dC_k , illetve $C_k = 0$. (Ez utóbbi a gyakorlatban nem fordulhat elő, az import legfeljebb elenyésző lehet, de 0 nem.)

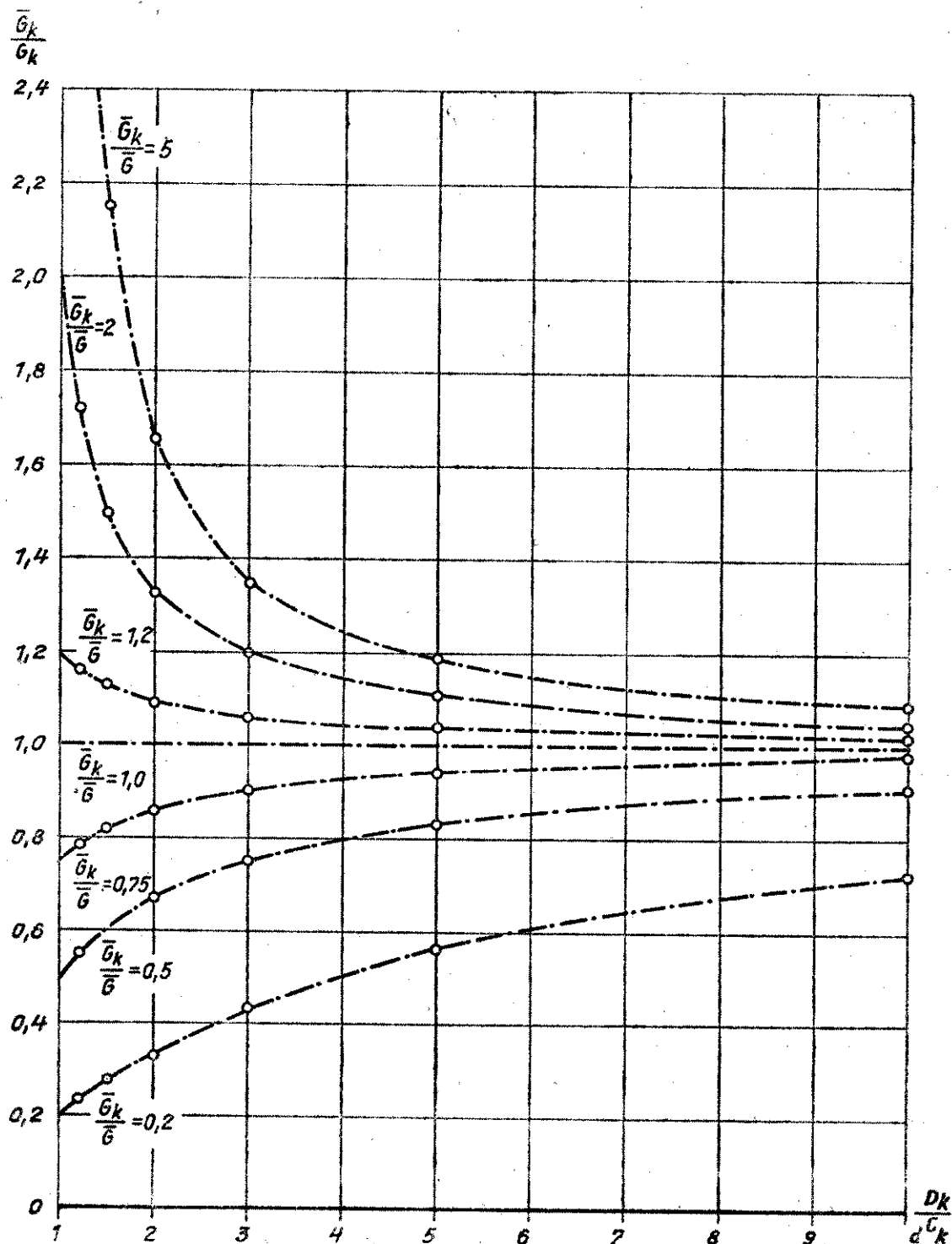
Valamely termék \bar{G}_k és G_k mutatói közötti összefüggést $\frac{D_k}{dC_k}$ és $\frac{\bar{G}_k}{\bar{G}}$ arányoktól függően a közölt ábra szemlélteti.

Az összefüggésre jellemző, hogy a két mutató közötti eltérés egyre növekszik $\frac{D_k}{dC_k}$ aránynak 1-hez való közelítésével, mivel a nettó mutató nevezőjének a nullához való közeledésével a tört értéke rohamosan közelíti a végtelent és $\frac{D_k}{dC_k} = 1$ esetében a nettó mutató nincs értelmezve.

$\frac{D_k}{dC_k} < 1$ mint függvény igen, de gazdasági értelmét tekintve aligha értel-

mezhető. Különösen szembetűnő ez, hogyha a mutatóban $\frac{D_k}{dC_k}$ arány minimálisan kisebb mint 1, a tört értéke a $-\infty$ -hez tart. Ha az import kis részét bármekkora hazai ráfordítással úgy pótoljuk belföldi termeléssel, hogy $\frac{D_k}{dC_k}$ minimálisan nagyobb legyen mint 1, törtünk értéke a $+\infty$ -hez tart.

(E tanulmánynak nem célja a nettó és a bruttó gazdaságossági mutató közötti eltérések és összefüggések részletesebb elemzése.)



III.

A módszert egy leegyszerűsített sémán mutatjuk be. Sémánk 5 szektoros nyitott statikus modell. (A Központi Statisztikai Hivatal által elkészített tábla ún. „A” változatában 40 szektort tartalmaz. Ez a változat egy-egy szektorában összevontan kezeli az azonos ágazatba tartozó hazai előállítású és importált termékeket. „B” változata ennek megfelelően 41 szektort tartalmaz, mivel itt az egyes szektorok csak a hazai termelést tartalmazzák és az import külön szektorként szerepel. A „C” változatban az „A”-hoz képest a szektorok száma kétszeres, mivel minden ágazat belföldi termelése és az ágazat profiljának megfelelő termékek importja külön szektort képez. A három változat csak az import kezelésének módjában tér el egymástól. Megemlítjük, hogy a tábla az amortizációt és a felújításokat is a külső szárnyakon szerepelteti, tehát a belső matrixban csak a termelő szektorok anyag- és anyagjellegű felhasználásai szerepelnek.)

Modellünkben az importot külön ágazatként kezeltük és ágazatnak fogtuk fel az amortizációt is. A hazai termelés 3 szektorként szerepel. Tekintsük ezt úgy, mintha összesen három — a költségek strukturája szempontjából — homogén termékcsoporthoz (A, B, C) tartozó gyártmányokat állítanánk elő. Az amortizáció mint sor az egyes termékcsoporthoz tartozó költségeiből az amortizációt tartalmazza, mint oszlop pedig az amortizáció összegének termékcsoporthoz szerinti részletezését, tehát feltételezzük, hogy bármely termelő szektor egy forint összegű amortizációja azonos arányban tartalmazza a különböző termékcsoporthoz tartozó termelőeszközök pótlási szükségletét. Valamint azt is feltételezzük, hogy ezt a pótlást az időszak folyamán valóban el is végezték. Modellünkben — miként az elkészült táblában is — hazai folyó árakon szerepelnek az adatok. A tényleges helyzettől azonban annyiban tekintsünk el, hogy tételezzük fel az egyes termékcsoporthoz tartozó értékesítési relációk szerinti azonos árat. Ez a valóságban nincs mindig így, sok termék ára attól függően változik, hogy a termelés, illetve a végső fogyasztás melyik szférájában használják fel. Ezen túlmenően — mint már említettük — azt is fel kell tételeznünk, hogy egy termékcsoporthoz belül a különböző gyártmányok költségstrukturája közel azonos, tehát az akkumulációja, illetve forgalmi adója is azonos arányú. A valóságban természetesen ez sincs így. A későbbiek során az egyszerűsített és a valóságban lehetséges modell közötti különbségekre visszatérünk.

Fentiek alapján sematizált modellünk tetszőleges számok beírásával a következő (247.) oldalon látható.

A tábla egy-egy oszlopa a termékcsoporthoz tartozó termékek előállítására fordított költségeket tartalmazza, aszerint részletezve, hogy melyik szektorból származott a felhasznált termék, illetve az alsó szárnyon a termelés utolsó fázisában ráfordított bért és az akkumulációt. Az importoszlop csak végső belföldi értéket tartalmaz, mivel erre hazai ráfordítás nem történt. Az amortizációt a már említett módon kezeltük. A fogyasztás, a felhalmozás és az export oszlopa származás szerinti részletezésben tartalmazza a felhasználást.

A tábla egy-egy sora termelési szektorra és importra vonatkoztatva a termékek elosztását tartalmazza, részletezve, hogy a termelő szektorban az amortizáció pótlásra, illetve végső felhasználásra került-e.

		A	B	C	Im- port	Amor- tizáció	Össze- sen (1— 5-ig)	Fo- gyasz- tás	Felhal- mo- zás*	Ex- port	Össze- sen (7— 9-ig)	Össze- sen (6+ 10)
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	A	100	75	300	—	85	560	140	100	200	440	1000
2	B	200	300	100	—	17	617	633	50	200	883	1500
3	C	250	15	40	—	34	339	831	330	500	1661	2000
4	Import	50	150	200	—	34	434	246	120	—	366	800
5	Amortizáció	50	60	60	—	—	170	—	—	—	—	170
6	Összesen (1—5-ig)	650	600	700	—	170	2120	1850	600	900	3350	5470
7	Bérek, jövedelmek..	400	300	1000	—	—	1700					
8	Akkumuláció	—50	600	300	—	—	850					
9	Termelési érték (6—8-ig)	1000	1500	2000	—	—	4500					
10	Import	—	—	—	800	—	800					
11	Amortizáció	—	—	—	—	170	170					
12	Összesen (9—11-ig)	1000	1500	2000	800	170	5470					

* Beruházás ± készletváltozás.

Az amortizáció mint sor a termelő szektorokban az időszak folyamán felmerült amortizáció költségét tartalmazza.

Végül az alsó szárny a béreket és jövedelmeket és az akkumulációt tartalmazza, valamint a termelés, import, amortizáció végső összegei szerepelnek itt.

A tábla belső matrixa tehát technológiai kapcsolatot mutat ki. Így kimutatja, hogy valamely termékcsoport egész termelési értékéhez — az adott technikai színvonal mellett — a többi ágazatok mennyi termékének felhasználása volt szükséges. E technológiai kapcsolatokat világosabban szemlélteti egy olyan tábla, amelyik a termelési érték egységére vonatkoztatva mutatja ki a ráfordításokat. Ilyen módon jutunk el a technikai koefficiensekhez. Az előbbi tábla technikai koefficiensei a következők:

		A	B	C	Import	Amor- tizáció
		1	2	3	4	5
1	A	0,10	0,05	0,15	—	0,50
2	B	0,20	0,20	0,05	—	0,10
3	C	0,25	0,01	0,02	—	0,20
4	Import	0,05	0,10	0,10	—	0,20
5	Amortizáció	0,05	0,04	0,03	—	—
6	Összesen (1—5-ig)	0,65	0,40	0,35	—	1,00
7	Bérek és jövedelmek .	0,40	0,20	0,50	—	—
8	Akkumuláció	0,05	0,40	0,15	—	—
9	Termelési érték (6—8-ig)	1,00	1,00	1,00	—	—
10	Import	—	—	—	1,00	—
11	Amortizáció	—	—	—	—	1,00
12	Összesen (9—11-ig)	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00

A tábla ezáltal olyan alakot öltött, amely matematikailag kezelhető. Invertálása révén olyan koefficienseket nyerhetünk, melyek megadják, hogy a táblában szereplő összes szektorok egységnyi kibocsátásához az összes szektorok mekkora termelése szükséges, beleértve a második, harmadik, negyedik stb. lépcsőben jelentkező szükségleteket. A technikai koefficiensek matrixának invertálásával együtt azonos eljárási móddal nyerhetjük a bérek és jövedelmek, valamint az akkumuláció inverz koefficienseit is. Ez a számítási mód azonban felesleges. Azonos eredményt ad kevesebb számítással /7/ egyenletünk szerinti eljárás. Ezért tehát az így nyert bér- és akkumuláció koefficiensek beleírhatók az inverz matrixba. Közgazdasági értelmük hasonló a termékekre vonatkozóhoz; megmutatják, hogy valamely szektor egységnyi kibocsátásához mennyi bér kifizetése volt szükséges, illetve mennyi akkumulációt tartalmaz, beleértve a termelés megelőző összes hazai fázisait is.

A példaként bemutatott tábla inverze a következő:

		A	B	C	Import	Amortizáció
		1	2	3	4	5
1	A	1,233	0,113	0,215	—	0,671
2	B	0,340	1,289	0,128	—	0,324
3	C	0,335	0,054	1,086	—	0,390
4	Import	0,146	0,152	0,142	1,000	0,317
5	Amortizáció	0,085	0,059	0,048	—	1,058
6	Bérek és jövedelmek .	0,729	0,330	0,655	—	0,528
7	Akkumuláció	0,125	0,518	0,203	—	0,155

E számítás után tehát már ismertek a C_k , a V'_k és az M_k értékek, mivel az invertálással együtt megoldottuk /9/, /7/ és /12/ egyenleteinket is.

A végső felhasználás szektorát megszorozva a megfelelő import, bér és akkumuláció inverz koefficienseivel, ezek egy kibocsátott termékfajtára nézve összesen magát a végső felhasználás összegét adják. Ez az egyezőség azért is fennáll, mert az import, bér, akkumuláció inverz koefficiensei pontos számítás esetén összesen 1-et adnak, ez megfelel /11/ egyenletünknek.

Ez a kézenfekvő egyezőség számításaink szempontjából másodlagos jelentőségű. Fontos azonban az, hogy ha a végső felhasználás szektorát megszorozzuk a megfelelő oszlop inverz koefficienseivel és a rész-szorzatokat sorok szerint összegeljük, eredményül a sor végösszegét nyerjük, mivel:

$$X_k = x_i z_{ik} + x_j z_{jk} \cdots + x_n z_{nk}$$

Ez azonban nemcsak X_k sorösszegre, hanem valamennyi, tehát az alsó szárnyon levő sorösszegre is fennáll. (Bér, jövedelem, akkumuláció.)

Ez az egyezőség táblánk esetében a végső ráfordításokra és az akkumulációra számszerűen a következő (az egyes találkozási pontokon a megfelelő végső felhasználás és a végső ráfordítás vagy akkumuláció inverz koefficiensének szorzata szerepel):

	Végső felhasználás				
	A	B	C	Import	Összesen*
Import	64,24	134,22	235,86	366,00	800,32
Bérek és jövedelmek	320,76	291,39	1087,96	—	1700,11
Akkumuláció	55,00	457,39	337,18	—	849,57
Összesen	440,00	883,00	1661,00	366,00	3350,00

* A 247. oldalon levő táblában szereplő megfelelő sorösszegektől való minimális eltérések az invertálás kerekítési hibáiból adódnak.

Ugyanezzel a számítási módszerrel, ha azt nem az összes végső felhasználásra, hanem csak az exportra számítjuk ki, már közel jutunk a kívánt exportgazdaságossági mutató néhány alapadatához. Megkapjuk termelő szektoronként az exportra fordított végső költségeket. Példánkat tovább folytatva, ezek a költségek a következők:

	Export			
	A	B	C	Összesen
Import	29,20	30,40	71,60	130,60
Bérek és jövedelmek	145,80	66,00	327,50	539,30
Akkumuláció	25,00	103,60	101,50	230,10
Összesen	200,00	200,00	500,00	900,00

Táblánkban mint minden adat, az export is belföldi árakon szerepel. Ez tehát még nem alkalmas a nettó vagy bruttó gazdaságossági mutató kiszámítására. Legcélszerűbbnek látszik a különféle devizákat reális, egymással is helyes arányban álló forintárfolyamon átszámítani és így egységes devizaforintban értékelni a különböző termékcsoportok exportját. Nem célunk itt foglalkozni azokkal a problémákkal, amelyek a devizaár meghatározását, illetve annak devizaforintra való egyértelmű átszámítását érintik. Megelégszünk annak feltételezésével, hogy ez megfelelő módszereket alkalmazva lehetséges. Ugyanez lehetségesnek látszik az importra is, azonban sematikus táblánkban az import nem termékcsoportok, hanem csak a felhasználás szerint van részletezve. Az importra tehát nem vonatkoztható csak valamiféle átlagos devizaforint—belföldi forint arány, különösen ha az import inverz koefficienseivel számolunk. E koefficiensek ugyanis összegezve tartalmazzák egy szektor importszükségletére vonatkoztatva az összes kapcsolódó termelő szektorok importjának arányos részét. Később visszatérünk annak lehetőségeire is, hogy a táblát meg lehet szerkeszteni nem egy import sorral és oszloppal, hanem az importált termékek termékcsoportjai szerinti részletezésben is. (A Központi Statisztikai Hivatal által elkészített tábla „C” változatában az import termékcsoportokra bontva szerepel.) Számításunk módszerén azonban ez nem változtat. Úgy is feltételezhetjük, hogy csak egyfajta terméket importálunk.

Tételezzük fel, hogy a táblánkban szereplő exportra és importra az alábbi devizaforint—belföldi forint összefüggések adódnak:

		Belföldi	Deviza-	Belföldi forint
		forint		Devizaforint
Export	A	200	125	1,60
	B	200	80	2,50
	C	500	250	2,00
	Összesen ..	900	455	1,98
Import	800	485	1,65	

Ennek alapján a nettó gazdaságossági mutatót rendre kiszámíthatjuk.

Az A nettó gazdaságossági mutatója (a /13/ egyenlet szerint, a számítást azonban nem a termelési érték egységére, hanem egészére vonatkoztatva):

$$\bar{G}_A = \frac{V'_A x'_A}{D_A x'_A - d'_C x'_A} = \frac{145,80}{125 - 17,70} = 1,36$$

Ugyanezen számítási mód alapján $\bar{G}_B = 1,08$

$$\bar{G}_C = 1,58$$

Az összes export nettó gazdaságossági mutatója, $G = 1,434$

A fenti példa tehát azt mutatja, hogy a gazdaságosság sorrendje adott példánkban B, A, C. Ebből a C rosszabb az egész export átlagánál.

Ezek után kiszámíthatjuk rendre a bruttó gazdaságossági mutatót is, mivel ismerjük, hogy egy devizaforint export mennyi népgazdasági ráfordításba kerül (1,434). Ugyanezzel az aránnyal tehetjük egyenlővé az import devizaforintját is.

Ily módon a bruttó gazdaságossági mutatók a következők: A bruttó gazdaságossági mutatója (lásd az /1/, /2/ és /15/ egyenleteket, úgyszintén az egész exportra számítva):

$$G_A = \frac{V'_A x'_A + G_d \bar{C}_A x'_A}{D_A x'_A} = \frac{145,80 + 1,434 \cdot 17,70}{125} = 1,37$$

Ugyanezen számítási mód alapján $G_B = 1,16$

$$G_C = 1,55$$

Az összes export bruttó gazdaságossági mutatója, $G = 1,434$

A bruttó gazdaságossági mutatók sorrendje e példa esetében nem tér el a nettó gazdaságossági mutatók sorrendjétől. Az átlagtól való eltérések azonban csökkentek. Ennek számszerű összefüggéseire már rámutattunk az előzőkben.

*

Ezzel lényegében a gazdaságossági mutatók számításának módszerét példánkon levezettük. Tegyük most egy rövid kitérőt témánkhoz csak közel fekvő, de nem hozzátartozó kérdés — e mutatószámok alakulásának a nemzeti jövedelemre gyakorolt hatása — vizsgálatára.

Számítsuk át a végső felhasználásra vonatkozó végső ráfordításokat és akkumulációt csak bérre, illetve bérellenértékre és akkumulációra. Küszöböljük ki tehát az importot. A számításhoz most már minden adat rendelkezésünkre áll. 1 devizaforint import = 1,65 folyóforint importtal és egy devizaforint import 21,434 forint bérrel, azaz 1 folyóforint import = 0,869 bérrel és 0,131 akkumulációval. E kulcsszámokkal átszámítva az import inverz koefficienseket bérre és akkumulációra, rendre az új koefficiensek a következők:

	A	B	C	Import	Amortizáció
Bér	0,856	0,462	0,778	0,869	0,803
Akkumuláció	0,144	0,538	0,222	0,131	0,197
<i>Összesen</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>	<i>1,000</i>

Az import átszámítása után export nélkül a végső felhasználás bér és akkumuláció tartalma a következőképpen alakul:

		Végső felhasználás export nélkül					
		A	B	C	Import	Amortizáció	Összesen
Végső ráfordítás és akkumuláció	Bérek és jövedelmek	205,44	315,55	903,26	318,05	—	1742,30
	Akkumuláció	34,56	367,45	257,74	47,95	—	707,70
	<i>Összesen</i>	<i>240,00</i>	<i>683,00</i>	<i>1161,00</i>	<i>366,00</i>	—	<i>2450,00</i>

A fogyasztás és a felhalmozás bér- és akkumuláció tartalma összegében éppen 100 egységgel tér el az összes berráfordítás és akkumuláció összegétől, mivel táblánkban az exportot 100 egységgel (belföldi árakon) nagyobbnak vettük fel, mint az importot. E különbségnek és az ellenkező előjelű devizaforint különbségnek az eredménye, hogy a valóságban ráfordított bérnél több, a valóságos akkumulációnál pedig sokkal kisebb eredményt kaptunk. Erről itt csupán annyit jegyzünk meg, hogy az eltérésnek van közgazdasági értelme. Adott példánkban ugyanis 30 egységnyi devizaforinttal többet importáltunk, mint exportáltunk. Ez az import-többlet szorozva az előbb kiszámított munkabéregyenértékkel (G) 43,02 bért ad, ami csak a számítási kerekítések és invertálási hibák következtében torzult el 42,30 összegre. Tehát valójában körülbelül még ennyi munkaberráfordításra lesz szükségünk a jövőben, hogy adósságunk törlesztéséhez szükséges exportot előállítsuk. Az akkumulációból pedig ez az „adósság” és a belföldi árkülönbözet hiányzik, mely utóbbi részt felfoghatjuk úgy is, mint az export-import árlefölözések és ártámogatások negatív szaldóját, ami valójában a termelésnél létrejött akkumulációt csökkentő tényező. Természetesen a közgazdasági értelmezés itt önkényesen kitöltött táblánkból következik. A valóság ettől nemcsak számaiban, de irányában és értelmében is eltérhet.

Ez utóbbi — a gazdaságossági mutatóhoz látszólag nem tartozó — témára éppen amiatt tértünk ki, hogy ha csak vázlatosan is említést tegyünk a számítások ilyen irányú felhasználásának lehetőségéről, mint egyáltalán nem elhanyagolható „melléktermékről”.

(A tanulmány II. részét a *Statisztikai Szemle* következő számában közöljük.)

DR. LENGYEL LÁSZLÓ:

A KÜLÖNBÖZŐ NAGYSÁGÚ MUNKÁS- ÉS ALKALMAZOTTI HÁZTARTÁSOK JÖVEDELMI VISZONYAI

Az alábbi tanulmány a különböző nagyságú munkás- és alkalmazotti háztartások anyagi-jövedelmi helyzetének vizsgálata terén az eddigiekben szerzett tapasztalatokról, a vizsgálatok által feltárt összefüggésekről kíván tájékoztatást nyújtani.

Minthogy az elemzéshez felhasznált adatok¹ az egyes társadalmi rétegek (csoportok) jövedelmi helyzetét, s a jövedelmek színvonalát kialakító egyes tényezőket több vonatkozásban nem pontosan, hanem csak hozzávetőlegesen jellemzik, a tanulmányban közölt számadatokkal kapcsolatban mindig szem előtt kell tartani, hogy azok általában nem a színvonal, hanem csak a tendencia illusztrálását szolgálják.

I.

A különböző nagyságú háztartások anyagi helyzetének, jövedelmi viszonyainak vizsgálatakor legelső sorban az a következetesen jelentkező körülmény tűnik szembe, hogy a társadalom meghatározott rétegeihez (csoportjaihoz) tartozó háztartások közül a nagyobbakban — természetesen mindig csak a viszonylag széles körben kialakult átlagos helyzetet tekintve — a személyes szükségletek kielégítésére fordítható jövedelmek együttes átlagos összege nagyobb, mint az ugyanazon társadalmi réteghez (csoport-hoz) tartozó kisebb háztartásokban. Az a körülmény azonban, hogy a nagyobb háztartások ugyanazon társadalmi rétegen belül átlagosan nagyobb összjövedelem felett rendelkeznek, mint a kisebbek, nem jelenti egyúttal azt, hogy a nagyobb háztartások tagjai jobb anyagi körülmények között, magasabb jövedelmi színvonalon élnek, mint a kisebbeké. Éppen ellenkezőleg, a háztartás anyagi színvonalát végső sorban döntő módon meghatározó

¹A tanulmány — kivéve azokat a helyeket, ahol ezt külön feltüntettem — egyrészt a Központi Statisztikai Hivatalnak folyamatosan adatokat szolgáltatató 1660 városi (munkás- és alkalmazotti) háztartás, valamint 2380 egyénileg gazdálkodó és 400 termelőszövetkezeti parasztcsalád 1958. évi háztartási feljegyzései, másrészt a magyar mérnökök és technikusok életkörülményeinek megismerése céljából a Központi Statisztikai Hivatal által 1957 végén végrehajtott 2650 mérnökre és 2450 technikusra kiterjedt adatgyűjtés adatai alapján készült. Az említett adatfelvételek összefoglaló adatai a Statisztikai Időszaki Közlemények „A mérnökök és technikusok társadalmi, gazdasági és kulturális helyzete” és a „Munkás-, alkalmazotti és paraszti háztartások jövedelme és fogyasztása 1958-ban” című (20., illetve 30.) kötetében jelentek meg.

egy főre jutó jövedelem összege, melyben az összjövedelem és a háztartás nagysága együttesen jut kifejezésre, a nagyobb háztartásokban a kisebbekhez viszonyítva egyre kevesebb. Ez viszont azt jelenti, hogy a nagyobb taglétszámú (általában a többgyermekes) háztartások anyagi színvonala lényegesen alatta van a kisebb (általában kevesebb gyermekes) háztartásokénak; a nagyobb háztartások tagjai általában kedvezőtlenebb körülmények között élnek, mint a kisebb háztartásoké.

A háztartásstatisztikában megfigyelt munkás- és alkalmazotti háztartások adataiban világosan kifejezésre jutnak ezek a tendenciák.

Az 1958-ban megfigyelt háromtagú háztartások átlagos összjövedelme például mintegy 21, a négytagúaké 35, az öttagúaké 53, a hat- és többtagúaké 57 százalékkal haladta meg a kéttagú háztartások átlagos összjövedelmét. Ugyanakkor az egy főre jutó jövedelem összege a háromtagú háztartásokban 18, a négytagúakban 32, az öttagúakban 38, a hat- és többtagúakban mintegy 50 százalékkal volt kevesebb a kéttagú háztartások egy főre jutó átlagos jövedelmének összegénél.²

1. tábla
Az egy háztartásra és az egy főre jutó jövedelem
a megfigyelt munkás- és alkalmazotti háztartásokban

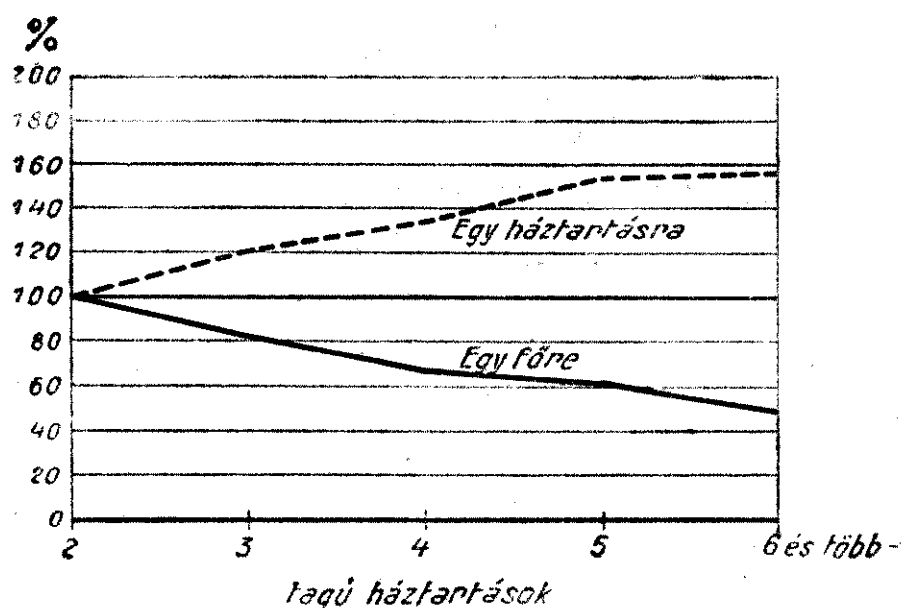
A háztartás nagysága	Az egy háztartásra	Az egy főre
	jutó havi bruttó jövedelem összege a megfigyelt munkás- és alkalmazotti háztartásokban	
	Forint	
2 tagú	2131	1060
3 tagú	2583	864
4 tagú	2877	721
5 tagú	3252	657
6 és többtagú	3349	516
	2 tagú háztartások = 100	
2 tagú	100,0	100,0
3 tagú	121,2	81,5
4 tagú	135,0	68,0
5 tagú	152,6	62,0
6 és többtagú	157,2	48,7

² A háztartás nagysága és jövedelme közötti az az összefüggés, hogy a nagyobb háztartások a kisebbekhez képest nagyobb összjövedelemmel rendelkeznek ugyan, de ez végeredményben mégis alacsonyabb jövedelmi színvonalat jelent, a háztartásstatisztikában megfigyelt munkás-alkalmazotti háztartásokénál lényegesen magasabb jövedelmi színvonalon, jobb anyagi körülmények között élő mérnök-technikus háztartásokban is fennáll. A jövedelem összege az utóbbiaknál azonban a nagyobb háztartásokban nem tér el olyan nagymértékben a kisebbek jövedelmétől, mint a háztartásstatisztikában megfigyelteknél, következésképpen a mérnök és technikus háztartásokban — a háztartásstatisztikában megfigyelteknél — valamivel nagyobb a különböző nagyságú háztartásokban az egy főre jutó jövedelmek közötti különbség.

Véleményem szerint a mondottak arra engednek következtetni, hogy az egyes társadalmi-gazdasági rétegeken belül a különböző nagyságú háztartások jövedelmi színvonala közötti különbség mértékére az illető társadalmi-gazdasági réteghez tartozó háztartások átlagos jövedelmi színvonala feltehetően kihat.

A mérnökök és a technikusok jövedelmi viszonyaira vonatkozóan lásd a szerző „A mérnökök és a technikusok társadalmi és anyagi viszonyai” (Statisztikai Szemle. 1959. évi 4. sz. 339—361. old.) c. cikkét.

1. ábra. Az egy háztartásra és egy főre jutó jövedelem a megfigyelt munkás- és alkalmazotti háztartásokban



Teljesen azonos tendencia tapasztalható a háztartásstatisztikában megfigyelt egyénileg gazdálkodó és termelőszövetkezeti paraszti háztartások adatainál is.

2. tábla

Az egy háztartásra és az egy főre jutó jövedelem a megfigyelt egyénileg gazdálkodó és termelőszövetkezeti paraszti háztartásokban

A háztartás nagysága	Az egy háztartásra	Az egy főre	Az egy háztartásra	Az egy főre
	jutó jövedelem a megfigyelt			
	egyéniileg gazdálkodó		termelőszövetkezeti	
	paraszti háztartásokban (2 tagú háztartások = 100)			
2 tagú	100,0	100,0	100,0	100,0
3 tagú	135,1	88,7	121,0	82,7
4 tagú	148,9	73,5	134,1	68,4
5 tagú	158,6	62,7	137,7	56,1
6 és többtagú	178,0	53,9	162,9	47,8

Az elmondottak lényegében azt jelentik, hogy a háztartás nagysága és jövedelme között meglévő az az összefüggés, hogy a nagyobb taglétszámú háztartások a kisebbeknél általában nagyobb jövedelemmel rendelkeznek, de ennek ellenére kevésbé kedvező anyagi-jövedelmi körülmények között élnek — átlagosan valamennyi társadalmi rétegnél, feltételezhetően az egyes rétegek átlagos jövedelmi színvonalára által befolyásolt mértékben — tendenciaszerűen fennáll.

II.

A következő kérdés, melyre az idézett forrásokban rendelkezésre álló adatok alapján válasz nyerhető az, vajon mi az oka annak, hogy a társadalom egyes rétegeihez tartozó háztartások közül a nagyobbak átlagosan nagyobb jövedelemmel rendelkeznek, mint a kisebbek?

Az adatokból megállapítható, hogy ez a helyzet számos tényező együttes hatásának a következménye.

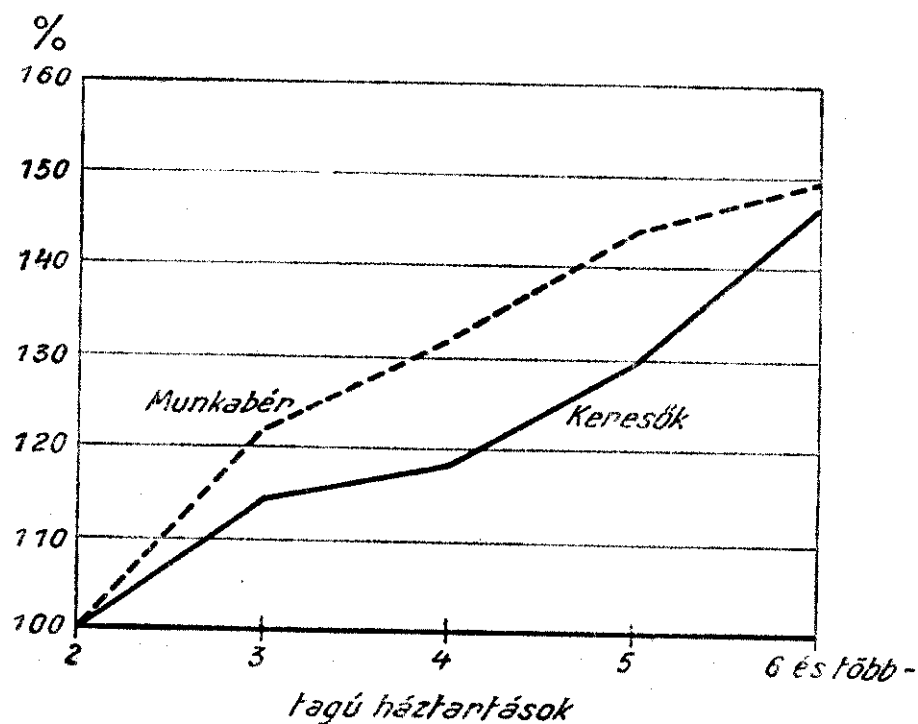
Az egyik igen fontos ilyen tényező az, hogy a nagyobb háztartásokban a kisebbekhez képest szám szerint lényegesen több olyan családtag él, aki valamilyen meghatározott összeggel díjazott kereső foglalkozást folytat, illetve jövedelemhez jut (például nyugdíjas). S nyilvánvaló, hogy például egy kéttagú munkás-alkalmazotti háztartásban maximálisan kereső foglalkozást folytató két fő keresetének összege — átlagos helyzetet tekintve — csak kevesebb lehet, mint például egy öttagú háztartásban maximálisan kereső foglalkozást folytatni képes öt fő keresetének összege.

3. tábla

A száz háztartásra jutó keresők száma és az egy háztartásra jutó munkabér összege a megfigyelt munkás- és alkalmazotti háztartásokban

A háztartás nagysága	A száz háztartásra jutó keresők száma (fő)	Az egy háztartásra jutó munkabér havi összege (forint)
	a megfigyelt munkás- és alkalmazotti háztartásokban	
2 tagú	131	1751
3 tagú	150	2141
4 tagú	155	2314
5 tagú	170	2520
6 és többtagú	192	2602
2 tagú háztartások = 100		
2 tagú	100,0	100,0
3 tagú	114,5	122,2
4 tagú	118,3	132,2
5 tagú	129,8	143,9
6 és többtagú	146,6	148,6

2. ábra. A száz háztartásra jutó keresők száma és az egy háztartásra jutó munkabér összege a megfigyelt munkás- és alkalmazotti háztartásokban



A nagyobb háztartások összességében nagyobb jövedelmének kialakításához — azonkívül, hogy a nagyobb háztartásokban a kisebbekhez képest szám szerint lényegesen több a keresők száma — nagyban hozzájárul az is, hogy maguk az egyes keresők — számuktól függetlenül is — a nagyobb háztartásokban átlagosan is magasabb összegű keresettel bírnak, mint a kisebbekben.³

A háztartások tagjai számának növekedésével az egy keresőre jutó munkabérek emelkedése nemcsak abban az esetben következik be, ha a háztartásban egy kereső van, hanem akkor is, ha több. Az eltartottak számával — több kereső esetén is — növekszik az egyes keresők keresete.

4. tábla

Az egy keresőre jutó munkabér alakulása az eltartottak száma szerint*

Háztartás	Az egy keresőre jutó havi átlagos munkabér az		
	1	2	3
	keresővel rendelkező háztartásokban		
Eltartott nélküli	1293	1204	1131
1 eltartottal	1458	1315	1147
2 eltartottal	1666	1364	1217
3 eltartottal	1806	1406	.
4 eltartottal	1849	.	.
	Az eltartott nélküli háztartás = 100		
1 eltartottal	112,8	109,2	101,4
2 eltartottal	128,8	113,3	107,6
3 eltartottal	139,7	116,8	.
4 eltartottal	143,0	.	.

* Lásd a 3. ábrát is.

A háztartásstatisztikában megfigyelt munkás- és alkalmazotti háztartások adatai arra is rávilágítanak, hogy ez a most említett összefüggés a háztartások átlagos jövedelmi színvonalától függetlenül fennáll, ha a magasabb (egy főre jutó) jövedelemmel rendelkező háztartásokban az egy keresőre jutó munkabér a létszám növekedésével nem is növekszik olyan mértékben, mint a kevesebb jövedelemmel rendelkezőkben.

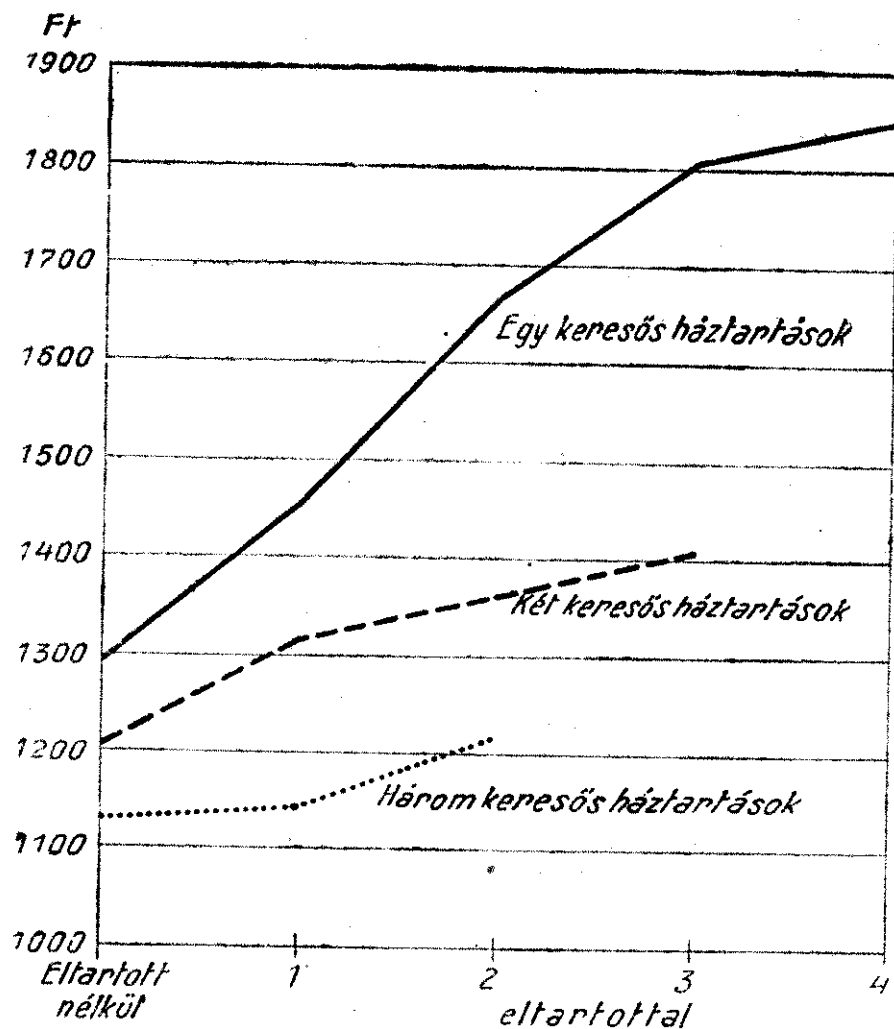
Az, hogy a nagyobb háztartások keresőinek átlagos munkabére a háztartások jövedelmi színvonalától függetlenül minden csoportban magasabb, mint a kisebb háztartások keresőinek az átlagos munkabére, szintén több tényező együttes hatásának a következménye.

Figyelembe kell itt venni azt a különösebb magyarázatra nyilvánvalóan nem szoruló természetes körülményt, hogy a háztartás létszámának emelkedése általában a családfő életkorának növekedésével egvidejűleg következik be, s ennek szem előtt tartásával azt a szoros összefüggést, ami az életkor és a keresetek között fennáll. Az életkorral növekszik a dolgozók képzettsége, begyakorlottsága, beosztása s mindennek következtében keresete is. (A 30—40 életév közötti mérnökök keresete például 1,75-ször, az ugyanezen korcsoportba tartozó technikusoké 1,53-ször, az 50—60 életév közötti mérnökök keresete közel kétszer, az ugyanezen kor-

³ A háztartás tagjai számának növekedésével — ha kisebb mértékben is, mint a háztartásstatisztikában megfigyelt munkás-alkalmazotti háztartásokban — emelkedik a keresők száma a mérnökök és a technikusok háztartásaiban is.

csoportba tartozó technikusoké közel 1,7-szer annyi, mint a 20—25 éveseké.)

3. ábra. Az egy keresőre jutó havi átlagos munkabér alakulása az eltartottak száma szerint a megfigyelt munkás- és alkalmazotti háztartásokban



5. tábla

Az egy keresőre jutó munkabér a különböző nagyságú és jövedelmű munkás- és alkalmazotti háztartásokban

A háztartás nagysága	Az egy keresőre jutó munkabér azokban a háztartásokban, amelyekben az egy főre jutó jövedelem				
	600 forint alatt van	600—800	800—1000	1000—1200	1200 forint felett van
		forint között van			
2 tagú	828	1111	1263	1324	1545
3 tagú	1164	1329	1396	1546	1719
4 tagú	1328	1478	1555	1637	1840
5 tagú	1325	1492	1722	1657	.
6 és többtagú	1302*
2 tagú háztartások = 100					
2 tagú	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
3 tagú	140,6	119,6	110,5	116,8	111,3
4 tagú	160,4	133,0	123,1	123,6	119,1
5 tagú	160,0	134,3	136,3	125,2	.
6 és többtagú	157,2

* Csak 71 háztartás adata.

Kétségtelen persze az is, hogy azok az emberek, akiknek több ember eltartásáról kell gondoskodniok (s az öttagú háztartásokban például közel négyszer annyi eltartott jut egy keresőre, mint a kéttagúakban), helyzeti adottságaik következtében már eleve nagyobb teljesítmények elérésére, s ami ennek általában előfeltétele, nagyobb erő kifejtésre, nagyobb képzettség, szaktudás megszerzésére stb. törekszenek azért is, hogy a hozzájuk tartozóknak minél jobb anyagi körülményeket tudjanak biztosítani.

E tényezők együttes hatásának következménye az, hogy a munkás- és alkalmazotti háztartások közül azokban, amelyekben gyermek van — az átlagos jövedelmi színvonalától alig befolyásolt mértékben — lényegesen magasabb az egy keresőre jutó átlagos munkabér, mint a gyermektelen háztartásokban. A gyermekes háztartásokon belül is magasabb az átlagos munkabér azokban a családokban, amelyekben két gyermek eltartásáról kell gondoskodni, mint azokban, amelyekben csak egy gyermek van.

6. tábla

Az egy keresőre jutó munkabér a gyermekes és a gyermektelen háztartásokban

Háztartás	Az egy keresőre jutó havi átlagos munkabér a				
	600 forint- nál keve- sebb	600—800	800—1000	1000—1200	1200 forint- nál több
		forint			
egy főre jutó havi jövedelemmel rendelkező háztartásokban					
	Forint				
Gyermektelen	1000	1123	1224	1296	1502
Gyermekes	1301	1451	1561	1693	1864
Ebből : egy gyermekes	1196	1371	1472	1641	1911
két gyermekes	1350	1571	1710	1943	2156
	Százalék				
Gyermekes háztartások a gyermektelen háztartások százalékában	130,1	129,2	127,5	130,6	124,1
A két gyermekes háztartások az egy gyermekes háztartások százalékában	112,9	114,6	116,2	118,4	112,8

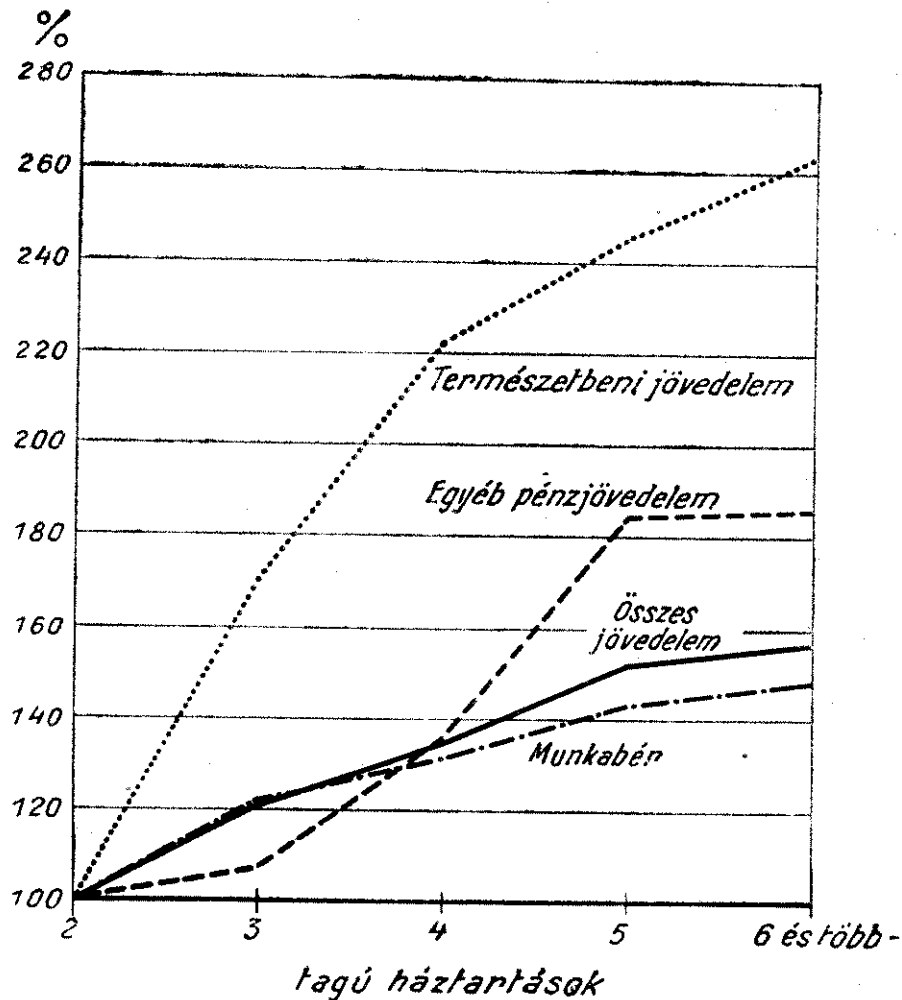
Feltehető az is, hogy azokban a háztartásokban, amelyekben a család-fő keresete — az előbbieken vázolt, általában érvényesülő tendenciáktól eltérő módon alakul, s ilyen körülmények között — viszonylag alacsonyabb, a háztartás jövedelmét második, harmadik stb. kereső keresete egészíti ki.⁴

Az, hogy a nagyobb háztartásokban az összes jövedelmek összege általában nagyobb, mint a kisebbekben, abból is adódik, hogy a nagyobb háztartásokban a kisebbekhez képest általában számottevően több a mun-

⁴ Az adatok azt mutatják, hogy azonos nagyságú, de különböző számú keresővel rendelkező háztartásokban élő mérnökök és technikusok átlagos keresete azokban a háztartásokban a legnagyobb, amelyekben a mérnök, illetve a technikus az egyedüli kereső foglalkozást folytató személy. Azokban viszont, amelyekben a mérnök, illetve technikus mellett a háztartás más tagjai is kereső foglalkozást folytatnak, maguknak a mérnököknek, illetve a technikusoknak a keresete általában — a keresők számának növekedésével — egyre kevesebb.

kabéren felüli egyéb pénzjövedelem⁵ és az ún. természetbeni jövedelem⁶ összege is. Sőt, amint a háztartásstatisztikai adatok erre rávilágítanak, a háztartás nagyságának növekedésével a jövedelmek összege még nagyobb mértékben emelkedik, mint magának — a jövedelmek összegében vég-eredményben mégis a legnagyobb részt kitevő — munkabérijövedelemnek az összege. (Lásd a 4. ábrát és a 7. táblát.)

4. ábra. az egy háztartásra jutó jövedelem összetevői a megfigyelt munkás- és alkalmazotti háztartásokban



A nagyobb háztartásokban — érthető módon — sokkal nagyobb tehát a lehetőség is és a munkabéren felüli jövedelmek megszerzése iránti törekvés is, mint a kisebbekben.⁷

⁵ Az egyéb pénzjövedelemhez a következő tételek tartoznak: táppénz, segély, családi pótlék, nyugdíj, napidíj, ösztöndíj, alkalmi kereset, tanulók keresete, ajándékba kapott pénz, nyere-mények, saját termelésű élelmiszerek és használt tárgyak eladásából származó pénzbevétel, továbbá egyéb nem munkaviszonyból származó pénzbevételek.

⁶ Természetbeni jövedelem a munkahelyről és egyéb helyről — rokonoktól, ismerősöktől, szociális intézményektől — kapott természetbeni juttatás értéke (munkaruha, illetményesen, élelmiszerek stb.), továbbá a házkörűli gazdaságból származó tiszta jövedelem. (A házkörűli gazdaságból származó tiszta jövedelem egyenlő a saját termelésből származó élelmiszerek értékének és az üzemi ráfordításoknak a különbözetével.) A saját termelésből és természetbeni jövedelemből származó tételek értékének megállapítása a rendelkezésre álló mennyiségi adatok alapján városi fogyasztói áron történt. Nem szerepel a természetbeni jövedelmek között a szociális intézmények (óvoda, bölcsőde, iskola) étkeztetési hozzájárulása, továbbá az SzTK gyógy-szertértéke.

⁷ Minél nagyobb háztartásban élnek, annál nagyobb az aránya azoknak a mérnököknek (és technikusoknak), akik a munkabéren kívül rendszeres vagy esetenkénti mellékjövedelmet élveznek.

A technikusoknál feltehetően annak következtében, hogy egyrészt a mérnökökhöz képest közülük már eleve sokkal kevesebben rendelkeznek mellékjövedelemmel, másrészt, hogy közöttük sokkal több a nem családfenntartó fiatal, kevésbé határozott ez a tendencia.

7. tábla

Az egy háztartásra jutó jövedelem összetevői

A háztartás nagysága	Az egy háztartásra jutó havi			
	munkabér	egyéb pénz	természetbeni	összes
	jövedelem a megfigyelt munkás- és alkalmazotti háztartásokban			
	Forint			
2 tagú	1751	328	52	2131
3 tagú	2141	353	89	2583
4 tagú	2314	447	116	2877
5 tagú	2520	604	128	3252
6 és többtagú	2602	610	137	3349
	2 tagú háztartások = 100			
2 tagú	100,0	100,0	100,0	100,0
3 tagú	122,3	107,6	171,2	121,2
4 tagú	132,2	136,3	223,1	135,0
5 tagú	143,9	184,1	246,3	152,6
6 és többtagú	148,6	186,0	263,5	157,2

III.

A különböző taglétszámú munkás- és alkalmazotti háztartások jövedelmének együttes összege azonban önmagában nem határozza meg a háztartások anyagi helyzetét, jövedelmi színvonalát. Ugyanolyan nagyságú összjövedelemből a kisebb háztartások sokkal jobban tudnak megélni, mint a nagyobbak. Hiszen nyilvánvaló, hogy havi 2400 forintos jövedelemből például egy kéttagú háztartásban 1200 forint, egy hattagúban ennek egyharmada, mindössze 400 forint jut egy főre. Ebből az egyszerű példából is kitűnik, hogy a munkás- és az alkalmazotti népesség egyes rétegeinek általános anyagi helyzetét — s ennek következtében életkörülményeit — nem egyedül az határozza meg, hogy mekkorák a keresetek, hanem igen nagymértékben az, hogy hogyan alakul a jövedelmi és fogyasztási közösséget képező egységeknek (általában a háztartásoknak) az összjövedelme és az, hogy ebből az összjövedelemből hány embernek (fogyasztási egységnek) kell megélnie.

A háztartások jövedelmi színvonalát tehát végső sorban az összjövedelem nagysága és a háztartások taglétszáma (és összetétele) együttesen, vagyis az egy főre (fogyasztási egységre) jutó jövedelem nagysága határozza meg.

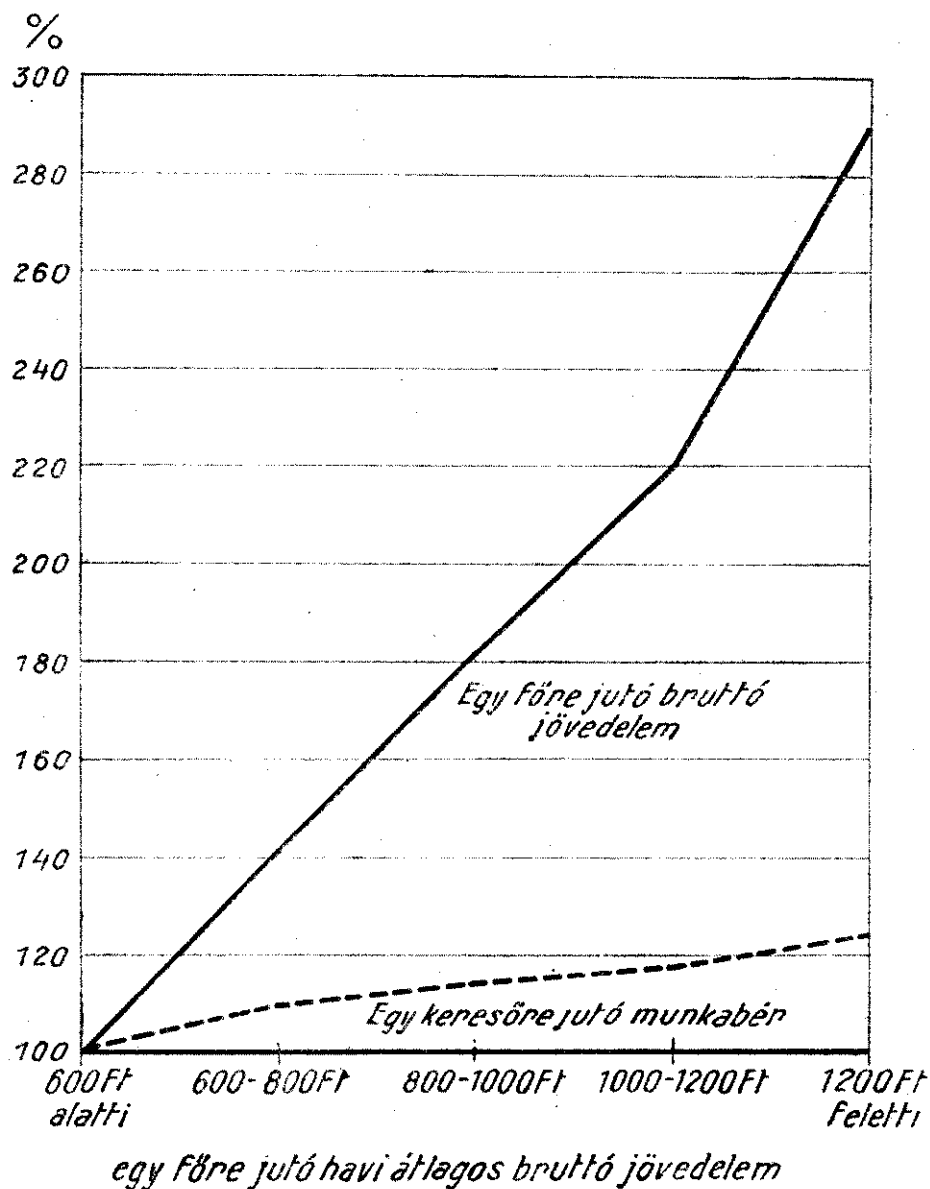
A 8. tábla adataiból látható, hogy azok a háztartások, amelyekben az egy főre jutó havi jövedelem 600 forint alatt van, általában négy- vagy annál többtagúak, és egy keresőnek két-három embert kell eltartania. Havi 1200 forint vagy annál több egy főre jutó jövedelemmel pedig általában az egyedülélők, és azok a kéttagú háztartások rendelkeznek, amelyeknél jóformán nincs eltartott.

8. tábla

A megfigyelt munkás- és alkalmazotti háztartások fontosabb adatai
a jövedelem nagysága szerint 1958-ban

Az egy főre jutó havi átlagos bruttó jövedelem (forint)	A megfigyelt háztartások száma	A háztartások átlagos taglétszáma	A száz kere- sőre jutó eltartottak száma	Az egy keresőre jutó havi átlagos munkabér	Az egy főre jutó havi átlag- os bruttó jövedelem
		fő		forint	
— 600.....	376	4,37	233	1275	491
600— 800.....	455	3,63	148	1397	699
800—1000.....	383	3,12	97	1443	889
1000—1200.....	205	2,70	65	1476	1084
1200—.....	245	2,12	36	1585	1426

5. ábra. Az egy keresőre jutó munkabér és az egy főre jutó bruttó jövedelem
a megfigyelt munkás- és alkalmazotti háztartásokban



A 600 forintnál kevesebb és az 1200 forintnál több egy főre jutó havi jövedelemmel rendelkező háztartások között az egy főre jutó jövedelmet tekintve kb. háromszoros a különbség, ugyanakkor az egy keresőre számított átlagos munkabéreknél még másfélszeres különbség sincs. Az el-

térő jövedelmi színvonal kialakításában nincs túlságosan jelentős szerepük a munkabéren kívüli jövedelmeknek sem. (A munkabéren kívüli jövedelmek aránya a 400 forintnál kevesebb és az 1600 forintnál több egy főre jutó havi jövedelemmel rendelkező háztartások csoportjai között 24,6 százalékról 16 százalékra csökkent.)

Az itt közölt adatok szerint tehát az egy főre jutó jövedelmek színvonalát — bár a munkabérek is növekvő tendenciát mutatnak — elsősorban mégsem a keresetek vagy a béren felüli egyéb jövedelmek nagysága határozza meg, hanem a háztartás tagjainak száma és a háztartáson belüli kereső-eltartott arány.

Hiába több tehát — főként azért, mert több a keresők száma — a kisebbekhez képest a nagyobb háztartások jövedelmének összege (mint a 7. táblából kiderül, mind a munkabérek, mind az egyéb pénz- és a természetbeni jövedelmek összege), ha a jövedelmek összegénél nagyobb mértékben nő a háztartások átlagos taglétszáma és romlik a kereső-eltartott arány — a végeredmény mégis az, hogy az egy főre jutó jövedelem a nagyobb háztartásokban lényegesen kisebb, mint a kevesebb taglétszámúakban.

9. tábla

A kereső-eltartott arány és a jövedelmi színvonal a megfigyelt különböző nagyságú munkás- és alkalmazotti háztartásokban

A háztartás nagysága	Az egy háztartásra jutó jövedelem	A háztartások átlagos taglétszáma	A száz háztartásra jutó keresők száma	A száz keresőre jutó eltartottak száma	Az egy főre jutó jövedelem
a 2 tagú háztartások százalékában					
2 tagú	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
3 tagú	121,2	150,0	114,5	183,3	81,5
4 tagú	135,0	200,0	118,3	288,9	68,0
5 tagú	152,6	250,0	129,8	353,7	62,0
6 és többtagú	157,2	322,9	146,6	442,6	48,7

Figyelembe kell azt is venni, hogy bár a népesebb háztartásokban a kisebbekhez képest szám szerint sokkal több kereső van, a nagyobb háztartások nagyobb számú keresőinek viszonylag sokkal több eltartottról kell gondoskodniuk, mint a kisebb háztartások kevesebb keresőinek. Minél nagyobb tehát a háztartás — természetesen itt is mindig átlagos helyzetet tekintve — annál kedvezőtlenebb a kereső-eltartott arány, mert a népesebb háztartásokban — elsősorban a keresők számának terhére — nagyobb a kereső foglalkozást folytatni nem képes gyermekek (és a 15 éven felüli tanulók) aránya.

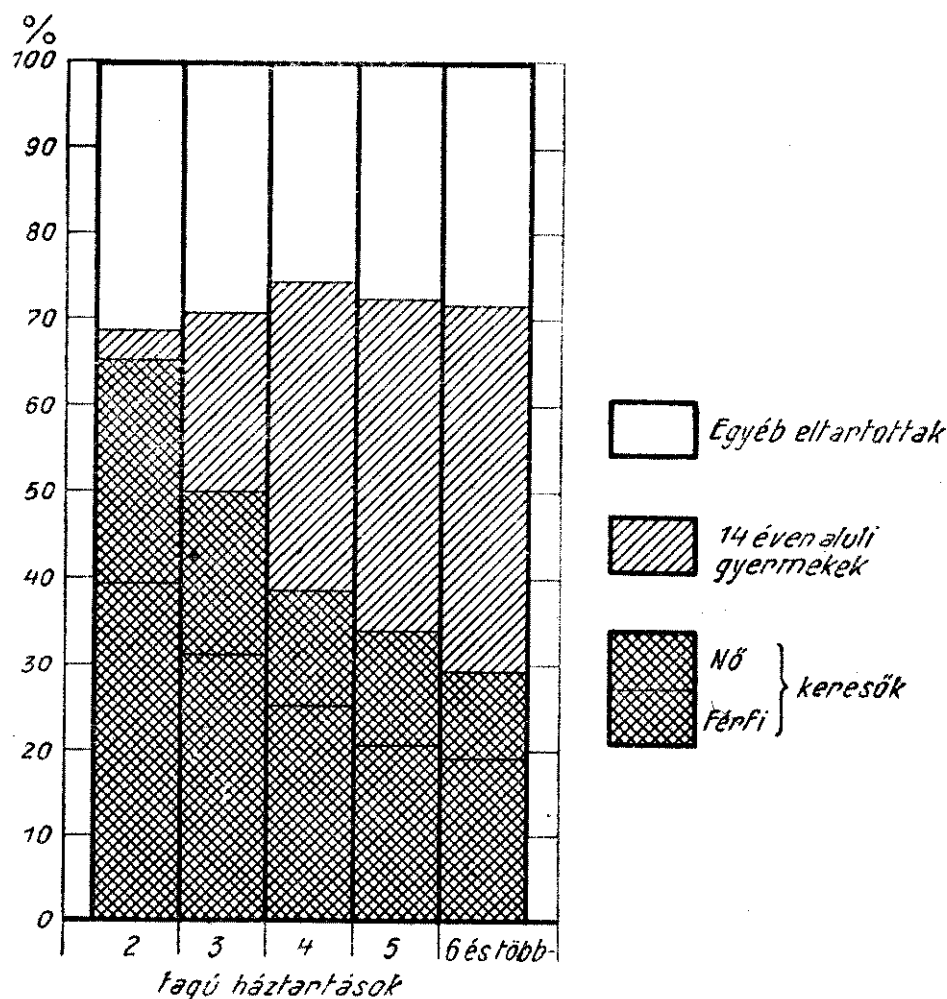
A 14 éven aluli gyermekek számának ilyen alakulása azonban nemcsak közvetlenül, hanem közvetetten is kihat a kereső-eltartott aránynak a nagyobb háztartásokban bekövetkező kedvezőtlenebb alakulására. Éppen annak következtében ugyanis, hogy a nagyobb háztartásokban több gyermek van, érthető módon csökken az anya vagy a háztartásban élő más munkaképes korú nők munkavállalásának a lehetősége.

10. tábla

A megfigyelt munkás- és alkalmazotti háztartások összetétele

Megnevezés	2	3	4	5	6 és több-
	tagú háztartásoknál a tagok létszámának százalékos megoszlása				
Kereső férfiak	39,6	31,1	25,4	20,6	19,1
Kereső nők	25,8	18,9	13,5	13,4	10,3
Keresők összesen	65,4	50,0	38,9	34,0	29,4
14 éven aluli gyermekek ...	3,4	20,7	35,6	38,4	42,3
Egyéb eltartottak.....	31,2	29,3	25,5	27,6	28,3
Eltartottak összesen	34,6	50,0	61,1	66,0	70,6
<i>Mindössze</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

6. ábra. A megfigyelt munkás- és alkalmazotti háztartások összetétele



Az elmúlt évtizedben jelentős mértékben fejlesztettük a bölcsődei, az óvodai és a kollégiumi hálózatot, azonban az ma még sok területen sem mennyiségi, sem minőségi szempontból nem elégíti ki valamennyi e téren jelentkező igényt. E miatt is a népesebb háztartásokban általában lényegesen több munkaképes korú nő marad otthon s így ezekben a háztartásokban viszonylag kevesebb a kereső foglalkozást folytató nők száma, mint a kisebbekben.

A megfigyelt kéttagú háztartásokban a munkaképes korú nők közel kétharmad része, a hat- és többtagúakban alig több, mint 40 százaléka folytat kereső foglalkozást.

11. tábla

*A munkaképes korú nők számának alakulása
a megfigyelt munkás- és alkalmazotti háztartásokban**

A háztartás nagysága	A munkaképes korú nők közül kereső foglalkozást		Összesen	A munkaképes korú, de kereső foglalkozást nem folytató nők száma száz háztartásra számítva
	folytatók	nem folytatók		
	száma az összes munkaképes korú nők százalékában			
2 tagú	64,2	35,8	100,0	30
3 tagú	53,6	46,4	100,0	48
4 tagú	45,3	54,7	100,0	60
5 tagú	49,7	50,3	100,0	59
6 és többtagú	43,9	56,1	100,0	77

* 1957. évi adatok.

Meg kell azonban jegyezni, hogy — az elmondottak ellenére — a családanyák nem jelentéktelen hányada — elsősorban természetesen azokban a háztartásokban, amelyekben a családfő keresete viszonylag alacsonyabb — nemcsak egy, de még több gyermek mellett is vállal munkát. (A megfigyelt háztartásoknál az egy gyermekes anyák 51, a két gyermekesek 42, a három és több gyermekeseknek is 39 százaléka folytat kereső foglalkozást.)

Abban, hogy a nagyobb háztartások a kisebbekhez képest kedvezőtlenebb jövedelmi helyzetben élnek, ha az eddig elmondottaknál kisebb súlyllyal is, de közrejátszik az is, hogy a háztartások második, harmadik stb. keresőjének a keresete általában kisebb, mint az első számú keresőé. Ez azért van így, mert a második, harmadik stb. kereső általában azok közül a családtagok közül kerül ki, akik kevésbé vagy egyáltalán nem szakképzettek, főleg könnyebb munkát végző fiatalok és nők.

Az egy keresőre jutó átlagos havi kereset az egy keresős háztartásokhoz viszonyítva a két keresős háztartásokban 79,5, a három keresős háztartásokban 70,1 százalék.

A munkabérkereset ilyen körülmények között általában nem növekszik a háztartás keresőinek számával arányosan. Ellenkezőleg, az azonos taglétszámú háztartásokon belül minél több kereső van, általában annál kevesebb az egy keresőre jutó munkabérkereset átlagos összege.

Annak következtében, hogy a háztartások második, harmadik stb. keresőjének a keresete az esetek többségében kevesebb, mint az elsőé, az átlagos jövedelmi színvonal a taglétszám növekedésével még azokban a különböző nagyságú háztartásokban is csökken, amelyekben mindenki kereső.

Így például az egy főre számított átlagos munkabérkereset 1957-ben az egyedül élőknel 1293, a kéttagú, két keresővel rendelkező háztartásokban 1204, a háromtagú, három keresővel rendelkező háztartásokban 1131 forint volt.

12. tábla

Az egy keresőre jutó havi munkabér a különböző nagyságú és a különböző számú keresővel rendelkező munkás- és alkalmazotti háztartásokban

A háztartás nagysága	Havi átlagos munkabér az		
	egy	kettő	három és több
keresővel rendelkező háztartásokban			
Forint			
2 tagú	1458	1204	—
3 tagú	1666	1315	1131
4 tagú	1806	1364	1147
5 tagú	1849	1406	1217
6 és többtagú	1811	1324	1161
Az egy keresővel rendelkező háztartások = 100			
2 tagú	100,0	82,6	—
3 tagú	100,0	78,9	67,9
4 tagú	100,0	75,5	68,5
5 tagú	100,0	76,0	65,8
6 és többtagú	100,0	78,1	64,1

Természetesen az azonos taglétszámú háztartások közül azok vannak kedvezőbb anyagi körülmények között, amelyekben több a kereső.

13. tábla

Az egy főre jutó havi jövedelem a különböző nagyságú és a különböző számú keresővel rendelkező háztartásokban

A háztartás nagysága	Az egy főre jutó havi átlagos jövedelem az		
	egy	két	három és több
keresővel rendelkező háztartásokban			
Forint			
2 tagú	942	1318	—
3 tagú	746	975	1218
4 tagú	632	791	953
5 tagú	584	685	827
6 és többtagú	427	529	625
Az egy keresővel rendelkező háztartások = 100			
2 tagú	100,0	139,9	—
3 tagú	100,0	130,7	163,3
4 tagú	100,0	125,2	150,8
5 tagú	100,0	117,3	141,6
6 és többtagú	100,0	123,9	146,4

Az elmondottak alapján világosan érthetővé válnak a háztartásstatisztikai megfigyelésnek azok az adatai, amelyek szerint a gyermekes háztartásokban az egy főre jutó jövedelem átlagosan kb. 31 százalékkal alacso-

nyabb, mint a gyermektelen háztartásokban. A gyermekes háztartások közül viszont érthető módon azok élnek kedvezőbb anyagi körülmények között, amelyekben az anya is kereső foglalkozást folytat (ilyen a megfigyelt gyermekes háztartások 51 százaléka). Azokban a gyermekes háztartásokban, amelyekben az anya kereső foglalkozást folytat, az egy főre jutó jövedelem több, mint 20 százalékkal magasabb, mint azokban a gyermekes háztartásokban, amelyekben az anya nem jár el otthonról dolgozni.

A gyermekes és gyermektelen háztartások között a jövedelmi színvonalban ilyen módon mutatkozó különbségek egyrészt a háztartások átlagos nagyságával (ez a gyermektelen háztartásokban alig több, mint 2 fő, a gyermekeseknél pedig közel 4 fő), másrészt a keresők és az eltartottak közötti aránnyal függenek össze (a 100 keresőre jutó eltartottak száma a gyermektelen háztartásokban 54, a gyermekesekben 160). A munkabérek ezeket az arányokat kismértékben befolyásolják; az egy keresőre jutó munkabér átlagos összege a gyermektelen háztartásokban kereken 12 százalékkal alacsonyabb, mint a gyermekes háztartásokban; a gyermekes háztartásokban viszont ott magasabb, amelyekben az anya nem folytat kereső foglalkozást (ezekben a háztartásokban a legkisebb az általában alacsonyabb keresettel bíró kereső nők aránya). Azokban a háztartásokban, amelyekben az anya is kereső tevékenységet folytat, az egy keresőre jutó munkabérek kereset az átlagosnál azért is kevesebb, mert ezekben a háztartásokban a férfiak keresete is az átlagosnál alacsonyabb. Ebből adódik, hogy az anyák munkavállalásánál nem kis szerepe van a férjek kereseti viszonyainak.

14. tábla

A megfigyelt gyermekes és gyermektelen háztartások fontosabb adatai

Megnevezés	A megfigyelt munkás- és alkalmazotti háztartások közül		
	gyermektelenek	gyermekesek, amelyekben az anya kereső foglalkozást	
		folytat	nem folytat
Átlagos taglétszám (fő)	2,20	3,86	4,08
Száz keresőre jutó eltartottak száma ...	54	104	245
Egy keresőre jutó átlagos havi munkabér (forint).....	1310	1330	1715
Egy főre számított átlagos havi bruttó jövedelem összesen (forint)	1030	778	647
százalék	100,0	75,5	62,8

Természetesen a gyermekek számától függően a gyermekes háztartások jövedelmi színvonala között is lényeges különbségek vannak. Az a körülmény, hogy azokban a háztartásokban, amelyekben több gyermek eltartásáról kell gondoskodni, a családfő keresete több, önmagában nem képes kiegyenlíteni a kereső-eltartott arány kedvezőtlen irányba húzó hatását: az egy főre jutó jövedelem összege azokban a háztartásokban, amelyekben a két felnőtt mellett két gyermek van, 18 százalékkal alacsonyabb, mint a két felnőttből és egy gyermekből álló háztartásokban (jóllehet az egy keresőre jutó munkabérek kereset az előbbi háztartásokban kereken 6 százalékkal több, mint az utóbbiakban).

15. tábla

A háromtagú egy gyermekes és a négytagú két gyermekes háztartások fontosabb adatai

Megnevezés	A megfigyelt két felnőtt és		A két gyermekes háztartások az egy gyermekes háztartások százalékában
	egy	két	
	gyermekes háztartásokban		
Száz háztartásra jutó keresők száma ...	144	142	98,6
Száz keresőre jutó eltartottak száma ...	108	181	167,6
Egy keresőre jutó havi munkabér (Ft)	1491	1581	106,0
Egy főre jutó bruttó jövedelem (forint)	853	702	82,3

Az egy főre jutó jövedelem összegének kialakításában végül szerepe van annak is, hogy — mint korábban erre rámutattam — a nagyobb háztartásokban a kisebbekhez képest általában több a munkabéren felüli egyéb pénzjövedelem és az ún. természetbeni jövedelem összege is.

A munkabéren kívüli jövedelmek aránya a háztartás taglétszámának növekedésével egyre nagyobb s a jövedelmek összetétele bizonyos mértékig függ attól is, hogy van-e gyermek vagy nincs, illetőleg a gyermekes háztartásokban attól is, hogy az anya folytat-e kereső foglalkozást vagy sem. Az összes jövedelmen belül a nem munkabérből származó egyéb pénzjövedelem és a természetbeni jövedelem aránya azokban a gyermekes háztartásokban a legnagyobb, amelyekben az anya nem folytat kereső foglalkozást: ezekben van ugyanis a leginkább szükség a kiegészítő jövedelmekre, de ezekben van egyúttal a legtöbb lehetőség is azok megszerzésére, éppen annak következtében, hogy az anya otthon van. A két felnőttből és egy, illetőleg két gyermektől álló három-, illetve négytagú háztartások között a munkabéren kívüli jövedelmek arányát illetően nincs számottevő különbség.

16. tábla

Az egy főre jutó jövedelem összetevői

Háztartás	Az egy főre jutó			
	munkabér-	egyéb pénz-	természetbeni	összes
	jövedelem a megfigyelt munkás- és alkalmazotti háztartásokban (százalék)			
2 tagú	82,2	15,4	2,4	100,0
3 tagú	82,9	13,6	3,5	100,0
4 tagú	80,4	15,5	4,1	100,0
5 tagú	77,5	18,6	3,9	100,0
6 és többtagú	77,7	18,2	4,1	100,0
Gyermektelen háztartásokban	82,3	15,2	2,5	100,0
A gyermekes háztartásokban, amelyekben az anya kereső foglalkozást folytat	83,8	13,4	2,8	100,0
A gyermekes háztartásokban, amelyekben az anya kereső foglalkozást nem folytat	76,8	17,9	5,3	100,0
Azokban a háztartásokban, amelyekben				
két felnőtt és egy gyermek van .	84,2	12,3	3,5	100,0
két felnőtt és két gyermek van .	80,1	15,5	4,4	100,0

A különböző nagyságú munkás- és alkalmazotti háztartásokban az egy főre jutó jövedelmek egybevetése azonban egymagában nem tükrözi reálisan a helyzetet. A nagyobb taglétszámú háztartások átlagos jövedelmi viszonyai a kisebbekéhez képest az előzőkben kimutatottnál — ha nem is számottevően — de valamivel kedvezőbbek.

A népesebb háztartásokban ugyanis egyrészt viszonylag több gyermek és idős eltartott van, mint a kisebbekben — akiknek szükségletei az átlagosnál kisebbek s így azokra az egyes háztartásokban nem fordítják a jövedelem arányos (egy főre jutó) részét —, másrészt a népesebb háztartásokban egyes költségek (lakbér, fűtés, világítás) egy főre számított összegei szükségszerűen kevesebbek, mint a kisebb háztartásokban.

A különböző nagyságú munkás- és alkalmazotti háztartások jövedelmi színvonalában mutatkozó különbségeket az egy főre jutó jövedelem adatainál valamivel helyesebben mutatják az egy fogyasztási egységre vagy az egy felnőttre számított jövedelmi adatok.

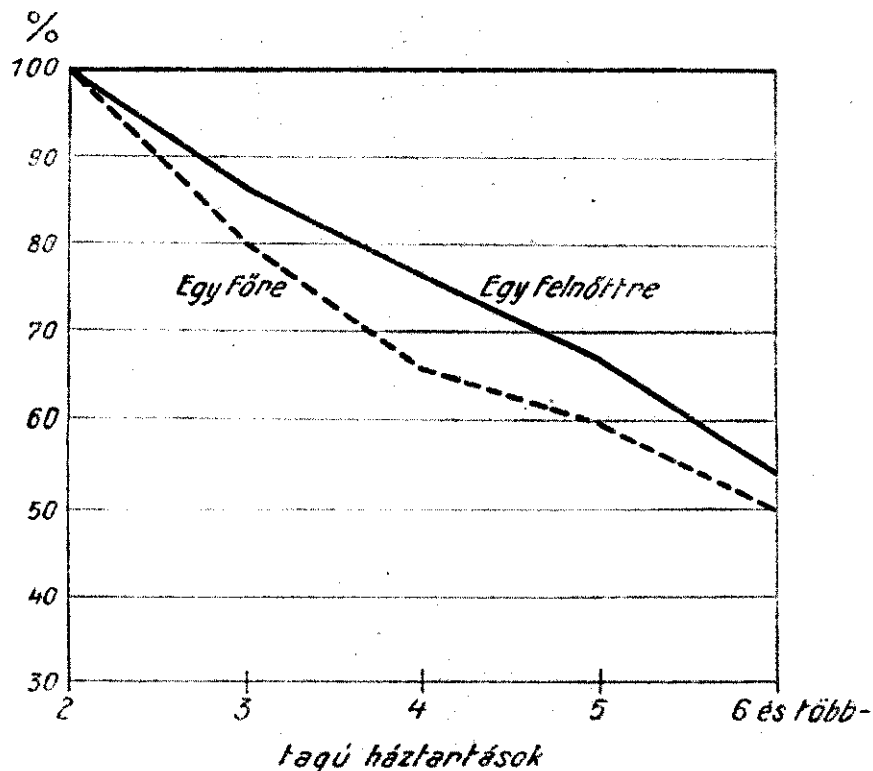
17. tábla

*Az egy főre és az egy felnőttre számított havi átlagos jövedelem a megfigyelt munkás- és alkalmazotti háztartásokban**

A háztartás nagysága	Egy főre	Egy felnőttre
	számított havi átlagos jövedelem (2 tagú háztartások = 100)	
2 tagú	100,0	100,0
3 tagú	80,0	86,5
4 tagú	66,0	76,5
5 tagú	59,5	67,0
6 és többtagú	49,9	54,3

* 1957. évi adatok.

7. ábra. *Az egy főre és az egy felnőttre számított havi jövedelem a megfigyelt munkás- és alkalmazotti háztartásokban*



A Központi Statisztikai Hivatal ezt az utóbbi számítást végezte el, ugyancsak a háztartásstatisztikai adatok alapján. Az egy felnőttre számított jövedelemben — ha nem is lényegesen — de kisebb színvonalkülönbség mutatkozik a különböző nagyságú háztartások között, mint az egy főre jutó jövedelmekben.

Az egy gyermekkel kapcsolatos költségek — a háztartásstatisztikai megfigyelés alapján számított adatok szerint — átlagos jövedelmek mellett csak körülbelül a felét teszik ki az egy felnőttel kapcsolatos kiadásoknak. Ez az arány természetesen az egyes kiadáscsoportokban más és más (így például a felnőttekre és a gyermekekre fordított kiadások között legkisebb eltérés az élelmiszerkiadásoknál mutatkozott). Természetesen a kiadási színvonal függ a gyermekek életkorától is.

Átlagos jövedelmek mellett — a számítások szerint — a kiadások főbb csoportonként az alábbiak szerint alakultak.

18. tábla

A gyermekekre fordított kiadások a felnőttek kiadásainak százalékában*

(Egy felnőttre jutó kiadás = 100)

Kiadási csoport	Egy 14 éven	Egy 6 éven	Egy 6—14 éves
	aluli		
	gyermekre fordított kiadások (százalék)		
<i>Összesen</i>	55,6	45,6	62,8
<i>Ebből:</i>			
Élelmezés	71,9	59,5	81,1
Ruházkodás	52,9	46,4	57,1
Egyéb kiadások ..	30,4	21,0	37,4

* 1957. évi adatok.

A munkás- és alkalmazotti háztartások anyagi lehetőségei természetesen úgyszintén — elég számottevően — befolyásolják a gyermekekre fordítható kiadásokat. A számítások szerint havi 600 forintnál kevesebb egy főre jutó havi jövedelem mellett 350—400 forintnál kevesebbet, 1000—1200 forint havi egy főre jutó jövedelem mellett pedig a gyermek korától függően mintegy 500—700 forintot költenek átlagosan egy gyermekre.

Befolyásolja a gyermekek eltartási költségeit — nem kismértékben — végül az is, hogy hány gyermek van a háztartásban. Itt is több tényezőt kell figyelembe venni. Részben — szintén a háztartásstatisztikai adatok segítségével — felmérhető, hogy azonos egy főre jutó jövedelmi színvonal mellett a kizárólagosan felnőttekből álló háztartásokban sem emelkednek egyes kiadások (például a lakbér-fűtés-világítási, de még az élelmezési kiadások sem) a háztartás tagjainak számával arányosan. Ez természetesen így van a gyermekes háztartásokban is. E mellett a gyermekek ruházati kiadásainál figyelembe veendő az, hogy a fiatalabbak az idősebbektől örökölhetnek is stb.

Ezeknek a tényezőknek a viszonylag pontos számítások eredményeként kapott számszerű kihatását figyelembe véve — az összehasonlíthatóság biztosítása érdekében mindenütt nagyságrendileg azonos egy főre jutó jövedelemmel rendelkező háztartások adatai alapján — az egy gyermekkel kapcsolatos kiadásoknak a gyermekek számától függő csökkenése, illetőleg a

háztartásban élő összes gyermekek eltartási költségeinek növekedése az alábbi adatokkal jellemezhető.

19. tábla

*A gyermekkel kapcsolatos kiadások
az egy gyermekes háztartások kiadásainak százalékában*

Háztartás	Egy gyermekkel	A háztartásban élő összes gyermekkel
	kapcsolatos átlagos kiadás százalékában	
Egy gyermekes	100,0	100,0
Két gyermekes	90,0	180,0
Három gyermekes	83,0	249,0
Négy gyermekes	77,0	308,0
Öt gyermekes	72,0	360,0

Az előzőekben ismertetett adatokból kitűnt, hogy a nagylétszámú, általában sok gyermekes háztartások az átlagos helyzetet tekintve kedvezőle-
nebb anyagi körülmények között élnek, mint a kisebb taglétszámú háztar-
tások. Az azonos taglétszámú háztartások átlagos adatai körül igen jelentős
a szóródás, különösen a közepes nagyságú két-, három-, négytagú háztartá-
soknál. A szélső csoportokban (egyedül élők, öt-, hat- és többtagú háztartá-
sok) a csoportátlag körül sűrűsödnek a gyakoriságok. Így például az egyedül
élők közül a megfigyelés szerint senkinek nincs havi 600 forintnál kevesebb
jövedelme, ugyanakkor a megfigyelt hat- és többtagú háztartások több,
mint kétharmadában nem éri el az egy főre jutó jövedelem a havi 600
forintot.

20. tábla

*Az 1958-ban megfigyelt különböző taglétszámú háztartások megoszlása
az egy főre jutó havi jövedelem nagysága szerint*

Egy főre jutó havi átlagos bruttó jövedelem (forint)	Egyedül élők	tagú háztartások				
		két-	három-	négy-	öt-	6 és több-
		százalékos megoszlása				
— 600.....	—	4,1	16,7	29,9	43,4	73,2
600— 800.....	2,3	18,7	24,9	40,6	36,0	20,6
800—1000.....	1,1	28,0	32,5	20,0	13,1	5,2
1000—1200.....	19,6	20,3	15,1	6,3	5,2	1,0
1200—.....	77,0	28,9	10,8	3,2	2,3	—
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

IV.

Az elmondottak alapján a különböző nagyságú munkás- és alkalmazotti háztartások anyagi-jövedelmi helyzetének vizsgálata során tendenciaszerűen mutatózó jelenségek az alábbiakban foglalhatók össze.

A háztartások viszonylag széles körében kialakult átlagos helyzetet tekintve az egyes társadalmi-gazdasági rétegekhez (csoportokhoz) tartozó na-

gyobb taglétszámú háztartások összes jövedelmeinek átlagos összege, több tényező együttes hatásának eredményeként — feltehetően az illető társadalmi-gazdasági réteg (csoport) átlagos jövedelmi színvonala által befolyásolt mértékben — nagyobb, mint az ugyanezen réteghez (csoporthoz) tartozó kisebb taglétszámú háztartások összes jövedelmeinek átlagos összege, mert

a nagyobb háztartásokban a kisebbekhez képest lényegesen több olyan személy él, aki kereső foglalkozást folytatni képes, és a nagyobb háztartások nagyobb számú keresői munkabérijövedelmének együttes összege általában nagyobb, mint a kisebb háztartások kevesebb keresőié;

a nagyobb háztartásokban maguk az egyes keresők — számuktól függetlenül (egy kereső esetén is, de több kereső esetén is), továbbá a háztartás átlagos (egy főre jutó) jövedelmének színvonalától is függetlenül — általában nagyobb munkabérijövedelemre tesznek szert, mint a kisebb háztartások — kevesebb eltartottról gondoskodni köteles, általában fiatalabb, kevesebb begyakorlottsággal (szakképzettséggel) rendelkező — keresői; azokban a háztartásokban, amelyekben ez a tendencia nem érvényesül így, második, harmadik stb. kereső keresete egészíti ki a háztartás jövedelmét;

a nagyobb háztartások — mivel itt fokozottabb a törekvés, de a lehetőség is a munkabéren felüli jövedelmek megszerzésére — lényegesen nagyobb összegű munkabéren felüli egyéb pénz- és természetbeni jövedelmekkel rendelkeznek, mint a kisebbek.

Mindennek ellenére nem mondhatjuk, hogy a nagyobb háztartások tagjai — természetesen itt is csak a viszonylag széles körben kialakult átlagos helyzetet tekintve — jobb anyagi-jövedelmi körülmények között élnek, mint a kisebb háztartások tagjai. Éppen ellenkezőleg, ugyanazon társadalmi rétegen (csoporton) belül a nagyobb taglétszámú (általában többgyermekes) háztartások átlagos jövedelmi színvonala alacsonyabb, mint a kisebb (általában kevesebb gyermekes) háztartásoké, mert

a nagyobb háztartások több keresőinek viszonylag sokkal több eltartottról kell gondoskodniuk, mint a kisebb háztartások kevesebb keresőinek; a nagyobb háztartásokban tehát a kisebbekhez képest lényegesen kedvezőtlenebb a kereső-eltartott arány; a háztartások taglétszámának növekedésével a jövedelem abszolút összege csak kisebb mértékben emelkedik, mint a háztartás tagjainak (különösen a kereső tagjainak) a száma, a nagyobb háztartásokban a kisebbekhez képest azért is romlik a kereső-eltartott arány, mert a nagyobb háztartásokban több gyermek lévén, csökken az anyák vagy a háztartásban élő más munkaképes korú nők munkavállalásának lehetősége;

az átlagos munkabérkereset nem növekszik a háztartás keresői számának növekedése esetén, ellenkezőleg csökken: az azonos taglétszámú háztartások közül azokban, amelyekben több kereső van, a munkabér átlagos (egy keresőre jutó) összege általában kevesebb, mint azokban, amelyekben a keresők száma kevesebb. A háztartások második, harmadik stb. keresőjének a keresete ugyanis — annak következtében, hogy ezek a keresők a háztartás azon tagjai közül kerülnek ki, akik kevésbé vagy egyáltalán nem szakképzettek, főleg könnyebb munkát végző fiatalok és nők — általában kevesebb, mint az első számú keresőé;

bár a háztartás taglétszámának növekedése esetén még a munkabér-jövedelemnél is nagyobb mértékben nő ugyan a béren felüli egyéb pénzbeli és természetbeni jövedelmek összege, ez a növekedés azonban mégis kisebb, mint magának a taglétszámnak a növekedése.

Mindezek az összefüggések azt jelzik, hogy a társadalom különböző rétegeihez (csoportjaihoz) tartozó háztartások átlagos jövedelmi színvonalát elsősorban nem a keresetek vagy a béren felüli egyéb pénzbeli és természetbeni jövedelmek nagysága határozza meg, hanem végső sorban döntő módon az egy főre (fogyasztási egységre) jutó jövedelmek összege, amelyben a háztartásnak a kereső-eltartott arány által is befolyásolt összjövedelme és a háztartásnak a nagysága együttesen jutnak kifejezésre.

Az egy főre jutó jövedelmek tekintetében viszont túl azon, hogy a nagyobb taglétszámú háztartások tagjai kevésbé jó anyagi körülmények között élnek, mint a kisebbek, igaz az is, hogy

az azonos taglétszámú háztartások közül azok vannak kedvezőbb anyagi helyzetben, amelyekben több kereső van;

az azonos társadalmi-gazdasági csoporthoz tartozó gyermekes háztartások jövedelmi színvonala alacsonyabb, mint a gyermektelen háztartásoké;

a gyermekes háztartások közül azok élnek jobb anyagi körülmények között, amelyekben a gyermekek száma kevesebb és az anya is kereső foglalkozást folytat.

Befejezésül ismét hangsúlyozni kívánom, hogy a különböző nagyságú háztartások anyagi-jövedelmi helyzetének vizsgálata során feltárt, mindezeket az itt összefoglalt összefüggéseket jellemző adatok általában nem a nagyságrend, hanem pusztán a tendencia illusztrálását szolgálhatják. A színvonal nagyságrendi különbözőségeinek bemutatása a munkás- és az alkalmazotti háztartások összetételét és jövedelmi színvonalát — az itt felhasznált forrásnál — minden tekintetben jobban reprezentáló adatok alapján volna csak lehetséges. Erre nyújt majd módot az a jelenleg előkészítés alatt álló, mintegy 18 000 munkás- és alkalmazotti háztartásra kiterjedő egyszeri reprezentatív felvétel, amelyet a Központi Statisztikai Hivatal 1960 elején hajt végre.

Budapest a felszabadulás 15. évfordulóján

HADHÁZI GYULA

1960. február 13-án ünnepeltük Budapest felszabadulásának 15. évfordulóját. Tizenöt évvel ezelőtt hallgattak el a fegyverek a budai utcákon, ezen a napon csendesedett el a pusztító fasiszta háború vihara a meggyötört főváros felett. Emlékezünk mindenekelőtt a Szovjetunió történelmi jelentőségű győzelmére, amely véget vetett az imperialista megszállásnak, és megadta a nép javát szolgáló társadalom felépítésének lehetőségét.

Most, amikor visszatekintünk az elmúlt 15 évre, számbavesszük eredményeinket, megállapíthatjuk, hogy óriási előrehaladást tettünk. A romokon újjáépült Budapest ma sokkal szebb, mint a múltban bármikor volt. A budapesti dolgozók életkörülményei a felszabadulás előtti állapotokhoz képest sokat javultak. Az elért eredményeket azért is nagyra kell értékelnünk, mert a háború szinte felmérhetetlen rombolást okozott Budapesten, és következményeinek felszámolása hosszú éveken át lekötötte az újjászerveződő gazdasági erőket. Később pedig az ellenforradalom pusztításai gátolták előrehaladásunkat. Az ellenforradalom — a szocializmus célkitűzéseivel szemben álló revizionista áramlatok átmeneti előretörése és az emberéletben bekövetkezett veszteségek mellett — több milliárd forintot kitevő kárt okozott a népgazdaságnak. A helyzet súlyosságának érzékeltetésére elegendő, ha megemlítjük, hogy például a minisztériumi iparban az egy milliárd forintot is meghaladta az anyagi kár összege, 93 épület teljesen megsemmisült, több, mint 5000 pedig megsérült.

A főváros újjáépítése, fejlesztése terén elért eredmények valóban nagyok, mégis

néhány területen időlegesen elmaradtak a rendkívül gyorsan növekedő szükségletek mögött. Figyelembe kell azonban venni, hogy Nagy-Budapest kialakítása az ellátottsági aránytalanságok felszámolásával kapcsolatban igen sok és nehéz problémát vetett fel, minthogy a hozzácsatolt települések — a múlt rendszer bűnei miatt — rendkívül elmaradtak voltak. Ezen túlmenően súlyos problémákkal kellett szembenézni a budapesti lakosság számának — nagyobb részt a túlzottan centralizált iparfejlesztéssel kapcsolatosan bekövetkezett — normális méreteket meghaladó gyarapodása miatt is.

Budapesten él ma az ország lakosságának mintegy ötödrésze. Ez önmagában is rámutat az ellátási feladatok nagyságára, különösen ha hozzászámítjuk a környékről budapesti munkahelyükre bejáró dolgozók tízezreit, akik ugyanúgy igénybe veszik a szolgáltatások sok fajtáját, mint a főváros lakosai.

Ezek előrebocsátása után, tekintsük át az egyes ágazatok 15 év alatt bekövetkezett fejlődését.¹

IPAR

A felszabadulás után az ipari termelés megindítása terén óriási nehézségeket kellett legyőzni. Az üzemek túlnyomó része az ostrom alatt megrongálódott, a menekülő fasiszta csapatok vagy a nyilas kormány utasítására a fasiszták polgári kiszolgálói sok gyárban leszerelték

¹ Nagy-Budapest kialakítása (1950) előtti évekre vonatkozó adatok is a főváros jelenlegi területére vonatkoznak az *Ipar* c. fejezet kivételével. Az *Ipar* c. fejezetben, amennyiben 1950 előtti adat Nagy-Budapestre vonatkozik, azt külön jelezzük.

a gépeket vagy hasznavehetetlenné tették. A pusztítások miatt a budapesti gyáripár erőgépeinek teljesítőképessége 30 százalékra csökkent. A termelőmunka megkezdését nyersanyaghiány is gátolta, minthogy a készleteket nyugatra hurcolták vagy megsemmisítették.

A Magyar Kommunista Párt vezetésével szervezett újjáépítés eredményei, a nehéz körülmények között sikeresen végrehajtott stabilizáció nyomán 1946 végére már csaknem valamennyi iparvállalat dolgozott. A termelés ugyan még sok fontos fogyasztási cikkből alig közelítette meg az 1938. évi 30 százalékát, de az alkotó munkaszellem már diadalmaszkodott a háborús bénaság felett, és a gazdasági élet normalizálódásának útjára léptünk.

Az ipar háború előtti színvonalon való helyreállításának programját a hároméves terv tűzte ki célul, amely a gazdasági erők összefogására, állami irányításának szilárd bázisára épült. Az 1948-ban végrehajtott államosítások hatása, a tervgazdálkodás eredményessége világosan bebizonyosodott a termelés folyamatos emelkedésében. Az iparvállalatok már a második tervévben általában elérték az 1938. évi termelés volumenét, 1949-ben pedig kb. 25 százalékkal túlszárnyalták azt.

A hároméves tervben elért eredményekre méltán lehetünk büszkék. A szinte páratlanul rövid idő alatt végrehajtott gazdasági újjáépítés, a lényegbevágó politikai változások nyomán napirendre tűzhettük a szocializmus építését hazánkban. Az első ötéves terv fő feladata az egész népgazdaság új alapokra helyezése volt. Elmaradott agrárországból fejlett mezőgazdasággal rendelkező ipari országot kellett felépíteni, ami az ipar teljes újjászervezését kívánta meg. Az átszervezés a termelés összetételének megváltoztatására, egészséges belső arányok létrehozására, a már régebben működő nagyvállalatok célszerű profilírozása mellett, nagyüzemi gyártást folytató gyáregységek további kialakítására és megteremtésére irányult. Budapest tekintetében a feladat nagyságának értékelésénél nem feledkezhetünk meg arról, hogy ipara az országos termelésnek több, mint a felét szolgáltatja, és számos, nagy fontosságú terméket kizárólag vagy

túlnyomó részben a fővárosi gyárakban állítanak elő.

Az ötéves tervidőszak alatt hatalmas beruházások történtek a budapesti iparban. Budapesten 14 teljesen új gyárat építettünk, 41 fontosabb vállalatot bővítettünk, új iparágak alakultak ki (például a műszeripar, a nagyüzemi gyártást folytató férfi konfekcióipar). Ezekben az években kezdte meg működését többek között a Csepeli Gázgyár, a Vacuumtechnikai Gépgyár, a Csepeli Vas- és Fémművek új modern Csőgyára, a Mechanikai Mérőműszerek Gyára.

Az ipari termelés addig nem tapasztalt mértékben növekedett: 1954-ben a budapesti állami ipar termelése mintegy két és félszeresen szárnyalta túl az 1949. évit (a jelenlegi területre számítva), bár a nem eléggé megalapozott tervfelemeléssel és a gazdaságvezetési szemlélet hibáival kapcsolatban jelentős akadályokat kellett legyőzni. A népgazdaság teherbíróképességét túlzottan igénybevevő ipari beruházások — amellet, hogy más ágazatok fejlesztését hátráltatták — nem voltak elég hatékonyak. Az ipar különböző ágazatainak fejlesztésénél sem tartották szem előtt az optimális arányokat, ami a fogyasztási cikkek gyártásában viszonylagos elmaradást, ezen túlmenően a termelés anyagellátásában is nehézségeket okozott.

Az ötéves terv során a nagy, profilírozott vállalatok mellett létrejött — a helyi szükségletek jobb kielégítésére — az állami helyi ipar, és egymás után alakultak meg a kisipari szövetkezetek. Ez utóbbiak száma 1954-ben már 269 volt, amelyekben közel 40 000 termelő dolgozott.

A budapesti ipar az ötéves tervet követő években is tovább fejlődött, és mint ismeretes ráléptünk a párt által feltárt hibák kijavításának útjára. A termelés növekedésének egyre nagyobb része származott a termelőkenység emelkedéséből. Ezt az egészséges, reális arányok kialakítását célzó fejlődést akasztotta meg bizonyos időre az ellenforradalom pusztítása, amely az iparban okozott 1,3 milliárd forintot kitevő kár mellett a termelést is egyötödére csökkentette.

A magyar munkásosztály áldozatkészségét, a párt és a kormány marxi—lenini politikájának helyességét bizonyítja az, hogy ilyen hatalmas veszteségek után is — a baráti szocialista államok segítségével — viszonylag gyorsan rendeződött a gazdasági élet. A budapesti állami ipar termelése már 1957 májusában elérte, az év végére túlszárnyalta az 1955. évi eredményeket.

A reális adottságokat messzemenően számításba vevő gazdaságpolitika, a második hároméves terv célkitűzései nyomán újabb eredmények születtek a munka frontján. A budapesti szocialista ipar 1959-ben már 34 százalékkal termelt többet, mint 1954-ben, kb. háromszorosát érte el az 1949. évinek (mindkét időszakban a jelenlegi területet véve figyelembe).

1. tábla
Vállalati teljes termelés alakulása
(Index: 1954. év = 100)

Év	Állami ipar összesen	Ebből állami helyi ipar	Szövetkezeti ipar	Szocialista ipar
1954	100	100	100	100
1955	106	113	111	107
1956	94	99	96	94
1957	107	118	139	109
1958	119	119	138	120
1959	133	126	143	134

Az ipari termelés összetételének a hazai adottságoknak megfelelő átalakítása is megkezdődött. Ennek eredményeképpen az átlagot meghaladó mértékben növekedett olyan iparcsoportok termelése, amelyek a népgazdaság fejlesztése, a kivitel fokozása szempontjából elsősorban fontosak.

2. tábla
A vállalati teljes termelés alakulása a fontosabb iparcsoportokban
(Index: 1954. év = 100)

Év	Állami ipar összesen	Ezen belül:				
		gépgyártás	víllamos-gépipar	műszeripar	vegyipar	gumi- és műanyag-feldolgozó ipar
1954	100	100	100	100	100	100
1955	106	106	112	103	108	103
1956	94	102	102	91	98	104
1957	107	105	115	109	124	135
1958	119	121	142	129	140	146
1959	133	139	174	149	168	163

A budapesti ipar eredményei biztatók a második ötéves terv szempontjából. A mennyiségi eredmények mellett bővült a termékek választéka, számottevően javult a minőség. Ezek az eredmények alapot szolgáltatnak olyan előrehaladásra, amellyel nemcsak más, fejlődő népgazdasági ágak termelőeszköz-igényének, hanem a lakosság iparcikkek iránti egyre bővülő szükségletének fedezését is biztosítani tudja. Az ipar fejlődése azt jelenti, hogy exportlehetőségeink is növekednek, a baráti szocialista államokkal való gazdasági együttműködésünk keretei szélesednek, a nemzetközi munkamegosztásból származó előnyöket a gazdaságosság fokozottabb szem előtt tartásával gyümölcsöztethetjük.

KERESKEDELEM

A háborús pusztulás Budapest lakosságának közszükségleti cikkekkel való ellátása tekintetében súlyos helyzetet teremtett. A felszabadulás utáni első években az alapvető létfeltételek megteremtéséért folyt a küzdelem, ami a példa nélküli méreteket öltő infláció alatt, a feketekereskedelem tobzódása idején szükségmegoldásokban jutott kifejezésre. A Szovjetunió élelmiszerszállításokban is megmutatkozó önzetlen segítsége időlegesen enyhítette az élelmezési helyzet súlyosságát. Az élelmiszerhiány olyan nagy volt, hogy a munkahelyeken történő élelmiszerjuttatásokkal is csak a szükségletek minimális részét lehetett fedezni. Szervezett kereskedelmi tevékeny-

ség nemcsak áruhiány, hanem a bolthálózat elpusztulása miatt sem lehetett. A Községi Élelmiszerüzemnek, amely akkor a főváros valamennyi intézményét ellátta, még 1945 végén is mindössze 83 boltja volt.

A lakosság áruellátása lényegesen javult az 1946. évi stabilizáció után. A fogyasztók szükségleteinek magasabb színvonalon történő kielégítése, a feketéző magánkereskedők megfélemezése sürgetően követelte a szocialista kereskedelem megteremtését.

Az 1947-ben megalakított állami nagykereskedelmi vállalatok 1949 végére kiszorították a nagykereskedelem területéről a tőkéseket. Az állami kiskereskedelem bolthálózata 1948-ban a KÖZÉRT létrehozásával kezdett kialakulni, amely akkor 358 bolttal rendelkezett, majd 1949 végéig boltjainak számát háromszorosára növelte. A kereskedelem szocialista szektora az ötéves terv első éveiben jutott túlsúlyra, és a fővárosban az állami kiskereskedelem szervezete — mai formájában — lényegében 1952-re alakult ki a különböző szaktoltok létrehozásával. Ekkor a szocialista kiskereskedelmi egységek száma már megközelítette a 7700-at, ugyanakkor a magánkiskereskedői engedélyek száma a 2 évvel korábbi 20 000-ről 1371-re csökkent. Megemlítendő azonban, hogy a magánkiskereskedelem visszaszorításának üteme gyorsabb volt, mint a szocialista kereskedelem hálózatának kiépítése, ami átmenetileg megnehezítette a fogyasztók ellátását. A hálózat az ötéves terv során és az azt követő években a berendezés korszerűsége, a kiszolgálás kulturáltsága tekintetében óriási fejlődésen ment át és számszerűen is tovább gyarapodott.

3. tábla

A szocialista kiskereskedelem boltjainak száma

Megnevezés	1952.	1957.
	év végén	
<i>Szocialista kiskereskedelem összesen</i>	<i>7695</i>	<i>7964</i>
Ebből:		
Élelmiszerboltok	3741	3961
Ruházati boltok	327	418
Vegyiáru boltok	278	301
Vas- és műszaki áru boltok	125	186
Különbféle iparcikkboltok	328	385
Vendéglátóhelyek	1167	1702

A bolthálózat színvonalának emelkedését jellemzi, hogy a vásárlók igényeit minden tekintetben kielégítő boltok egész sorának megnyitása mellett olyan nagy egységeket is létrehozottak, mint például az Úttörő Áruház, az újpesti Állami Áruház, az éjjel-nappal KÖZÉRT, vagy a reprezentatív vendéglátó helyek között a Kék Duna ponton-étterem, a Fortuna Étterem, a Szép Ilonka, Vadrózsa, Palma eszpresszó — hogy csak néhányat említsünk.

A kereskedelmi hálózat fejlesztésénél különös gondot fordítottak arra, hogy a régebben elhanyagolt külső — főleg munkáslakta — kerületek ellátottságát javítsák. Ma már, ha nem is mindenütt és minden tekintetben kielégítő a helyzet, a külső kerületek általában jól felszerelt, korszerű boltok egész sorával rendelkeznek. A utóbbi években az új eladási formák (önkiszolgáló, gyorskiszolgáló, minta után árusító) egyre szélesebb körben kerülnek alkalmazásra: 1958 végén 120 ilyen bolt állt a fogyasztók szolgálatában. Ez azonban még csak kezdeti eredménynek számítható, különösen ha elterjedésük külföldi méreteit tekintjük. További kiterjesztésük a kereskedelem és az ipar hatékonyabb együttműködését (például előre csomagolás) is megkívánja.

Az ötéves terv első éveinek áruellátási zavarai után a kiskereskedelem forgalma növekedett. A vásárlók rendelkezésére álló árucikkek minősége javult, választéka bővült. Az eladási forgalom 1959-ben mintegy másfélszerese volt az 1953. évének.

4. tábla

Kiskereskedelem eladási forgalma*

Év	Bolti kiskereskedelem**	Vendéglátás és üzemi étkezés	Kiskereskedelem összesen
	millió forint		
1953	11 078	2384	13 462
1954	11 810	2673	14 483
1955	11 991	2546	14 537
1956	12 341	2356	14 697
1957	14 283	3055	17 338
1958	15 380	3217	18 597
1959	16 962	3371	20 333

* Fogyasztói folyóárak alapján.

** Magánkereskedők központi árualapból származó forgalmával együtt.

A forgalom emelkedésében nemcsak bőségesebb áruellátás, hanem a vásárlóerő — különösen az ellenforradalom leverése utáni időben történt — megnövekedése jut kifejezésre. Az utóbbi három évben tett bérügyi intézkedések eredményeképpen például az iparban 23 százalékkal emelkedett a munkások átlagos keresete, a nyereségrészesedési rendszer bevezetése pedig közel két heti fizetésnek megfelelő keresetnövekedést jelentett. Nem feledkezhetünk meg egyes dolgozó rétegek (egészségügyi dolgozók, pedagógusok) fizetésének rendezéséről, a nyugdíjak, a családi pótlék felemeléséről sem.

Az életszínvonal emelkedésével függ össze az, hogy különösen a ruházati, textil- és bőrárak, valamint más — elsősorban a nagyobb értékű, tartós — fogyasztási cikkek forgalmának növekedése jár az élen.

5. tábla

A kiskereskedelem eladása
árufőcsoportonként*
(Index: 1953. év = 100)

Év	Élelmi- szerek	Ruházati, textil- és bőrárak	Vegyes- ipar- cikkek	Kiskeres- kedelem összesen**
1953	100	100	100	100
1954	102	127	107	108
1955	103	121	114	108
1956	102	124	120	109
1957	111	162	156	129
1958	120	160	179	138
1959	120	180	208	151

* Fogyasztói folyóárak alapján.

** Magánkereskedők központi árualapból származó forgalmával együtt.

A vegyes iparcikkek közül igen nagy volt az érdeklődés az utóbbi években a különböző háztartási gépek, magnetofonok, televíziós készülékek iránt, amely a dolgozók anyagi helyzetének javulását tükrözi. 1958-ban például kb. 40 000 mosógép, 8000-nél több porszívógép, közel 10 000 televíziós készülék, 47 000 rádióműsorvevő talált vevőre a budapesti boltokban. Jellemző a kereslet alakulására, hogy 1959 végén a televíziós készülék csaknem „hiánycikké” vált a tömeges vásárlások miatt. 1959-ben csak az utolsó negyedévben mintegy 11 000 televíziót vásároltak Budapesten, ebből 9572 darabot a részletakció keretében. (Ezzel kapcsolatban meg kell említeni, hogy az állam által a részletvásárlásoknál nyúj-

tott kedvezmények hatása is érezhetően befolyásolta a tartós fogyasztási cikkek forgalmának növekedését. 1959-ben például több, mint 20 000 rádiókészüléket, 16 000 televíziós műsorvevőt vettek meg részletre.)

LAKÁSVISZONYOK, LAKÁSEPÍTÉS

Budapest lakásviszonyai már a háború előtt is kedvezőtlenek voltak. A város belső területén sok lakás állt üresen a rendkívül magas lakbérek miatt, ugyanakkor azonban tömegesen éltek emberek nyomortelepeken. A második világháború pusztító vihara szinte katasztrófális méretűvé fokozta a meglévő lakásnyomort. A főváros lakóépületeinek — az üveg és vakolatkárokat nem számítva — háromnegyed része megrongálódott, vagy teljesen tönkrement. A felszabadulás utáni években mindenekelőtt a legégetőbb problémák megoldására kellett az erőket összpontosítani, a lakosságot fedél alá kellett juttatni. A károsodás olyan arányú volt, hogy még a hároméves terv időszakában is csak a háború előtti színvonal elérése lehetett a fő feladat. Ez azt jelentette, hogy ezekben az években a lakásnyomort felszámolására, illetve a helyzet gyökeres megjavítására nem kerülhetett sor, bár szerény keretek között, de új építkezések is történtek (Angyalföldön, Óbudán, Csepelen, Kispesten). Az ezekkel járó feladatokat az ötéves terv éveiben kellett volna megoldani. Az építkezés üteme azonban nem tartott lépést a szükségletekkel, főképpen az iparfejlesztéssel összefüggő nagyarányú bevándorlás miatt (1950 és 1956 között évente átlagosan 31 000 fővel növekedett a lakosság a vidékiek felköltözése következtében). A száz lakásra jutó lakosok száma 1949. január 1-én 328 volt. 1954. július 1-én pedig már megközelítette a 360-at. Nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy az iparfejlesztés lekötötte az építő kapacitás jelentős részét, és Nagy-Budapest kialakítása — a hozzácsatolt területek ellátottsági viszonyainak megjavításával — nagy megterhelést jelentett a fővárosnak. Az építkezések üteme 1955 után, majd különösen az ellenforradalmat követően meggyorsult, de ennek hatékonyságát újabb pusztítások csökkentették: az 1956. évi földrengés és az ellenforradalmi károk.

E tényezők együttes hatásának az volt a következménye, hogy a lakáshelyzet megjavítására tett erőfeszítések még nem hoztak gyökeres javulást, bár az állam 1950 óta több, mint 4,6 milliárd forintot fordított Budapesten lakások építésére, és modern lakótelepeken családok tízezreit juttatta egészséges, jól felszerelt lakáshoz.

1950 óta többek között a Nagy Lajos király úti lakótelepen 2319, a Kerepesi úton 1676, a Fiastyúk utcai lakónegyedben 1897 lakást adtak át rendeltetésének. A Valéria telep nyomortanyái helyén új, 6–8 emeletes lakóházakból álló városnegyed körvonalai bontakoznak ki.

Az utóbbi években meggyorsultak a lakóházak felújítási munkái is. Az évente épületjavításra fordított 6–700 millió forint jelentősen felülmúlja a bérbevétel összegét.

Az utóbbi három évben 1422 épület teljes felújítását végezték el, és több, mint 9000 épületet részlegesen újítottak fel. A város fontosabb főútvonalain — a Nagykörúton, a Rákóczi úton, az Üllői úton, a Kossuth Lajos utcában — sortatarozási munkákat végeztek. Jól halad a Vár épületeinek — a műemlék jelleg megóvását szem előtt tartó — rendbehozatala is.

KÖZMŰVEK, KÖZSZOLGÁLTATÁSOK

A felszabadulást követő 15 év alatt számottevően javult a főváros közművi ellátottsága. A háború előtt a külvárosok víz-, gáz-, villany-ellátása alacsony színvonalú volt. Ennek jellemzésére elegendő megemlíteni, hogy a peremtelepüléseken 1945-ben 100 lakóház közül csak 35 volt bekapcsolva a központi vízszolgáltatásba, ugyanakkor Kis-Budapesten 94. Ezért a harci cselekmények okozta károk helyreállítása után, amely 1946-ban már lényegében befejeződött, a legfontosabb feladatot a külső városrészek elmaradottságának felszámolása jelentette. Már a hároméves terv időszakában jelentős erőfeszítéseket tettünk ennek megoldása érdekében (a cinkotai víztermelő telep létesítésével, csőhálózati rendszerek kiépítésével), de ezek alapvető változásokat még nem eredményeztek. Nagy-Budapest megalakulása után ezeknek a feladatoknak megoldása nem kis problémát jelentett, annál is inkább, mert az erőteljesen fejlődő iparnak is egyre több vízre, gázra, villamosenergiára volt szüksége. A megnövekedő igények szükségessé tették a víztermelő telepek, a gázgyár korszerűsítését, kapacitásuk növelését.

A fejlesztések eredményeként 1950 után jelentősen növekedtek a közművek szolgáltatásai. 1950 és 1959 között az értékesített víz mennyisége közel 60 millió köbméterrel, több, mint másfélszeresére, a hálózatra adott gáz pedig csaknem 130 millió köbméterrel, kb. kétszeresére nőtt. A háztartások 9 millió köbméterrel több vizet, közel 50 millió köbméterrel több gázt fogyasztottak 1959-ben, mint kilenc évvel korábban. A gázt használó háztar-

A lakásépítés alakulása 6. tábla

Év	Épített lakások száma összesen	Ebből állami erővel	Tiszta lakásszaporulat*
1950	4 527	2027	3353
1951	4 216	1270	3103
1952	2 585	1283	1876
1953	2 438	1223	1767
1954	4 403	2732	3603
1955	7 370	4845	6324
1956	4 070	2282	2488
1957	10 050	7377	9003
1958	8 062	4105	7203
1959	8 679	4564	7689

* Lebontás, átalakítás, elemi károk stb. következtében megszűnt lakások levonásával.

Az épített lakások közművekkel való felszereltsége általában megfelel a korszerű követelményeknek: a villanyvilágítás mellett a lakásoknak mintegy 90 százalékába bevezették a vízvezeték, kb. kétharmad részüket bekapcsolták a központi gázszolgáltatásba. Meg kell említeni, hogy az állami erővel épített lakások közművi ellátottsága ennél lényegesen kedvezőbb, az arányokat a magánépítkezések csökkentik, amelyeknél nem minden épített lakást szereltek fel víz-, illetve gázvezetékekkel.

Az állam a lakásépítésre fordított beruházások mellett jelentős támogatást nyújt a magánosok építkezéseihez kölcsönökkel, építkezési anyagok rendelkezésre bocsátásával. 1958-ban például a 3957 magánérből történt építkezésnél 3536 esetben vettek igénybe OTP kölcsönt.

tások száma ugyanezen idő alatt 147 000-ről mintegy 227 000-re gyarapodott.

Víz- és gázszolgáltatás 7. tábla

Év	Értékesített víz (millió köbméter)	Vízcső-hálózat (kilométer)	Értékesített gáz (millió köbméter)	Gázcső-hálózat (kilométer)	Gáz-fogyasztók száma (ezer)
1945	38*	1170	120
1949	119	1217	147
1950	103	2009	122	1290	157
1952	118	2084	172	1338	171
1954	142	2192	194	1400	184
1956	154	2329	227	1424	201
1959	158	2523	249	1485	232

* A közvilágítás részére értékesített mennyiség nélkül.

Az elmúlt évek során sokezer lakásban gyúlt ki a villany, és mind több azoknak a családoknak a száma, amelyek háztartási áramot használnak. 1956-tól 1959-ig a háztartási áram fogyasztása 77 százalékkal növekedett, ami a villamos háztartási gépek tömeges beszerzésével függ össze, és az életszínvonal emelkedésének egyik jelzőszámaként fogható fel.

Nagy-Budapest kialakításakor elkészítették a peremvárosok általános csatornázási tervét, és megkezdték a hálózat fejlesztését. A csatornahálózat 1950 óta több, mint 200 kilométerrel hosszabbodott, a bekötött ingatlanok száma pedig az 1950. évi 36 000-ről 1959-ig mintegy 42 000-re szaporodott.

Az elmúlt időszakban sor került a köztisztasági járműállomány korszerűsítésére: a géperezű — köztük egyre nagyobb számban pormentes — szemétszállító járművek száma 1954 óta több, mint kétszeresére nőtt, és ezzel egyidejűleg megszüntették a fővárosban a lóvontatású köztisztasági járművek használatát.

A terjedelem szabta korlátok nem teszik lehetővé, hogy a kommunális ellátás valamennyi ágának fejlődését bemutassuk, de az eredmények számbavételénél nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat az intézkedéseket sem, amelyeket a közvilágítás korszerűsítése, a közutak állapotának javítása, a várost szebbé, egészségesebbé tevő parkok számának, illetve területének növelése érdekében tettünk. 1950-től 1959 végéig a belterjesen kezelt parkok területe kb. 2,2 millió négyzetmé-

terrel növekedett. Az utóbbi három évben több, mint 11 000 fénycsövet, nagyteljesítményű higanygőzlámpát szereltek fel a forgalmasabb utcákon, tereken. A szakszerűen gondozott parkok, a fénycsóval világított utcák — hogy csak ezeket említsük — mind hozzájárulnak Budapest világvárosi képének emeléséhez, egyben a dolgozó nép életkörülményeinek javulásáról tanúskodnak.

HELYI KÖZLEKEDÉS

A főváros felszabadítása után a romeltakarítás, a termelőmunka megszervezése, a lakosság élelmiszerekkel való ellátása, általában az élet kibontakozása szempontjából a városi közlekedés megindítása elsőrendű fontossággal bírt. A közlekedési hálózat megrongálódása, a járműpark pusztulása óriási mértékű volt: a villamosoknak csak fele maradt épségben, az autóbuszok közül mindössze 4 volt használható állapotban. Mégis néhány hónap elteltével megélnékültek a fő közlekedési útvonalak, majd a Kossuth-híd, ezt követően a Szabadság-híd felépítésével létrejött az összeköttetés a város minden része között. 1945-ben már mintegy 210 millió utast szállítottak a villamosok, ami a háború előtti évek átlagos személyszállítási teljesítményének kétharmada volt. Az autóbuszok — kocsik hiánya miatt — csak 10—12 százalékat bonyolították le a háború előtti utasforgalomnak.

A gazdasági fellendüléssel, a főváros népességének gyarapodásával összefüggően rohamosan nőttek a közlekedési igények. Ide számíthatjuk még a dolgozók érdekében alacsonyra szabott viteldíjak forgalom növelő hatását is. Az utazási igények növekedése, valamint Nagy-Budapest kialakításával kapcsolatos közlekedésfejlesztési célkitűzések a hálózat bővítését, a járművek számának gyarapítását követelték meg. Legszámottevőbben az autóbuzsközlekedés fejlődött. A Fővárosi Autóbuszüzem járműparkja 1950-től 1959-ig több, mint kétszeresére szaporodott. Az ötéves terv időszakában indult meg lényegében a budapesti trolibuzsközlekedés, amely egyre nagyobb jelentőségre tesz szert.

Az elmúlt tíz esztendőben lényegében megszüntették a külső városrészek közlekedési viszonyainak elmaradottságát, és

számos járattal kötötték össze ezeket a városmaggal, valamint egymással. Az autóbushálózat hossza 1959-ben csaknem négyszerese volt az 1938. évinek. A közlekedés fejlesztése különösen 1957 óta gyorsult meg. A villamosállomány három év alatt 158 új motorkocsival gyarapodott, ugyanakkor 328 legújabb típusú autóbust állítottak forgalomba. A forgalom gyorsítása érdekében átépítéseket végeztek (például az Élmunkás téren), több útvonalon korszerűsítették a vágnyalapozást.

8. tábla
A helyi közlekedés járműállománya

Év vége	Villamos- kocsik*	Ebből trolibuszok	Autóbuszok
	száma		
1945	1830	3	27
1950	1748	31	411
1954	1859	154	597
1956	1892	210	719
1959	1916	206	971

* Fogaskerekűvel, földalattival, trolibuszszal együtt.

1950 óta az utasforgalom növekedése óriási méreteket öltött. 1959-ben a villamosok, trolibuszok, autóbuszok összesen több, mint 1,1 milliárd utast szállítottak, az 1950. évi másfélszeresét, az 1938. évi háromszorosát. Az utasok számának ilyen arányú növekedése túlszárnyalta a közlekedés szállítóképeségének szintén hatalmas mértékű bővülését is, és túlterheltséget, fokozódó zsúfoltságot vont maga után, különösen a csúcsforgalmi időkben. Az autóbuszutasok átlagos száma kocsinként például az 1950. évi 22-ről 1959-ben mintegy 30 személyre emelkedett.

9. tábla
Szállított utasok száma

Év	Villamoson*	Autóbuszon	Összesen
	szállított utasok száma (millió fő)		
1938	307	42	349
1945	209	4	213
1950	648	95	743
1954	802	200	1002
1957	759	250	1009
1959	847	315	1162

* Fogaskerekűvel, földalattival, trolibuszszal együtt.

Az elmondottak mellett külön meg kell emlékezni a taxiállomány korszerűsítéséről és számszerű fejlesztéséről. A taxik száma 1958 végén már meghaladta a 800-at, az 1953. évi 564 darabbal szemben. Az utóbbi három esztendőben több száz modern, kényelmes bérkocsit állítottak forgalomba, a régi elavult típusok selejtezésével egyidejűleg.

EGÉSZSÉGÜGY

A felszabadulás óta eltelt 15 év alatt hatalmas eredményeket értünk el az egészségi viszonyok megjavításában.

A háború utáni években eredményes intézkedések történtek a fertőző betegségek elterjedésének megakadályozására, és az egészségügyi intézmények tevékenységének szélesítésére. A kórházak újjáépítése során 1946—1947-ben kb. 5000 kórházi ágyat adtak át rendeltetésének, ilyen módon 1947 végén férőhelyek tekintetében elérték a háború előtti 90 százalékát. Ezt azért kell jó eredménynek tekinteni, mert a kórházak befogadóképessége a harcok következtében mintegy 60 százalékra csökkent. A rendelőintézetek 1947-ben már 8,6 millió kezelést és vizsgálatot végeztek az 1940. évi 7,1 millióval szemben.

A betegellátás háború előtti színvonalon való újjászervezése után sor került az egészségügyi szervezet gyökeres átalakításának első és alapvető jelentőségű intézkedésére, az egységes társadalombiztosítási rendszer megteremtésére, amely a kapitalista rendszerben sohasem valósulhatott volna meg.

Az egészségügyi szolgáltatások iránt megnövekedett igények kielégítése érdekében új szakorvosi rendelőintézeteket létesítettünk (a régebben elhanyagolt külső kerületekben is, például Újpesten, Kispesten, Csepelen stb.), kialakítottuk a körzeti orvosi hálózatot, üzemorvosi rendeléseket biztosítottunk az ott dolgozók részére, rendszeressé tettük az iskola gyermekek egészségügyi ellenőrzését.

Az utóbbi 11 év alatt — a budapesti lakosság túl gyors növekedése mellett is — javítani tudtuk az orvosi ellátottság és a kórházi ágyellátottság színvonalát, bár az utóbbi elmarad a szükséges mértéktől. A kórházak zsúfoltságának meg-

szüntetése szervezési és fejlesztési tekintetben fokozott erőfeszítéseket igényel.

10. tábla
Orvosok, kórházi ágyak száma*

Év vége	Orvosok	Kórházi ágyak
	száma	
1948	4693	20 701
1950	4287	
1954	5945	23 490
1956	5952	25 464
1959	6561	26 541

* Az állami egészségügyi szolgálat adatai.

A kórházak fejlesztése során új szakintézeteket, speciális osztályokat állítottunk fel, és ezzel olyan gyógykezelési eljárások kerülhetnek alkalmazásra, amelyekre eddig nem nyílt lehetőség. Az 1954-ben létesített Schöpf Merei Ágoston Kórház Európa második, koraszülött csecsemők szakszerű ellátására alkalmas intézete. A járványos májgyulladásban szenvedők gyógyítására megnyitották a Hepatitis Kórházat, a gyermekbénulás kezelésére a Heine Medin Intézetet, csak néhányat említve ezek közül.

Allamunk sokat tett az anyák és csecsemők fokozottabb védelme érdekében. A különböző tanácsadások megszervezése, anyatejgyűjtő állomások létrehozása mellett segítséget nyújtott a dolgozó anyáknak bölcsődék felállításával. A háború előtti 500 bölcsődei férőhellyel szemben, ma már közel 12 000 gyermek elhelyezésére nyílik lehetőség.

A gondozóintézeti hálózat fejlesztésére is nagy gondot fordítottunk 1950 után. 1958 végén 24 tbc-, 9 idegbeteg-, 26 bőr és nemibeteg-, 12 onkológiai gondozóintézet működött. Az 1950. évi 7-ről 3 ezrelék közelébe sikerült leszorítani a tbc halandóságot, a nemibetegek számát pedig 1953 óta 32 000-ről 13 000-re.

Az eredményes egészségvédelmi és gyógyító tevékenység kifejezésre jut a halálozási arány, különösen a csecsemőhalandóság fokozatos javulásában.

Ezer elvezülöltre jutó egy éven aluli meghaltak száma

Időszak	Fő
1931–1935. évek átlaga...	131,1
1936–1940. évek átlaga...	99,5
1946–1950. évek átlaga...	81,6
1951–1955. évek átlaga...	63,3
1957	54,8
1958	48,1
1959	46,3

MŰVELŐDÉSÜGY

Az 1945-től napjainkig terjedő időszakban széleskörű kulturforradalom kibontakozásának voltunk tanúi, melynek során áttörtük a volt uralkodó osztályok művelődési monopóliuma által emelt korlátokat. Megnyitottuk az iskolák kapuit a munkás és paraszt gyermekek előtt, és a nép legszélesebb tömegei számára megadtuk a kulturális felemelkedés lehetőségét. Még a háborús romok eltakarítása folyt, amikor a Magyar Kommunista Párt kezdeményezésére már megtörténtek az első lépések a közművelődésügy legégetőbb kérdéseinek megoldására. A legfontosabb intézkedés az elemi iskolák, valamint a polgári iskolák és gimnáziumok I–IV. osztályai helyett 8 osztályos általános iskola szervezése volt.

Az új iskolarendszer bevezetése természetesen a tanulók számának gyarapodását vonta maga után. Az 1939/40-es tanévben a mai általános és középiskolai rendszernek nagyjából megfelelő jellegű oktatási intézményekben mintegy 174 000 tanuló oktatott. Az 1959/60. tanévben viszont már 244 000 általános és középiskolai tanuló oktatásáról kellett gondoskodni.

Az oktatás tárgyi és személyi feltételeinek megteremtése azért is hatalmas feladatot jelentett, mert az 1950-ben Budapesthez csatolt településeken az iskolák a minimális követelményeknek sem feleltek meg. Bár az 1950/51. tanévtől kezdve az általános iskolai osztálytermek száma 25 százalékkal növekedett, a túlterhelésből eredő váltakozó rendszerű oktatást mégsem sikerült teljesen kiküszöbölni. A középiskolák fejlesztése általában lépést tartott a követelményekkel.

Az új iskolaépítkezések közül meg kell említeni a XIII. kerületben a Kilián György úton, a Jász utcában, a XI. kerületben a Kőbölkúti úton, a XVIII. kerületben a Kassai utcában épített általános iskolákat, amelyek létesítése a régebben elhanyagolt külső kerületek helyzetén javított. Ugyanezen célkitűzés alapján épült Csepelen 18 tantermes általános gimnázium, és bővítették például a pestújhelyi közgazdasági technikumot.

Az általános gimnáziumok mellett szakközépiskolák (technikumok, művészeti gimnáziumok) felállítására is sor

került. Ezekben jelenleg több, mint 16 000 tanuló (a középiskolások 34 százaléka) tanul.

11. tábla
Az általános és középiskolai tantermek és tanerők száma

Tanév eleje	Általános iskolai		Középiskolai	
	osztály- termek	tanerők	osztály- termek	tanerők
száma				
1950/51 .	2940	6200	.	1930*
1954/55 .	3381	7419	1101	2281
1957/58 .	3587	9051	1190	2580
1959/60 .	3684	9573	1342	2828

* Az 1951/52. tanév elején.

A számszerű fejlesztés mellett elsőrendű fontosságú, hogy az oktatás tartalmában haladó szellemű, és módszereiben is magasabb színvonalú, mint régebben volt. A tanulókat önálló gondolkodásra nevelik, és előkészítik tanulmányaik magasabb fokon történő folytatására. A főváros középiskoláiban az 1958/59. tanévben megkezdtek a politechnikai oktatás bevezetését is. Az idén megnyitottak az ipari, illetve mezőgazdasági jellegű továbbképző iskolák, amelyek megoldották az általános iskolából kikerült, tanulmányaikat befejező 14—16 éves gyermekek továbbképzésének problémáját.

Népi demokratikus rendszerünk szélesre tárta az egyetemek kapuit a dolgozó nép gyermekei előtt. A felsőoktatási intézményekben ma mintegy 2 és félszer annyi hallgató tanul, mint a háború előtti években. E mellett jellemző, hogy például az 1958/59. tanévben a nappali tagozatos egyetemi hallgatók közül 34 százalék munkás és 17 százalék dolgozó paraszt származású volt (az 1937/38. tanévben a munkás- és parasztszármazású hallgatók aránya mindössze 3,5 százalékot tett ki). Az állam tandíjmentesség, ösztöndíj stb. juttatásával, diákszállók fenntartásával támogatja az egyetemi hallgatókat tanulmányaik folytatásában. A hallgatók kb. 80 százaléka részesül rendszeres pénzbeli támogatásban.

A műveltségi színvonal általános emelésének célkitűzése a kulturális élet valamennyi ágának átformálását és felvirágoztatását is szükségessé tette. Az em-

berek gondolkodásában bekövetkezett változások nehezen mérhetőek és fejezhetőek ki statisztikai adatokkal, de a művészet iránti érdeklődés növekedése kétségtelenül megállapítható többek között abból, hogy a színházak, mozik állandóan zsúfolt nézőtér előtt játszanak, a könyvforgalom óriási, egyre többen lépnek a könyvtárak olvasóinak sorába, mind több ember vásárol rádiót, televíziót.

Az emberek többsége természetesen realista, művészi értékek megismerése után vágyódik. Művelődéspolitikánk ennek kielégítésére, és erre való ösztönzésre irányul. A színházak és mozik 1948—1949-ben történt állami kezelésbe vételével az egyik legfontosabb szervezeti feltételét teremtettük meg az ilyen irányú művészeti nevelés tartalmi, eszmei átalakításának.

A színházak az érdeklődés kielégítésére már 1949-ben másfélszer annyi előadást tartottak, mint 1938-ban. Az előadások száma a továbbiakban még jobban emelkedett a Magyar Néphadsereg Színház, a József Attila Színház, az Irodalmi Színpad megnyitásával. Jelenleg 17 színház várja a látogatókat, akiknek száma 1951 óta 65 százalékkal nőtt.

12. tábla
A színházelőadások és -látogatók száma

Év	Az előadások	A látogatók*
	száma	
1951	3544	2440
1954	4364	3775
1957	4686	3485
1958	5454	3989
1959	5472	4038

* Ezer.

Az állami mozik befogadóképessége 1951 óta 8000 férőhellyel, 14 százalékkal lett nagyobb. Az érdeklődés növekedése azonban ennél is nagyobb mértékű volt: a látogatók száma csaknem kétszeresére emelkedett. Az egyre nagyobb számban működő ún. társadalmi mozik (üzemek, társadalmi szervek kezelésében), melyek 1958 végén összesen 109 000 néző befogadására voltak alkalmasak, bizonyos mértékig pótolják az állami mozik befogadóképességének elégtelenségét.

13. tábla
A mozielőadások és -látogatók száma
az állami mozikban

Év	Befogadó képesség	Előadások	Látogatók száma (millió)	Egy elő- adásra jutó láto- gatók száma
	ezerben			
1951	50	93	19	205
1954	51	97	28	285
1957	54	110	35	321
1958	56	111	36	329
1959	58	113	36	319

A rádió elterjedését mutatja, hogy az előfizetők száma az 1951. évi 324 000-ról 1959 végéig 592 000-re szaporodott, ami azt jelenti, hogy majdnem minden harmadik budapesti lakos rendelkezik rádióműsorvevővel. Két évvel ezelőtt üzembehelyezték a Széchenyi-hegyi televíziós nagyadót, azóta a televíziótulajdonosok száma rohamosan növekszik: 1959 végén Budapesten már túlszárnyalta a 38 000-et.

Igen örvendetes a könyvek iránti érdeklődés fokozódása is, ami a könyvvásárlások növekedésén túl, a könyvtárak látogatásában is megmutatkozik. 1958-

ban például a kerületi könyvtáraknak már közel 120 000 beiratkozott olvasója volt, háromszor annyi, mint 8 évvel korábban.

Az előzőekben elmondottakkal természetesen nem törekedtem teljességre, csupán ismertetni kívántam a 15 évi fejlődés méreteit. Annak ellenére, hogy — a területváltozás miatt — az 1950 előtti évekről csak kevés összehasonlítható statisztikai adat áll rendelkezésre, véleményem szerint a közölt néhány adat is világosan bizonyítja társadalmi rendszerünk megerősödését, az emberekről való fokozottabb gondoskodást.

A Magyar Szocialista Munkáspárt VII. kongresszusa meghatározta a szocializmus alapjainak lerakására irányuló munka programját. Az eddigi sikerek józan bizakodással töltenek el bennünket. A második ötéves terv végrehajtása Budapest fejlődését, még meglévő problémái megoldásának előrehaladását és a fővárosi dolgozók életkörülményeinek további javulását is jelenti.

A munkatermelékenység nemzetközi összehasonlítása

ALEXEJ BALEK*

A Csehszlovák Kommunista Párt XI. kongresszusa azt a célt tűzte ki, hogy történelmileg rövid idő alatt utól kell érni és túl kell szárnyalni a legfejlettebb kapitalista országokat a gazdasági élet legfontosabb mutatószámai tekintetében. Ezen feladat teljesítése érdekében szüntelenül emelni kell a munka termelékenységét. Ez ad különös jelentőséget a munkatermelékenység mérése és nemzetközi összehasonlítása módszertani problémáinak.

Különböző országok munkatermelékenységi színvonalának összehasonlítása nehéz, de nem megoldhatatlan feladat. A szakirodalomban számos olyan módszer is található, amely a munkatermelékenység nemzetközi összehasonlításánál sikeresen használható. Ezek közül főleg

két módszert alkalmaznak. Az első módszernek az a lényege, hogy meghatározott termékeket (a termelést reprezentáló mintát) választanak ki az összehasonlítás céljára; a második módszernél az egész termelés alkalmasan megválasztott értékmutatóinak (például az egy főre eső nettó termelés mutatójának) segítségével hasonlítják össze a termelékenységi színvonalat.

Az első módszer feltételezi, hogy a kiválasztott termékek az egész termelést megfelelően reprezentálják. A kiválasztott termékek (a minta) reprezentativitását úgy lehet elérni, hogy a kiválasztást ágazonként külön végzik el, oly módon, hogy minden ágazat jelentőségének megfelelően szerepeljen a mintában. Ebben az esetben az a kívánatos, hogy a minta szerkezete a lehető legjobban megfeleljen az összehasonlítandó országok termelési szerkezetének, amit azonban csak megközelítőleg azonos terme-

* E cikket Alexej Balek, a Csehszlovák Állami Statisztikai Hivatal osztályvezetője a *Statisztikai Szemle* számára írta. (Rövidített közlemény.)

13. tábla
A mozielőadások és -látogatók száma
az állami mozikban

Év	Befogadó képesség	Előadások	Látogatók száma (millió)	Egy elő- adásra jutó láto- gatók száma
	ezerben			
1951	50	93	19	205
1954	51	97	28	285
1957	54	110	35	321
1958	56	111	36	329
1959	58	113	36	319

A rádió elterjedését mutatja, hogy az előfizetők száma az 1951. évi 324 000-ról 1959 végéig 592 000-re szaporodott, ami azt jelenti, hogy majdnem minden harmadik budapesti lakos rendelkezik rádióműsorvevővel. Két évvel ezelőtt üzembehelyezték a Széchenyi-hegyi televíziós nagyadót, azóta a televíziótulajdonosok száma rohamosan növekszik: 1959 végén Budapesten már túlszárnyalta a 38 000-et.

Igen örvendetes a könyvek iránti érdeklődés fokozódása is, ami a könyvvásárlások növekedésén túl, a könyvtárak látogatásában is megmutatkozik. 1958-

ban például a kerületi könyvtáraknak már közel 120 000 beiratkozott olvasója volt, háromszor annyi, mint 8 évvel korábban.

Az előzőekben elmondottakkal természetesen nem törekedtem teljességre, csupán ismertetni kívántam a 15 évi fejlődés méreteit. Annak ellenére, hogy — a területváltozás miatt — az 1950 előtti évekről csak kevés összehasonlítható statisztikai adat áll rendelkezésre, véleményem szerint a közölt néhány adat is világosan bizonyítja társadalmi rendszerünk megerősödését, az emberekről való fokozottabb gondoskodást.

A Magyar Szocialista Munkáspárt VII. kongresszusa meghatározta a szocializmus alapjainak lerakására irányuló munka programját. Az eddigi sikerek józan bizakodással töltenek el bennünket. A második ötéves terv végrehajtása Budapest fejlődését, még meglevő problémái megoldásának előrehaladását és a fővárosi dolgozók életkörülményeinek további javulását is jelenti.

A munkatermelékenység nemzetközi összehasonlítása

ALEXEJ BALEK*

A Csehszlovák Kommunista Párt XI. kongresszusa azt a célt tűzte ki, hogy történelmileg rövid idő alatt utól kell érni és túl kell szárnyalni a legfejlettebb kapitalista országokat a gazdasági élet legfontosabb mutatószámai tekintetében. Ezen feladat teljesítése érdekében szüntelenül emelni kell a munka termelékenységét. Ez ad különös jelentőséget a munkatermelékenység mérése és nemzetközi összehasonlítása módszertani problémáinak.

Különböző országok munkatermelékenységi színvonalának összehasonlítása nehéz, de nem megoldhatatlan feladat. A szakirodalomban számos olyan módszer is található, amely a munkatermelékenység nemzetközi összehasonlításánál sikeresen használható. Ezek közül főleg

két módszert alkalmaznak. Az első módszernek az a lényege, hogy meghatározott termékeket (a termelést reprezentáló mintát) választanak ki az összehasonlítás céljára; a második módszernél az egész termelés alkalmasan megválasztott értékmutatóinak (például az egy főre eső nettó termelés mutatójának) segítségével hasonlítják össze a termelékenységi színvonalat.

Az első módszer feltételezi, hogy a kiválasztott termékek az egész termelést megfelelően reprezentálják. A kiválasztott termékek (a minta) reprezentativitását úgy lehet elérni, hogy a kiválasztást ágazonként külön végzik el, oly módon, hogy minden ágazat jelentőségének megfelelően szerepeljen a mintában. Ebben az esetben az a kívánatos, hogy a minta szerkezete a lehető legjobban megfeleljen az összehasonlítandó országok termelési szerkezetének, amit azonban csak megközelítőleg azonos terme-

* E cikket Alexej Balek, a Csehszlovák Állami Statisztikai Hivatal osztályvezetője a *Statisztikai Szemle* számára írta. (Rövidített közlemény.)

lési struktúrájú országok esetében lehet biztosítani. A tapasztalatok is azt mutatják, hogy ez a módszer csak a hasonló ágazati szerkezetű országok összehasonlítása esetén jár kielégítő eredménnyel, akkor azonban megvan a jogosultsága.

Ha a munka termelékenységét az egy dolgozóra (munkásra) eső termék mennyiségével jellemezzük, akkor a termelékenységi színvonal összehasonlításánál nem döntő, hogy a számlálóban az egész termelés, vagy annak csak egy része szerepel-e. Jóval nagyobb jelentősége van annak, hogy a dolgozók száma helyesen legyen megállapítva. Mindenekelőtt meg kell győződni arról, hogy az összehasonlított országokban az adott esetben a dolgozók azonos köréről van-e szó. Bizonyos esetekben, amikor lényeges a számítás gyorsasága, megfelelően kiválasztott kis minta alkalmazása is megfelelő eredményt ad.

A munkatermelékenység színvonala nemzetközi viszonylatban globális adatok alapján is összehasonlítható. Ilyen összefoglaló adat például az egy ipari dolgozóra eső nettó termelés mutatószáma. Ekkor — minthogy a számlálóban értékadat szerepel — a szóban forgó mutató összehasonlíthatóságának biztosítása mellett a valuták átszámításának problémáját is meg kell oldani.

A munkatermelékenység nemzetközi összehasonlításának bármelyik módszere kerül is alkalmazásra, igen sok nehézséggel kell megküzdeni. Ezek közül a következőkben néhányat megemlítek.

a) A termékek minőségi különbségének beszámítása olykor igen sok problémát okoz. A szén kalóriaértéke például nagymértékben különböző lehet, s emiatt a különféle szénfajtákat azonos jellemzőre, fűtőértékre (kalóriára) kell átszámítani. A gyakorlatban azonban nem mindenütt állapítják meg rendszeresen a kalóriaértéket, s így annak változása sem kísérhető pontosan figyelemmel, a régebben megállapított fűtőértéket pedig nem ajánlatos a számításoknál felhasználni. Egyes esetekben a hamutartalmat vagy más szennyeződést kell figyelembe venni. A vasércnél és az egyéb érceknél elsősorban a fémtartalom szerinti átszámításokat kell elvégezni, azonban gyakran szükség van a nem kívánatos anyagok és a szennyeződés arányának ismeretetésére is, mert ezek határozzák meg,

hogy az ércek feldolgozásánál milyen speciális technológiai folyamatokat, kiegészítő berendezéseket stb. kell alkalmazni. Az acélttermelés összehasonlítása a gyártott mennyiség alapján nem pontos, ha az egyik országban más arányban termelik a minőségi acélokat (elektroacél, vasötvözetek, rozsdamentes acél stb.), mint a másokban. A hengerelt áruk is csak megfelelő részletességű bontásban hasonlíthatók össze. Ismerni kell például a lemezek — különösen a vékony lemezek —, csövek, sinek, könnyű és nehéz építőipari profilvasak arányát stb.

A gépipari termékek nemzetközi összehasonlítása szintén sok, a termékek minőségi különbözőségéből adódó feladat megoldását teszi szükségessé. Darabszám szerint csak az azonos fajta, azonos szerkezetű termékeket lehet összehasonlítani. A háztartási elektromos hűtőszekrények esetében például meg kell állapítani a hűtőszekrények hasznos térfogatának a nagyságát, azt, hogy abszorpciós, kompresszoros vagy egyéb rendszerűek-e, milyen mennyiségű anyagot használtak fel az előállításukhoz, milyen súlyúak stb. Hasonló vizsgálatra a legfontosabb műszaki-gazdasági mutatók alapján sok más termékkel, árucikkal kapcsolatban is szükség van. A megmunkálógépek termelésének összehasonlítása során különösen fontos a gépek szerkezetének ismerete. Feltétlenül ismerni kell a csúcs-, a revolver-, az automata és a félautomata esztergapadok, a fúrók, gyaluk, marók, köszörűk arányát. Némely esetben még részletesebb osztályozásra van szükség. A formázógépeknél legalább a prések, kalapácgépek, zúzó, zuhanókalapácsok, ollók számát kell ismerni. Ezek a jellemzők különösen akkor nélkülözhetetlenek, ha az összehasonlítás természetes mértékegységben történik. Fémmegmunkáló- és formázógépeket a gazdaságilag fejlett és a kevésbé fejlett országok is gyártanak. Nyilvánvaló, hogy az utóbbi országok kevésbé igényes, összetett és kevésbé hatékony gépeket állítanak elő. Az összehasonlítás során ezt szintén figyelembe kell venni, mert enélkül az adatok a gazdaságilag elmaradottabb országok termelési színvonalát a ténylegesnél kedvezőbbnek mutatják.

A gyártott termékek minőségi megkülönböztetésének fontosságát jól mutat-

ják a mezőgazdasági gépekkel* kapcsolatos tapasztalatok. A kevésbé hatékony, nagysúlyú, több hajtóanyagot és több munkaerőt igénylő gépek növelik a mezőgazdaság munkaerőszükségletét és végső fokon csökkentik a szóban forgó ország termelékenységét. A traktorhoz kapcsolható gépek helyett a függesztett mezőgazdasági gépek bevezetése viszont jelentős munkaerőmegtakarítást eredményez a mezőgazdaságban, mert az utána-kapcsolt gépek irányításához a traktoroson kívül külön munkásra vagy munkásokra van szükség, a függesztett mezőgazdasági gépek irányítását pedig a traktoros végzi.

Az értékben való összehasonlítás során is (például két ország gépipari nettó termelésének árfolyamkulcsok segítségével való összehasonlításánál) gondolni kell arra, hogy az árak nem fejezik ki mindig megfelelő pontossággal a fent felsorolt tényezőket. Abban az esetben, ha az összehasonlítást meghatározott termékek kiválasztása alapján végezzük el, egyedi árak alkalmazásával, a fenti arányok megállapítása és figyelembevétele szintén nem mellőzhető.

b) Különböző országok iparának vagy iparágainak munkatermelékenységét nem lehet csupán természetes (naturális) mutatók alapján összehasonlítani.

A minőségileg különböző termékek összegezését az ár teszi lehetővé, amely az értéknek többé-kevésbé pontos kifejezője. Az árak fejlődése, alakulása azonban országonként más tendenciákat mutat. Az árak alakulására különböző tényezők hatnak, más tényezők a tőkés és mások a szocialista országokban.

A munkatermelékenység színvonalának összehasonlítása során nem ajánlatos az egyik ország termékeinek árait mechanikusan felhasználni, mert ez bizonyos esetekben lényegesen befolyásolhatja az eredményt. Az árakat termékcsoportonként (például a megmunkáló gépekre külön) kell kialakítani, figyelembe véve az egyes termékek arányát az adott csoportban. Könnyen megtörténhet, hogy egy meghatározott termékcsoport árszínvonala minden összehasonlított országban más lesz. Ez azonban általában nem tekinthető hiányosságnak, hanem előnynek, ugyanis az összehasonlítandó országok által termelt termékek minőségi különbségeit legközvetlenebbül

az ár fejezi ki. Ott, ahol a termékösszetétel és a minőség hasonló, magától értetődően az átlagár csak kevésbé lesz különböző.

Igen nagy jelentősége van az egyik valuta másik valutára való átszámításának, mert csak ezáltal lehet az összesítő mutatók összehasonlíthatóságát biztosítani. Az átszámításhoz azonban a hivatalos árfolyamok nem használhatók fel, mivel nem tükrözik megfelelően azt a tényt, hogy a különböző országokban különböző az egyes ágazatok munkatermelékenysége, a termékek önköltsége stb. Annak következtében pedig, hogy a termékeknek és a teljesítményeknek csak egyik része szerepel a külkereskedelmi forgalomban — amelynek összetétele természetesen nem egyezik meg az egész ipari termelés összetételével —, a külkereskedelmi forgalomban kialakult árviszonyokat nem lehet az átszámítás alapjául venni. Gyakorlatilag minden ágazat részére (néha minden ág részére) külön átszámítási együtthatót kell szerkeszteni. Az összesítő átszámítási együttható e részegyütthatók mérlegelt átlaga. Az átszámítási együtthatók alkalmazása azért fontos, mert a kiválasztott termékeket (például az I ország termékeinek mennyiségét) az I és a II ország valutájában is értékeljük. Így az ipar eltérő szerkezete miatt bizonyos mértékű torzítás keletkezik. Némely szerző a két ország „termelési kosarára” vonatkozóan külön kiszámított együtthatók átlagát ajánlja alkalmazásra.

A munka termelékenységének összehasonlítása során legtöbbször nagykereskedelmi árakat alkalmaznak. Ez azonban nem azt jelenti, hogy némely esetben nincs szükség a kiskereskedelmi árak alkalmazására.

Szocialista és tőkés országok összehasonlításánál figyelembe kell venni, hogy a szocialista országokban a kiskereskedelmi és a nagykereskedelmi ár kialakulása más törvényszerűségeknek van alávetve és közöttük más összefüggés van, mint a tőkés országokban. Az árak eltérése különösen a termelőeszközök esetében számottevő. A szocialista országokban ugyanis a termelőeszközök árát értékükhöz képest általában alacsonyabban állapítják meg. Éppen ezért szocialista és kapitalista országok munkatermelékenységének összehasonlítása-

kor igen fontos az A és B csoport közötti arány ismerete. Ha az A csoport aránya a szocialista országokban nagyobb, ez azt jelenti, hogy a saját áraink alkalmazása a szocialista országok kárára bizonyos mértékben torzított eredményre vezet.

c) A népgazdaság vagy az ipar szerkezetében mutatkozó eltérések olyan tényezők, amelyeket minden nemzetközi összehasonlításnál számításba kell venni. Előfordulhat például az az eset, hogy az egyik ország minden iparágában magasabb a munka termelékenysége, mint a másik ország megfelelő iparágaiban, ennek ellenére a munka termelékenysége az első országban az egész ipari termelés tekintetében alacsonyabb. Ez a paradox eredmény az ipar eltérő szerkezetével magyarázható. Az ágazati szerkezetben mutatkozó eltérések kiküszöbölésére standard struktúra használata nem minden esetben vezet eredményre.

d) A munka termelékenységének nemzetközi összehasonlításához ismerni kell a munkások számára és munkaidejére vonatkozó adatokat. Közismert annak fontossága, hogy egyes országok összehasonlításakor a dolgozók azonos körét vegyük figyelembe. Nagy gondossággal kell elemezni a kisipari, a kézműipari és a kisegítő ipari termelésben dolgozók adatait főként tevékenységük jellegének megítélése szempontjából. Némely országban nem számítják az ipari munkások közé a házi iparral foglalkozókat, másutt viszont igen. Hasonló problémák jelentkeznek az ipari tanulók, az üzemi örök, tűzoltók számbavételénél stb. Különös nehézségek támadnak akkor, ha csak egy termékcsoporthoz vagy terméktermelésében résztvevő dolgozók számát kell meghatározni. Figyelembe kell venni továbbá a munkaidő átlagos hosszának különbségét, a szabadságok, munkaszüneti napok eltérő mennyiségét, a hiányzásokat stb. is. A legpontosabb eredményeket a munkatermelékenység színvonalának az egy órára eső termelés alapján való megállapítása szolgáltatja.

e) Az adatok nemzetközi összehasonlításánál felmerülő nehézségeket nemcsak az a)–d) pontokban említett objektív tényezők okozzák, hanem szerepet játszanak itt bizonyos szubjektív tényezők is. Ilyen szubjektív tényező a statisztika, amelynek állapota, módszere és

szervezete* tekintetében országoként jelentős különbségek vannak.

Az egyes országok statisztikai módszerei a helyi szükségleteknek és sajátosságoknak megfelelően alakultak ki. A statisztikai mutatók tartalma, a fogalmak meghatározása és értelmezése éppen ezért eltérő, ami azt eredményezi, hogy azonos gazdasági tények országoként különbözőképpen jelentkeznek. A vasércbányászat adatainál például mindig meg kell vizsgálni, hogy dúsított vagy tiszta ércről van-e szó. A statisztikai kiadványokban ezt gyakran nem tüntetik fel. A szövettermelés mennyiségét néha folyóméterről négyzetméterre kell átszámítani vagy megfordítva. Számos mutatónál azt is vizsgálni kell, hogy az az egész gazdaságra vonatkozik-e. A havi adatokat például igen sok országban nem az összes üzemek adatai alapján állapítják meg. Az össztermelést ilyen esetben az éves adatok vagy az összeírások adatai tartalmazzák.

Olykor azt is figyelembe kell venni, hogy bizonyos mutatókat egyes országokban az ország egész területére vonatkozóan számítanak, ezzel szemben más országokban ezeket a mutatókat nem közgazdasági, hanem például gazdasági területre számítják stb.

Az összesítő mutatóknak, például az ipari össztermelés mutatójának számítási módszerei is különböznek, az egyes országokban. Az ebből származó eltérések néha olyan nagyok, hogy megfelelő átszámítás nélkül a mutatók nem is hasonlíthatók össze. Általában a saját adatokat célszerű átszámítani mégpedig az összehasonlításra kiválasztott ország statisztikai módszertanának megfelelően. Ez a megoldás azért célszerű, mert a saját országra vonatkozóan mindig jóval több adat áll rendelkezésre, s így az átszámítás így könnyebben és nagyobb pontossággal végezhető el.

A népgazdasági ágak és az iparágak csoportosítása csaknem minden államban eltérő. Csehszlovákiában például a villamosenergia- és a gáztermelés az ipari termelésben kerül kimutatásra, a nyugati államokban viszont külön mutatják ki. Nehézséget okoz az is, hogy — Csehszlovákia és a szocialista országok gyakorlatától eltérően — a tőkés országokban nem alkalmazzák az ipari termelés termelési eszközökre és fogyasztási cik-

kekre való felosztását. Egyes országokban az ércbányászat és a kohászat egy csoportba tartozik, más országokban viszont el van különítve. Csehszlovákiában a növényi olajok és az állati zsiradék termelése az élelmiszeriparba tartozik, több országban viszont a vegyiparba stb.

A mondottakból következik, hogy bármiféle, ágazatok szerinti összehasonlításnál az egyes ágazatok tartalmát illetően — a mutatószámok tartalmi egyezőségének biztosítása érdekében — alapos elemző munkára van szükség. Nem kétséges, hogy a nemzetközi statisztikai módszertanban való tájékozottság azt az elemzést, valamint az előzőkben említett problémák megoldását is igen nagymértékben megkönnyíti.

Sok esetben a munkatermelékenység színvonalának nemzetközi összehasonlítására csak a tájékozódás érdekében van szükség. Ekkor a reprezentatív termékek módszerének alkalmazásánál előforduló számítások a termékek igen kis választéka alapján is elvégezhetők. Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy megfelelően kiválasztott termék-minta esetén viszonylag igen pontos eredmények érhetők el. Például Csehszlovákia és a Német Szövetségi Köztársaság munkatermelékenysége színvonalának össze-

hasonlítása 14 termékből álló minták alapján történt. A termékek a következők voltak: kőszén, villamosenergia, téglá, nyersvas, kénsav, műtrágya, formázógépek, teherautó, ágy, cipő, gyapjúfonal, liszt, sör (1957. évi nyugat-német árákon). Az összehasonlítás szerint a munka termelékenysége a Német Szövetségi Köztársaságban 1957-ben egy dolgozóra számítva kb. 13 százalékkal (1 munkásra számítva 7 százalékkal) volt magasabb, mint Csehszlovákiában. Ez az eredmény csak alig valamivel alacsonyabb, mint a fent tárgyalt (reprezentatív, illetve értéki) módszerek alkalmazásával nyert eredmény.

A munkatermelékenység színvonala nemzetközi összehasonlításával kapcsolatos — az előzőkben megemlített — problémák oly fontosak és mind elméleti, mind pedig gyakorlati szempontból annyira bonyolultak, hogy megoldásuk a szocialista országok statisztikai hivatalainak és más szerveinek további intenzív együttműködését kívánja meg. A Csehszlovák Állami Statisztikai Hivatal már termékenyen együttműködik a Szovjetunió, valamint a Magyar Népköztársaság statisztikai hivatalával. Kívánatos volna azonban e kérdések még szélesebb alapon történő vizsgálata.

Megalakult a Magyar Közgazdasági Társaság Statisztikai Szakosztálya

A múlt év decemberében újjáalakult Magyar Közgazdasági Társaság Választmányának meghívására január 14-én délután mintegy 250 statisztikus, közgazdász gyűlt össze a Kossuth Klubban, hogy megalakítsa a Társaság Statisztikai Szakosztályát.

Az alakuló ülés elnökségében foglalt helyet a Társaság Választmányának és Elnökségének jelenlevő tagjai közül *Péter György*, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke, egyetemi tanár, *Huszár István*, az MSZMP Központi Bizottságának munkatársa, *dr. Kádas Kálmán*, egyetemi tanár, *Lukács Ottó*, a Központi Statisztikai Hivatal főosztályvezetője és *dr. Vincze Imre*, az Országos Árhivatal főosztályvezetője, a Társaság főtitkára.

Huszár István üdvözlő szavai után *Péter György* megnyitó beszédében vázolta azokat az eredményeket, amelyeket az elmúlt tíz év folyamán a szocialista statisztika megteremtésében, alapjainak lerakásában, mind elméleti, mind gyakorlati téren elértünk. Utalt — többek között — az ipari termelés volumenének mérése terén, a nemzetijövedelem-számítás és a lakosság életkörülményeinek vizsgálata terén elért eredményekre, az ágazati kapcsolatok mérlegének összeállításával kapcsolatos munkálatok jelentőségére. Rámutatott arra, hogy ezeknek a feladatoknak a végrehajtásában a statisztikusoknak és közgazdászoknak viszonylag széles kollektívája működött közre. Eredményeink nemzetközi viszonylatban

kekre való felosztását. Egyes országokban az ércbányászat és a kohászat egy csoportba tartozik, más országokban viszont el van különítve. Csehszlovákiában a növényi olajok és az állati zsiradék termelése az élelmiszeriparba tartozik, több országban viszont a vegyiparba stb.

A mondottakból következik, hogy bármiféle, ágazatok szerinti összehasonlításnál az egyes ágazatok tartalmát illetően — a mutatószámok tartalmi egyezőségének biztosítása érdekében — alapos elemző munkára van szükség. Nem kétséges, hogy a nemzetközi statisztikai módszertanban való tájékozottság azt az elemzést, valamint az előzőkben említett problémák megoldását is igen nagymértékben megkönnyíti.

Sok esetben a munkatermelékenység színvonalának nemzetközi összehasonlítására csak a tájékozódás érdekében van szükség. Ekkor a reprezentatív termékek módszerének alkalmazásánál előforduló számítások a termékek igen kis választéka alapján is elvégezhetők. Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy megfelelően kiválasztott termék-minta esetén viszonylag igen pontos eredmények érhetők el. Például Csehszlovákia és a Német Szövetségi Köztársaság munkatermelékenysége színvonalának össze-

hasonlítása 14 termékből álló minták alapján történt. A termékek a következők voltak: kőszén, villamosenergia, téglá, nyersvas, kénsav, műtrágya, formázógépek, teherautó, ágy, cipő, gyapjúfonal, liszt, sör (1957. évi nyugat-német árákon). Az összehasonlítás szerint a munka termelékenysége a Német Szövetségi Köztársaságban 1957-ben egy dolgozóra számítva kb. 13 százalékkal (1 munkásra számítva 7 százalékkal) volt magasabb, mint Csehszlovákiában. Ez az eredmény csak alig valamivel alacsonyabb, mint a fent tárgyalt (reprezentatív, illetve értéki) módszerek alkalmazásával nyert eredmény.

A munkatermelékenység színvonala nemzetközi összehasonlításával kapcsolatos — az előzőkben megemlített — problémák oly fontosak és mind elméleti, mind pedig gyakorlati szempontból annyira bonyolultak, hogy megoldásuk a szocialista országok statisztikai hivatalainak és más szerveinek további intenzív együttműködését kívánja meg. A Csehszlovák Állami Statisztikai Hivatal már termékenyen együttműködik a Szovjetunió, valamint a Magyar Népköztársaság statisztikai hivatalával. Kívánatos volna azonban e kérdések még szélesebb alapon történő vizsgálata.

Megalakult a Magyar Közgazdasági Társaság Statisztikai Szakosztálya

A múlt év decemberében újjáalakult Magyar Közgazdasági Társaság Választmányának meghívására január 14-én délután mintegy 250 statisztikus, közgazdász gyűlt össze a Kossuth Klubban, hogy megalakítsa a Társaság Statisztikai Szakosztályát.

Az alakuló ülés elnökségében foglalt helyet a Társaság Választmányának és Elnökségének jelenlevő tagjai közül *Péter György*, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke, egyetemi tanár, *Huszár István*, az MSZMP Központi Bizottságának munkatársa, *dr. Kádas Kálmán*, egyetemi tanár, *Lukács Ottó*, a Központi Statisztikai Hivatal főosztályvezetője és *dr. Vincze Imre*, az Országos Árhivatal főosztályvezetője, a Társaság főtitkára.

Huszár István üdvözlő szavai után *Péter György* megnyitó beszédében vázolta azokat az eredményeket, amelyeket az elmúlt tíz év folyamán a szocialista statisztika megteremtésében, alapjainak lerakásában, mind elméleti, mind gyakorlati téren elértünk. Utalt — többek között — az ipari termelés volumenének mérése terén, a nemzetijövedelem-számítás és a lakosság életkörülményeinek vizsgálata terén elért eredményekre, az ágazati kapcsolatok mérlegének összeállításával kapcsolatos munkálatok jelentőségére. Rámutatott arra, hogy ezeknek a feladatoknak a végrehajtásában a statisztikusoknak és közgazdászoknak viszonylag széles kollektívája működött közre. Eredményeink nemzetközi viszonylatban

is számottevők. Mind a baráti országokban, mind a nyugati államokban figyelemmel kísérik és elismerik a magyar statisztikusok gyakran kezdeményező, új utakat kereső munkásságát. Felhívta ugyanakkor a figyelmet arra is, hogy a következő években az ország előtt álló feladatok végrehajtása, a szocializmus építésének idején a statisztikával szemben támasztott követelmények maradéktalanabb kielégítése azonban ma már hovatovább megköveteli, hogy a Központi Statisztikai Hivatalban és az egyetemi tanzékeken folyó elméleti és gyakorlati statisztikai munkába, az egyes kérdések kidolgozásába és megvitatásába a statisztikusoknak az eddiginél is szélesebb kollektívája kapcsolódjék be. Erre lesz alkalmas fórum a *Magyar Közgazdasági Társaság Statisztikai Szakosztálya*. A szakosztály keretében elkészülő anyagok, megrendezendő viták nagyban hozzájárulnak a statisztikai munka továbbfejlődéséhez, általános színvonalának emeléséhez és így közvetve a Szakosztály hasznos segítséget nyújthat a szocializmus építéséhez.

A nagy figyelemmel kísért megnyitó után *Huszár István* ismertette a Társaság céljait, feladatait és legfontosabb szervezeti kérdéseit.

A Magyar Közgazdasági Társaság célja — mondotta *Huszár István* —, hogy társadalmi úton segítse a közgazdaságtudomány marxista-leninista szellemű, a népgazdaság szocialista fejlődését szolgáló művelését és gyakorlati alkalmazását és e célból tömörítse a magyar közgazdászokat. A Társaság támogatást nyújt a közgazdaságtudomány műveléséhez, a közgazdaságtudományi elmélet gyakorlati alkalmazása színvonalának emeléséhez és elősegíti a különböző területeken működő közgazdászok kölcsönös együttműködését. Állami és társadalmi szervek felkérésére véleményt nyilvánít vagy egyéb módon segítséget nyújt a közgazdászok tevékenységét érintő általános intézkedések kidolgozásához és végrehajtásához. A Társaság más állami és társadalmi szervekkel együttműködve fejleszti a szocialista közgazdaságtudomány eredményeit, tájékoztatja a közvéleményt a közérdekű közgazdasági kérdésekről, elősegíti a közgazdászok marxista-leninista szellemű szakmai és politikai továbbképzését. A Társaság közgazdasági tárgyú

előadásokat, vitákat rendez, szakirodalmi tevékenységet folytat, az illetékes állami és társadalmi szervek felkérésére pedig közgazdasági tanulmányokat szerkeszt, kapcsolatot tart fenn a külföldi rokon egyesületekkel és részt vesz nemzetközi közgazdasági egyesületek és társaságok munkájában, külföldi tapasztalatokat tanulmányoz és ismertet.

A Társaság céljainak és feladatainak megvalósítására tudományos vitaüléseket, előadásokat, konferenciákat és kongresszusokat rendez, folyóiratokat, könyveket, és broszúrákat ad ki, illetőleg ebben közreműködik, külföldi közgazdász kongresszusokon és más rendezvényeken vesz részt, tanfolyamokat szervez, közreműködik közgazdasági vonatkozású javaslatok és tervezetek kidolgozásában, tudományos pályázatokat tűz ki.

A Magyar Közgazdasági Társaság igen széles körben nyújt a közreműködésre lehetőséget a magyar közgazdászoknak. A Társaság rendes tagja lehet minden, a népi demokratikus rendszerhez hűséges, nagykorú állampolgár, aki egyetért a Társaság célkitűzéseivel, képzettsége vagy megfelelő gyakorlati szakismerete alapján alkalmas arra, hogy eredményesen munkálkodjék a Társaság célkitűzéseinek megvalósításában és rendszeresen fizeti a tagsági járulékot (évi 24 forintot). A rendes tagok felvételéhez belépési nyilatkozat kitöltése és két tag ajánlása szükséges. (A Szakosztály alakuló gyűlésére meghívottaknak nem kell ajánlókról gondoskodniok.)

Huszár István ezután ismertette a Közgazdasági Társaság különféle szerveit (közgyűlés, választmány, elnökség stb.), azok feladatait és a megalakítás alatt levő szakosztályokat (ipari, mezőgazdasági, kereskedelmi, pénzügyi, statisztikai, politikai gazdaságtani, nemzetközi és tervgazdasági szakosztály).

A Közgazdasági Társaság alapszabályának ismertetése után került sor a Szakosztály vezetőségének megválasztására. Az alakuló gyűlés egyhangú szavazattal választotta meg a Társaság Választmányának javaslata alapján a Statisztikai Szakosztály vezetőségét. A vezetőség tagjai lettek:

Kardeván Vilmos, a Hungária Vegyiművek Tervosztályának vezetője,
Káldor Mihály, a Kohó- és Gépipari Minisztérium Statisztikai osztályának vezetője,

dr. Kiss Albert, egyetemi tanár, az Agrártudományi egyetem rektorhelyettese,

dr. Lengyel László, a Központi Statisztikai Hivatal Közgazdasági főosztályának osztályvezetője,

Lukács Ottó, a Központi Statisztikai Hivatal Ipari- és Beruházási főosztályának vezetője,

dr. Miltényi Károly, a Központi Statisztikai Hivatal Népesedés- és Szociálstatisztikai főosztályának osztályvezetőhelyettese,

dr. Ollé Lajos, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Statisztikai Tanszékének docense,

dr. Vincze István, a Magyar Tudományos Akadémia Matematikai Intézetének igazgatóhelyettese.

Az alakuló gyűlés *Lukács Ottó* előadása alapján elfogadta a Szakosztály munkaprogramját. A munkaprogram szerint az egyes problémák kidolgozására a Szakosztály munkabizottságokat fog létrehozni.

Az alakuló gyűlésen a következő munkabizottságok létrehozásáról volt szó.

1. A Szakosztály a közeljövőben foglalkozni fog annak vizsgálatával és megvitatásával, *hogyan lehetne a reprezentatív módszert a népgazdaság különböző ágaiban az egyes jelenségek részletesebb elemzésére, a különböző gazdasági összefüggések, tendenciák feltárására kiterjeszteni*. Ezzel kapcsolatban számos módszertani kérdés vár tisztázásra. Fontos kérdés a reprezentatív statisztika propagandája is, minthogy számos területen nagyon elterjedt nézet az, hogy csak teljeskörűen lehet egyes kérdéseket megvizsgálni és feltárni. A reprezentatív adatfelvételeket nagyobb mértékben csak a lakosság életkörülményeinek vizsgálata terén és a mezőgazdaságban alkalmazzák, míg számos területen, az iparban, az építőiparban, a kereskedelemben és a közlekedésben csak elvétve, egy-egy alkalommal. A reprezentatív módszer alkalmazásával nagyon sok kérdést lehetne megvizsgálni, melyekre ma egyáltalán nem kapunk választ, mert a teljeskörű adatgyűjtés túlságosan költséges. Nemcsak országos felvételekről lehet itt szó, hanem például egyes ágazatok speciális (műszaki, munkaügyi, termelési) vizsgálatairól is. Ennek a munkabizottságnak a működése lényegében valamennyi népgazdasági ágra kiterjedhet.

2. Foglalkozni fog a szakosztály a lakosság életkörülményei rétegenkénti vizsgálatának elvi és gyakorlati problémáival.

Az ilyen jellegű vizsgálatok fontosságát számos körülmény indokolja. Elegendő itt csupán annyit megjegyezni, hogy pél-

dául a munkás-alkalmazotti háztartások jövedelem szerinti rétegződéséről jóformán semminemű támpontot nem adnak a keresők kereseteinek szóródásáról rendelkezésre álló adatok. Hiszen mint ismeretes, a kereset nagysága és a háztartások egy főre jutó jövedelmének színvonala között jóformán nincs számottevő kapcsolat. A háztartások jövedelmi színvonalát végső sorban meghatározó egy főre jutó jövedelem nagysága döntő módon nem a keresetek nagyságától, hanem a kereső-eltartott aránytól függ.

A lakosság életkörülményeinek vizsgálata mind a módszerek, mind a valóság megismerésében elért eredmények tekintetében az utolsó években igen sokat fejlődött. 1957 óta a Központi Statisztikai Hivatal rátért a népesség jövedelmi helyzetének átlagos vizsgálata (reálbér-reáljövedelem-számítás) mellett a jövedelmek szóródásának a vizsgálatára s a szóródás okainak feltárására is. Ilyen jellegű munkálatok voltak — a rendszeres háztartásstatisztikai megfigyelésen kívül — az egyénileg dolgozó parasztság jövedelem szerinti megoszlását vizsgáló, 12 000 egyénileg dolgozó parasztgazdaságot felölelő egyszeri adatfelvétel, valamint az 5000 mérnökre és technikusra kiterjedt adatfelvétel. Ilyen jellegű lesz a népszámlálást közvetlenül követően végrehajtásra kerülő 20 000 munkás- és alkalmazotti háztartásra kiterjedő adatfelvétel is. E felvételek megszervezésekor természetesen számos módszertani kérdést meg kell oldani. Hasznos lenne e felvételek módszertanának elvi összefoglalása, kritikai feldolgozása abból a célból, hogy a következő felvételeket még az eddigieknél is alaposabban átgondolt, több oldalról megvitatott módszertannal lehessen végrehajtani. A minta nagyságának meghatározása, az adatok reprezentativitásának ellenőrzése, a kiválasztás, a kikérdezés módja stb. mind külön-külön olyan kérdések, amelyekben — az idevágó szakirodalom tanulmányozásával — az eddigi gyakorlatunk jelentősen továbbfejleszthető.

Kísérletet lehetne és kellene tenni olyan módszerek kidolgozására, amelyek révén lehetőség nyílik a jövedelem és az életkörülmények változásának oknyomozó feltárására, a lakosság, egyes társadalmi-gazdasági rétegek anyagi-jövedelmi, kulturá-

lis-egészségügyi, fogyasztási stb. helyzetének komplex módon, összefüggésében történő vizsgálatára. Különös jelentőséget kell tulajdonítani e téren a szövetkezeti parasztság jövedelmi helyzetének tanulmányozására a számtalan átmeneti forma és a jövedelmek megszerzési módjának különbözősége miatt. Nyilvánvalóan a közeljövő feladatai közé kell, hogy tartozzék: a szövetkezeti parasztság jövedelmi rétegződésének vizsgálata, valamint egyfelől az egyéni és a szövetkezeti parasztság, másfelől a munkás-alkalmazotti és a paraszti népeesség jövedelmi helyzetének rétegenkénti összehasonlító tanulmányozása.

3. *Az egyes országok gazdasági helyzetére vonatkozó nemzetközi összehasonlítások* a statisztika nagy érdeklődésre számot tartó és aktuális feladatai közé tartoznak. Különösen aktuálisá teszik ezeket a feladatokat a nemzetközi munkamegosztásnak a szocialista országok között napirenden levő kérdései.

A gazdasági fejlődés legfontosabb tényezőinek országonkénti összehasonlítására már eddig is történtek bizonyos kísérletek. A Magyar Tudományos Akadémia rendezésében 1959 szeptemberében megtartott termelékenységi konferencia foglalkozott a munka termelékenységének nemzetközi összehasonlítási problémáival is. Jelenleg folyamatban van a magyarországi és csehszlovákiai élet színvonal összehasonlítása a két ország statisztikai hivatalainak közös munkájaként. A KGST egyes szakbizottságai is foglalkoztak már a nemzetközi összehasonlítások különböző elméleti problémáival, így a fogyasztási alapok nemzetközi összehasonlításának problémáival, a fogyasztási és felhalmozási arány nemzetközi összehasonlításának problémáival, a reálbér- és a reáljövedelem-számítások, valamint a háztartásstatisztika kérdéseivel stb. Mindezek ellenére azt lehet mondani, hogy ennek a munkának csak a kezdeti lépései történtek eddig meg, s a nemzetközi összehasonlítások módszerének kidolgozásában, maguknak az összehasonlításoknak a gyakorlati megvalósításában nagyon sok még a tennivaló.

Nemzetközi összehasonlítások egy sor területen látszanak célszerűnek, illetve szükségesnek. Például *a nemzeti jövedelem termelésének és felhasználásának*

nemzetközi összehasonlításával kapcsolatban bizonyos munkák már megindultak (a KGST Közgazdasági Bizottsága már elfogadta a nemzeti jövedelem mérleg fogalmainak, csoportosításainak egységes rendszerét, a fogyasztási alapok, valamint a fogyasztási és felhalmozási arány nemzetközi összehasonlításának módszerét; az ENSZ statisztikai szervezete keretében kezdeményezés történt a szocialista és kapitalista országok népgazdasági mérlegeinek összehasonlíthatóvá tételére) számos módszertani probléma azonban még nincs kellőképpen tisztázva. Ilyen például *a munka termelékenységének nemzetközi összehasonlítása* is. A már említett tudományos konferencián többféle javaslat is elhangzott a termelékenység nemzetközi összehasonlításának módszerére. Ezt a problémakört sem tekinthetjük azonban teljesen kidolgozottnak annál is inkább, mert a konferencián elhangzott, egymással több tekintetben szembenálló nézetek részletes megvitatása még nem történt meg, s az összehasonlítás gyakorlati munkái is éppen hogy csak megindultak. Ilyen például *a lakosság életszínvonalának nemzetközi összehasonlítása* is, mely egyike a nemzetközi összehasonlítások legbonyolultabb problémáinak. Annak ellenére, hogy például a nyugati országokban a közgazdászok és statisztikusok széles köre évtizedek óta foglalkozik ezzel a problémával, a gyakorlatban alkalmazott módszerek meglehetősen sokfélék, s az ezzel kapcsolatos elméleti álláspontok között is nem jelentéktelen különbségeket találunk. Bár a KGST nyújtotta lehetőségek nagyon sok kedvező előfeltételét teremtették meg a nemzetközi összehasonlításoknak, a módszer kidolgozásával kapcsolatban ezen a területen is sok feladat vár még megoldásra. A nemzetközi összehasonlítások szempontjából még számos egyéb terület is számot tarthat komoly érdeklődésre. Ezek közül csak néhányat említve: az árrendszerek, árarányok nemzetközi összehasonlítása; a beruházások megoszlásának, a beruházások hatékonyságának nemzetközi összehasonlítása; az 1960 körüli évek népszámlálási adatainak nemzetközi összehasonlítása stb.

4. *A munkatermelékenység mérése* tényleg a legfontosabb eredményeket és fe-

ladatokat a múlt év őszen tartott — már említett — termelékenységi konferencia összegezte. A számos probléma, feladat közül itt csak kettőt kellene kiemelni: az átvitt munkaráfordítások megfigyelését és a vállalatok közötti összehasonlításokat.

A termelékenység dinamikájának vizsgálatára a gyakorlatban is széleskörűen alkalmazott indexek — mint mindenütt a világon, nálunk is — csupán az élők munkaráfordítások változását jelzik. Az átvitt munkaráfordítások változásának megfigyelésére több lehetőségük van, de ezeket részben még nem alkalmazzuk eléggé széles körben, részben számos megoldatlan módszertani problémával terhesek. Ilyen lehetőségek: a nettó termelési érték mutatóinak felhasználása, természetes mértékegységben kifejezett fajlagos anyagfelhasználási-kihozatali mutatók megfigyelése, önköltségvizsgálatok és perspektívában az átvitt munka visszavezetése élők munkára. E módszerek elméleti kutatása, gyakorlati kikísérletezése és bevezetése képezhetné a termelékenységi kutatások egyik centrumát.

A vállalatok közötti összehasonlítások az egyik legjobb és legkönnyebben alkalmazható módszert jelentik a termelékenység tartálékainak feltárásához, hiszen már elért eredményekhez való viszonyításon, megismerhető tapasztalatok összevetésén alapulnak. Alaposabb, vállalatok közötti termelékenységi összehasonlításokat eddig viszonylag kevés területen végeztek nálunk, a célszerű módszerek ezért kevésbé feltártak. E munka előmozdítása érdekében a *Statisztikai Szemle*, a *Közgazdasági Szemle* és az *Ipari és Építőipari Statisztikai Értesítő* által kiírt pályázat jelentős eredményeket hozhat. A Szakosztálynak be kellene kapcsolódnia e téren is a munkába. Helyes lenne a Szakosztály egyik első előadását a termelékenység vállalatok közötti összehasonlításának módszereiről megtartani.

5. A vállalati és a minisztériumi statisztikusok aktív közreműködésével kíván a Szakosztály foglalkozni az *üzemi statisztika fejlesztésének kérdéseivel*, különösen azokkal a kérdésekkel, hogy kellő mértékben és kellő módon használják-e fel a statisztikát a vállalatban (üzemen) belüli problémák megoldására.

Az üzemi statisztika a legutóbbi években viszonylag keveset fejlődött. A statisztika központi szerveinek a figyelmében elsősorban az iparági és népgazdasági szintű mérések módszereinek kidolgozására összpontosult mind a termelés és a termelékenység, mind a műszaki fejlesztés vagy a gazdaságstatisztika más megfigyelési területeit illetően. Az a tapasztalat, hogy a vállalatoknál és üzemeknél, a termelő és a szolgáltató egységekben sok esetben vagy egyáltalán nem építettek ki a statisztikát, vagy pusztán a népgazdasági szinten vizsgált mutatószámokat dolgozzák ki, és nem állítják össze és nem elemzik a vállalat (üzem stb.) sajátosságainak megfelelően vizsgálandó mutatószámokat. Ilyen jellegű mutatószámok kidolgozásának pedig igen nagy szerepe lenne abban, hogy a statisztika a helyi (vállalati) vezetés szolgálatába állhasson.

6. Nagy jelentőségűek a Szakosztály munkaprogramjának azok a pontjai is, amelyek az olyan problémák kidolgozására vonatkoznak, hogy miként lehet a tervgazdálkodásban a *demográfiai adatoknak* az eddiginél szélesebb körű felhasználását biztosítani.

Igy például foglalkozni fog a Szakosztály a népesség növekedése és a gazdasági élet fejlődése közötti kölcsönhatások vizsgálatával. (Akkumuláció és beruházási szükséglet, munkaerőhelyzet, fogyasztási kereslet erősen növekvő, mérsékelten szaporodó, stagnáló vagy fogyó népességben.) Meg lehet vizsgálni a népsűrűség növekedésének hatását a népgazdaság egyes ágaiban, az iparosítás, az urbanizáció, a népgazdaság szerkezetének módosulása és ennek népességi összefüggéseit; a mezőgazdasági népsűrűség alakulását, a mezőgazdasági termelési technika és a népesedés kölcsönhatásait. Foglalkozni kellene az átlagos élettartam növekedésének, a halandóság csökkenésének gazdasági hatásai vizsgálatával; a halandóság várható alakulására vonatkozó számítások (halandósági tábla) figyelembevételének kérdéseivel a gazdasági tervezésben; az öregkorúak arányának fokozódása; az öregkori nyugdíj, illetve járadék kérdéseivel, illetve ezek pénzügyi fedezetének vizsgálatával stb.

Az alakuló gyűlés természetesen még nem foglalkozott annak a kérdésnek a

megvitatásával, hogy az egyes munkacsoportok miként dolgozzanak. Ez függ a résztvevők számától, érdeklődésétől, elhatározásától, de maguknak az egyes témáknak a jellegéből következően is lehet más és más. Ezekben a kérdésekben — a tagok meghallgatása után — fog a Szakosztály vezetősége dönteni.

A Statisztikai Szakosztály jövőző munkájával kapcsolatos elképzelések között szerepel előadások, vitaülések, felolvasó ülések szervezése, külföldi statisztikai társaságokkal való kapcsolat felvétele, a társaságok között kiadványcserék létesítése és esetleg külföldi statisztikai társaságok rendezvényein való részvétel stb. A Szakosztály célul tűzte ki a leg-

fontosabb előadások kiadását, publikálását, ezzel kapcsolatban szó lehet a Szakosztály részére a *Statisztikai Szemlében* külön rovat vagy melléklet nyitására. Felmerült olyan gondolat is, hogy a Szakosztály esetleg évenként egy-két alkalommal a legfontosabb eredményeket idegen nyelvű kiadványban is közzé teszi.

Az alakuló gyűlés után megtartott vezetőségi ülés — amelyen a Választmány javaslatára a Szakosztály elnökévé *Lukács Ottót*, a Szakosztály titkárává *dr. Lengyel Lászlót* választották meg — behatóan foglalkozott a fentiekben ismertetett kérdések megvitatásával és határozatot hozott néhány, a közeljövőben végrehajtandó szervezési kérdésben.

Üzemszervezési Kongresszus Budapesten

BERSZÁN MIKLÓS—DR. ORMAI LÁSZLÓ

A Gépipari Tudományos Egyesület, a Kohó- és Gépipari Minisztérium, a Központi Statisztikai Hivatal és a Pénzügyminisztérium által közösen rendezett Üzemszervezési Kongresszus 1959. szeptember 27 és október 1 között tanácskozott Budapesten. A Kongresszusnak mintegy 1500 résztvevője volt, köztük 50 külföldi vendég. A Kongresszuson résztvett a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatalának küldöttsége, a népi demokratikus országokból pedig a csehszlovák, a román, a német, a lengyel, a bolgár hivatalok küldöttsége. Az üléseket öt tagozatban tartották. Az egyes tagozatok az alábbiak voltak:

- I. Üzemszervezési tagozat;
- II. Munkaszervezési tagozat;
- III. Technika és Szervezési tagozat;
- IV. Matematikai és Kibernetikai Módszerek tagozata;
- V. Korszerű számvitel- és ügyvitel-technika tagozat.

A Központi Statisztikai Hivatal elsősorban a korszerű számvitel és ügyviteli technika tárgykörben megtartott tagozat munkájában volt érdekelt, ezért jelen ismertetésben a többi tagozat munkájára nem térünk ki.

A kongresszus megnyitóján *dr. Varga József* műegyetemi tanár, a Gépipari Tu-

dományos Egyesület elnökének üdvözlő szavai után *Péter György* a Központi Statisztikai Hivatal elnöke, egyetemi tanár tartott megnyitó előadást. Péter György, miután méltatta a kongresszus és a tárgyalandó kérdéskör jelentőségét, rámutatott arra, hogy a népgazdaság fejlesztése, az életszínvonal emelése a gazdasági élet minden területén a legkorszerűbb eszközök és módszerek felkutatását és alkalmazását követeli meg. A korszerű berendezésekkel termelő iparvállalatot, a szervezett piackutatást, a bonyolult számítások alapján működő kereskedelmet már mind nehezebb a régi módszerekkel, nagyrészt tapasztalatokon alapuló megfontolások szerint, lassú, nehézkes ügyviteli eljárásokra támaszkodva irányítani. A gazdasági vezetéssel szemben pedig — a vezetés minden szintjén — megnövekedtek a követelmények. A tervszerű gazdaság korszerű vezetési technikát igényel.

Ezen a téren hosszú ideig nem vettük figyelembe azokat a lehetőségeket — mondotta Péter György —, melyek a szervezettség fejlesztésében, a jó szervező munkában rejlenek. Elhanyagoltuk a szervezéstudomány fejlesztését, jólképzett szakemberek utánpótlását ezen az alapvetően fontos szakterületen. Hangsúlyozta továbbá, hogy pusztán szervező munkával

megvitatásával, hogy az egyes munkacsoportok miként dolgozzanak. Ez függ a résztvevők számától, érdeklődésétől, elhatározásától, de maguknak az egyes témáknak a jellegéből következően is lehet más és más. Ezekben a kérdésekben — a tagok meghallgatása után — fog a Szakosztály vezetősége dönteni.

A Statisztikai Szakosztály jövőző munkájával kapcsolatos elképzelések között szerepel előadások, vitaülések, felolvasó ülések szervezése, külföldi statisztikai társaságokkal való kapcsolat felvétele, a társaságok között kiadványcserék létesítése és esetleg külföldi statisztikai társaságok rendezvényein való részvétel stb. A Szakosztály célul tűzte ki a leg-

fontosabb előadások kiadását, publikálását, ezzel kapcsolatban szó lehet a Szakosztály részére a *Statisztikai Szemlében* külön rovat vagy melléklet nyitására. Felmerült olyan gondolat is, hogy a Szakosztály esetleg évenként egy-két alkalommal a legfontosabb eredményeket idegen nyelvű kiadványban is közzé teszi.

Az alakuló gyűlés után megtartott vezetőségi ülés — amelyen a Választmány javaslatára a Szakosztály elnökévé *Lukács Ottót*, a Szakosztály titkárává *dr. Lengyel Lászlót* választották meg — behatóan foglalkozott a fentiekben ismertetett kérdések megvitatásával és határozatot hozott néhány, a közeljövőben végrehajtandó szervezési kérdésben.

Üzemszervezési Kongresszus Budapesten

BERSZÁN MIKLÓS—DR. ORMAI LÁSZLÓ

A Gépipari Tudományos Egyesület, a Kohó- és Gépipari Minisztérium, a Központi Statisztikai Hivatal és a Pénzügyminisztérium által közösen rendezett Üzemszervezési Kongresszus 1959. szeptember 27 és október 1 között tanácskozott Budapesten. A Kongresszusnak mintegy 1500 résztvevője volt, köztük 50 külföldi vendég. A Kongresszuson résztvett a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatalának küldöttsége, a népi demokratikus országokból pedig a csehszlovák, a román, a német, a lengyel, a bolgár hivatalok küldöttsége. Az üléseket öt tagozatban tartották. Az egyes tagozatok az alábbiak voltak:

- I. Üzemszervezési tagozat;
- II. Munkaszervezési tagozat;
- III. Technika és Szervezési tagozat;
- IV. Matematikai és Kibernetikai Módszerek tagozata;
- V. Korszerű számvitel- és ügyvitel-technika tagozat.

A Központi Statisztikai Hivatal elsősorban a korszerű számvitel és ügyviteli technika tárgykörben megtartott tagozat munkájában volt érdekelt, ezért jelen ismertetésben a többi tagozat munkájára nem térünk ki.

A kongresszus megnyitóján *dr. Varga József* műegyetemi tanár, a Gépipari Tu-

dományos Egyesület elnökének üdvözlő szavai után *Péter György* a Központi Statisztikai Hivatal elnöke, egyetemi tanár tartott megnyitó előadást. Péter György, miután méltatta a kongresszus és a tárgyalandó kérdéskör jelentőségét, rámutatott arra, hogy a népgazdaság fejlesztése, az életszínvonal emelése a gazdasági élet minden területén a legkorszerűbb eszközök és módszerek felkutatását és alkalmazását követeli meg. A korszerű berendezésekkel termelő iparvállalatot, a szervezett piackutatást, a bonyolult számítások alapján működő kereskedelmet már mind nehezebb a régi módszerekkel, nagyrészt tapasztalatokon alapuló megfontolások szerint, lassú, nehézkes ügyviteli eljárásokra támaszkodva irányítani. A gazdasági vezetéssel szemben pedig — a vezetés minden szintjén — megnövekedtek a követelmények. A tervszerű gazdaság korszerű vezetési technikát igényel.

Ezen a téren hosszú ideig nem vettük figyelembe azokat a lehetőségeket — mondotta Péter György —, melyek a szervezettség fejlesztésében, a jó szervező munkában rejlenek. Elhanyagoltuk a szervezéstudomány fejlesztését, jólképzett szakemberek utánpótlását ezen az alapvetően fontos szakterületen. Hangsúlyozta továbbá, hogy pusztán szervező munkával

is igen sok rejtett tartalék tárható fel beruházások és számottevő többletköltségek nélkül, emelhető a termelés, a szolgáltatások mennyisége és minőségi színvonala, csökkenthető az önköltség.

Részletesen foglalkozott az ügyvitel és az igazgatás gépesítésének kérdésével, melynek véleménye szerint különösen nagy a perspektívája a szocialista gazdaságban. A tervgazdálkodás körülményei között ugyanis megfelelő gépesítés esetén olyan lehetőségek adódnak, melyek a tervgazdaság irányítását és ellenőrzését a jelenleginél lényegesen eredményesebbé tehetik.

Hazánkban az ügyvitelgépesítés problémáinak tanulmányozásával az elmúlt időkben csak a Központi Statisztikai Hivatal foglalkozott, a gyakorlatban pedig csak a gépesítési eszközök egyik fajtájának, a lyukkártyavezérlésű elektromechanikus és elektronikus gépeknek az alkalmazására került sor. A szélesebb körben alkalmazott ún. középgépekkel — könyvelő- és számlázógépekkel — történő gépesítés összefogó irányítás nélkül, főleg helyi kezdeményezések alapján, nem mindig tervszerűen és nem mindig a legnagyobb szakszerűséggel folyt. Így az egyes ügyviteli munkák gépesítése egyenlőtlenül fejlődött. A gépeket főleg csak a számvitel területén alkalmazták, ahol általában egyes, elszigetelt munkaműveleteket gépesítettek. Ilyen szervezés mellett a gépesítés előnyei nem bontakozhattak ki kellőképpen, s gazdaságosságuk nem érvényesülhetett eléggé.

A gépesítés kérdésében Péter György két alapvető szempontra hívta fel a figyelmet. Az első szempont az, hogy a lehetőség szerint komplexen kell gépesíteni. A második pedig az, hogy a gépesítést a termelés tervezésének, előkészítésének, irányításának és pontos elszámolásának szolgálatába kell állítani.

*

A Kongresszus szeptember 28—29—30-án az említett speciális tagozatokban folytatta a munkáját. A korszerű számvitel- és ügyviteltechnikai tagozat az Építők Rózsa Ferenc kultúrotthonában tartotta üléseit. A következőkben ismertetjük az ott elhangzott előadásokat és a fontosabb hozzászólásokat.

Különösen nagy érdeklődést keltett Sz. V. Szazonovnak a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatala elnökhelyettesének előadása, amelyet „Az ügyviteli és a statisztika gépesítésének tapasztalatai és továbbfejlesztése a Szovjetunióban” címmel tartott.

Előadása elején hangsúlyozta, hogy a Szovjetunióban mindig nagy figyelmet fordítottak az ügyvitel, a statisztika és az összes adminisztrációs munkák gépesítésének kérdésére, de az utóbbi időben ez az érdeklődés e fontos ügy iránt még növekedett. Néhány éve a számológépeket gyártó üzemek rátértek az elektronikus számológépek tervezésére és sorozatgyártására. Ez a tudományos kutatások és az ügyvitelgépesítés szempontjából egyaránt nagy jelentőségű. A mesterséges holdak felbocsátása, az ezzel kapcsolatos számítási munkák elvégzése például nem képzelhető el gyorsan működő elektronikus számológépek nélkül. Ma már az elektronikus számológépeket sorozatban gyártják a Szovjetunióban és ellátják velük a különböző — bonyolult matematikai számításokat végző — számítási központokat.

1946 végén a Szovjetunióban 22 000 elektromos számológép volt, ma több mint 180 000 van, ami több mint nyolcszorosa az 1946. évi állománynak. Ma már csaknem minden nagyobb vállalatnak van gépi adatfeldolgozó részlege. Ez a fejlődés szükségszerű, minthogy az üzemek jelentős részében a termelési folyamatok automatizálását és komplex gépesítését már megvalósították, és mind több üzemben valósítják meg a közeljövőben, amivel az ügyviteli statisztikai munkák gépesítésének feltétlenül lépést kell tartania. Jelenleg már megvan a lehetőség, hogy az e téren mutatkozó elmaradást rövid időn belül felszámoljuk — mondotta Sz. V. Szazonov.

Számos példát említett, melyek igazolják a számológépek alkalmazásának jelentőségét és gazdasági hatékonyságát.

Az 1. számú moszkvai Állami Csapágygyárban például a gépi adatfeldolgozó részleg működése óta — vagyis 1947-től kezdve — a teljes termelés 7,6-szorosára növekedett, az üzemben dolgozó munkások száma majdnem kétszeresére. Az ügyviteli munkával foglalkozók létszáma pedig 40 százalékkal csökkent.

A Moszkva terület Népgazdasági Tanácsához tartozó vállalatoknál — a dolgozók összlétszámának 6,7, a termelési volumen 20 százalékos emelkedése mellett — az ügyviteli apparátus 6 százalékkal csökkent, ami évi 6 millió rubel beralapmegtakarítást eredményezett.

1957-ben az SZKP Központi Bizottsága februári Plénumának határozata és a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa VII. ülészsaka által elfogadott rendelet értelmében újszervezték az ipar és az építőipar irányítását, megszüntették az ipari minisztériumokat és az ország gazdasági igazgatási kerületeiben megszüntették a Népgazdasági Tanácsokat.

A Szovjetunió kormánya az említett újszervezéssel kapcsolatban az ipari és építőipari adatok gyűjtését és feldolgozását a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatala szerveiben központosította, és azt a feladatot tűzte ki, hogy a továbbiak során az adatgyűjtést és feldolgozást a népgazdaság más ágazataiban is hasonlóan központosítani kell. Ezzel kapcsolatosan felállították a Központi Statisztikai Hivatal mellett és annak alárendelve a gépi adatfeldolgozó állomások hálózatát.

A fenti határozatot megelőzően a Központi Statisztikai Hivatal a beszámolókat általában nem a vállalatoktól kapta, hanem a minisztériumok, főhatóságok és szervezetek beszámolóit összesítette. A beszámolási rendszer megváltoztatása lehetővé tette a statisztikai beszámoló-jelentések feldolgozásának gépesítését.

A Szovjetunióban az ügyvitelgépesítés irányítása a Központi Statisztikai Hivatal hatáskörébe tartozik. A Központi Statisztikai Hivatal a szövetségi köztársaságok tervhivatalaival és a Szovjetunió minisztériumaival és főhatóságaival egyetértésben összeállítja és jóváhagyja a Szovjetunió egész népgazdaságára vonatkozó ügyvitelgépesítési tervet. Ez a terv irányozza elő az újonnan létesítendő gépi adatfeldolgozó állomások, vállalatok és irodák számát, valamint az ellátásukhoz szükséges számológépek mennyiségét.

A lyukkártyagépek és egyéb számológépek gyártásával természetesen még nem oldódott meg a gépesítés kérdése, biztosítani kellett a megfelelő szakembereket, akik kezelni is tudják ezeket a gépeket. A Szovjetunióban intézkedése-

ket tettek felső- és középfokú képzéssel rendelkező szakemberek képzésére. Az utóbbi években a főiskolákon több, mint 1500 szakembert képeztek ki. Igen sok olyan mérnök és technikus került ki a főiskolákról, akik a számológépek szerkesztésében és gyártásában járatosak. A különböző tanintézetekben középfokú képzettséget szerzett szakemberek száma több, mint 20 000. Foglalkozott Sz. V. Szazonov a felső- és középfokú szakképzés rendszere újszervezésének jelentőségével, amely biztosítja az oktatás szoros kapcsolatát a termelő munkával. Az új oktatási formát az ügyvitelgépesítéssel foglalkozó szakemberek képzésénél is alkalmazzák. A Központi Statisztikai Hivatal központi gépi adatfeldolgozó állomásán például jelenleg a Moszkvai Gazdaságstatisztikai Főiskola 300 hallgatója dolgozik, összekapcsolva ily módon a számológépekkel végzett gyakorlati munkát és a gyakorlati ismereteket az elméleti tanulmányokkal. A továbbiakban Sz. V. Szazonov ismertette a Szovjetunió számológépgyártási programját, majd a nemzetközi kapcsolatokról szólva hangsúlyozta a népi demokratikus országok közötti kooperáció és a kölcsönös tapasztalatcsere fontosságát az ügyvitelgépesítése területén is.

Sz. V. Szazonov után *Horváth Gyula* a Központi Statisztikai Hivatal Költségvetési és Ügyvitelgépesítési Főosztályának vezetője tartotta meg a „Gépi adatfeldolgozó állomások szervezése” c. előadását. Az előadás vázolta az ügyvitelgépesítés jelenlegi helyzetét. Ismertette a gépi adatfeldolgozó állomások és a gépparkok számát, szervezeti formáját, gépállományának összetételét. Részletesen foglalkozott a Központi Statisztikai Hivatalnak a lyukkártyagépesítés terén végzett munkájával. Megállapította, hogy a magyar gépparkok szervezeti fejlődése nagyjából ugyanabban az irányban haladt, mint a fejlettebb szocialista országokban.

Az előadás középpontjában annak a kérdésnek a vizsgálata volt, hogy milyen típusú gépi adatfeldolgozó állomásokat célszerű létrehozni és azokat milyen gépekkel kell felszerelni. Az előadó véleménye szerint két megoldási lehetőség van: az egyik az, hogy a vállalatoknál létesítenek önálló adatfeldolgozó állomásokat, a másik pedig az, hogy a fel-

sőbb szervek (minisztériumok, főhatóságok) mellett hoznak létre központi gépi adatfeldolgozó állomásokat. A végső cél — mondotta Horváth Gyula —, hogy valamennyi nagyobb vállalat önálló gépparkkal rendelkezzen, mert a komplex gépesítés csak így valósítható meg. Erre azonban csak a fejlődés későbbi szakaszában kerülhet sor, amikor már a megfelelő géppark mellett nemcsak kellő számú szakember, hanem a megfelelő tapasztalatok is rendelkezésre fognak állni. Az előadó véleménye szerint a jelenlegi időszakban célszerűbbnek látszik minisztériumi adatfeldolgozó állomásoknak a szervezése. A Központi Statisztikai Hivatal Költségvetési és Ügyvitelgépesítési Főosztályának egyik legfontosabb feladata a megalakítandó gépállomások megtervezése, a már megalakult gépállomások támogatása. Ennek a programnak a keretében szervezték meg a Könyvüipari Minisztérium és az Élelmiszeripari Minisztérium önálló gépállomását. A minisztériumi gépesítés további irányvonalának kidolgozása, illetőleg megvalósítása ezeknek a minisztériumi gépállomásoknak, illetőleg a minisztériumi főkönyvelőségeknek és ügyvitelszervezési részlegeiknek lesz a feladata. A minisztériumok és a vállalatok műszaki és számviteli vezetői döntenek majd el, hogy a vállalati tevékenység mely részét kell először gépesíteni. Megtörténhet, hogy egyes vállalatoknál rögtön a komplex gépesítés lehetőségét vizsgálják meg.

A minisztériumi gépi adatfeldolgozó állomásokon kívül — feltételezve az ügyviteli munkák gépesítésének fejlődését — szükség lesz olyan állomások létesítésére is, melyek bér munkairodaként működnek és a minisztériumi állomások hatáskörébe nem tartozó vállalati vagy intézményi stb. igényeket elégítenek ki. Ezek az adatfeldolgozó állomások alkalmasak lennének a műszaki és szakszemélyzet kiképzésére, az új gépparkok bejáratására stb. is.

A gépi adatfeldolgozó állomások gépállományának kérdésével, az alkalmazandó géptípusokkal kapcsolatban az előadó többek között kitért az elektronikus számológépek használatának világviszonylatban bekövetkezett nagy fejlődésére. Véleménye szerint a hagyományos gépesítésben való elmaradottságunk felszámolása éppen az elektronikus számológé-

pek segítségével történhet meg, amit alátámasztanak a Központi Statisztikai Hivatal gépparkjában kísérletképpen működtetett Bull gyártmányú Gamma 3 kisteljesítményű elektronikus számológéppel szerzett tapasztalatok.

Az előadást követő vitában *Schmidt Károly* hangsúlyozta, hogy a gépállomások minisztériumi és területi szinten történő megszervezésével egyidőben gondoskodni kell a vállalati munkák fokozott gépesítéséről is, mindenekelőtt a vállalatok hagyományos irodagépekkel való jobb ellátásával, minthogy — véleménye szerint — a vállalatok ügyvitelének komplex gépesítése nem oldható meg a gépállomások útján. Bizonyos ügyviteli munkákat ugyanis —, melyekre az irányítás, ellenőrzés és végrehajtás során a vállalatnak állandóan szüksége van — nyilvánvalóan nem célszerű a gépállomások feladatává tenni.

Az Élelmiszeripari Minisztérium területén jelentkező problémákkal foglalkozott *Láng Pál*. Véleménye szerint az élelmiszeripar számviteli szakemberei még kevésbé jártasak a gépi adatfeldolgozás módszereiben ahhoz, hogy közvetlen célként a komplex gépesítést lehetne kitűzni. Kijelentette, azt az elvet követik, hogy a gépi adatfeldolgozó állomás gazdaságos működését alárendelik az egyes iparágak, vállalatok gazdaságosságának. Ha tehát egy bonyolult feladat elvégzése a vállalatnál a számítás költségeit meghaladó megtakarítást ígér, akkor ezt a munkát feltétlenül el kell végezni.

Major Márton a Könyvüipari Minisztérium tapasztalatai alapján hangsúlyozta, hogy a már meglévő gépállomásoknak, bér munkairodáknak az új gépállomások szervezésében, beindításában igen nagy szerepük van. A Könyvüipari Minisztérium gépparkjának létrehozásakor például a Központi Statisztikai Hivatal Gépi Adatfeldolgozó Vállalata bocsátotta rendelkezésre a bejáratott gépeket, szakembereket, ami több száz ezer forint megtakarítást jelentett a népgazdaságnak.

Tátrai György (Nitrokémiai Intézet) a gépi adatfeldolgozó állomások szervezésével kapcsolatban elhangzott javaslat kiegészítéseképpen felvetette, hogy a minisztériumok ügyvitelgépesítési szerveit célszerű lenne szakmai felügyeletté

fejlesztani és a gépi adatfeldolgozó állomásokat — közvetlenül — ezek irányítása alá rendelni.

A következő előadást *Szikora Mihály* a Központi Statisztikai Hivatal osztályvezetője „A komplex gépesítés lyukkártyagépekkel” címmel tartotta.

Előadása első részében az ügyviteli munkák gépesítésének szükségességét tárgyalta. Az ipari termelékenység növekedésével — mondotta — nem tartott lépést az ügyviteli munka termelékenységének emelkedése. A gazdasági vezetésre háruló feladatok a jövőben még bonyolultabbá válnak a termelés és a termelékenység várható nagyobb arányú növekedése következtében. Az ügyviteli létszám emelése azonban nem oldja meg a problémát, minthogy a mind bonyolultabb termelési folyamatok áttekinthetőségét nem javítja, a tervezés, operatív ellenőrzés, vezetés számára pedig nem képes olyan értékű adatokat nyújtani, mint a gépesített ügyvitel.

Az ügyviteli folyamatok gépesítésének több lehetséges módja közül az előadó a lyukkártyagépek alkalmazásával foglalkozott. A lyukkártyarendszer különösen az elmúlt esztendőben terjedt el hazánkban. Igen sok ügyviteli területen alkalmazzák, nemcsak statisztikai, illetve számviteli, hanem mind több helyen a termeléssel közvetlenül összefüggő ügyviteli feladatok elvégzésére is. Hiányosság viszont az, hogy felhasználása nem komplex módon történik, vagyis a gazdasági egységek teljes ügyvitele nincs sehol sem gépesítve, pedig a szervezéstudomány, az ügyviteli technika jelenlegi foka erre lehetőséget nyújt.

Részletesen foglalkozott az előadó a komplex gépesítés gazdasági előnyeivel. A komplex módon történő lyukkártyafeldolgozás esetén nemcsak a párhuzamos adatfeldolgozásból származó munkatöbblet szüntethető meg, hanem kiküszöbölhetők a véletlen vagy szándékos torzítások is és valamennyi vállalati szerv azonos alapadatokból származó, helyes kimutatásból dolgozhat. A kézzel végzett munkafolyamatok kiküszöbölésével pedig lehetőséget nyújt a gépi berendezések gyorsaságának maximális kihasználására. A komplex gépesítés megvalósításával kapcsolatban kiemelte az előadó a szervezés területén végrehajtandó feladato-

kat. Ha rendelkezni fogunk olyan szervezőkkel — mondotta —, akik széleskörű és alapos elméleti tudással és a technikai eszközök teljes ismeretével bírnak, akkor az ügyvitelgépesítés terén rohamos fejlődésre számíthatunk.

Az előadó végül megemlítette a gépi adatfeldolgozás néhány igen fontos, bár az elmúlt időszakban nem kellően értékelte és kidolgozott részterületét, amelyekben a tennivalók a legsürgősebbek. Ezek az alábbiak:

- a) az előkészítő munkafolyamatok;
- b) a mechanizált ellenőrzés a feldolgozási munkafolyamat közben;
- c) a kimutatások külső formái és
- d) a feldolgozási dokumentációk.

Ha ezeknek a témáknak a jövőben nagyobb figyelmet szentelünk — mondotta — a gépi adatfeldolgozás jobb, pontosabb és kulturáltabb lesz.

A vita során *Bors Andor* kijelentette, hogy a vaskohászat területén az ügyvitel iparági szinten történő komplex gépesítése igen jól megvalósítható. Az iparág vállalatainak többsége rendelkezik lyukkártyagépparkkal. A programozás jelenleg is lyukkártyarendszerrel történik. Mindezek indokolják olyan egységes információs hálózat kiépítését, mely lehetővé teszi a rendelések átfutási idejének csökkentését, továbbá nemcsak a központi programozást, hanem egyes vállalatok termelésének és a rendelések teljesítésének központilag történő ellenőrzését is.

Az Élelmezésügyi Minisztérium részéről hozzászóló *Hámor Tibor* hangsúlyozta, hogy a gépesítés eredményei a technikai és szervezési előfeltételeken kívül az alapbizonylatolás formai és tartalmi tényezőin is múlnak. Megemlítette továbbá, hogy az ügyvitel minden területén arra kell törekedni, hogy a komplex gépesítés ne csak a célok elérésében, de a feladatokat megoldó eszközök vonatkozásában is komplex legyen.

A komplex gépesítésnek a kereskedelemben történő megvalósítása fontosságáról és előnyeiről beszélt *Róbert György*. A nagykereskedelem évente sok száz milliós forgalmat bonyolít. Lyukkártyarendszerű feldolgozással megoldható az áru- és göngyölegforgalom könyvelésén kívül a folyószámlanyilvántartás vevő és szállító vállalatoké bontásban, (ami felhasználható az input-output tábla össze-

állításánál), valamint lehetővé válik a forgási sebesség cikkelemenkénti kiszámítása és időbeli alakulásának megfigyelése is.

Dr. Schusztar Ede (Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem) a lyukkártyarendszerű adatfeldolgozás gazdaságosságának vizsgálatáról és a feldolgozások egységesítéséről beszélt. Ugyanezen profilú, egy iparághoz tartozó vállalatok adatainak feldolgozásánál a munka mechanizálása fokozható, ha a gépi adatfeldolgozásnak egységes formájú bizonylatokról azonos kimutatásokat kell készítenie.

A korszerűen gépesített adatfeldolgozás modern számviteli rendszert tesz szükségessé. Ezzel a problémával foglalkozott *dr. Scholcz Rezső* a Pénzügyminisztérium osztályvezetője „Az ipari számvitel irányelvei, normatív költséggazdálkodás” címmel tartott előadásában. Elmondotta, hogy számviteli rendszerünk fejlesztésének szükségessége különösen a termelési költségek elszámolása tekintetében áll fenn. Az alapvető célkitűzés a termelési számvitel hatékonyságának fokozása annak érdekében, hogy a vezetés kellő időben olyan hasznos adatok birtokába jusson, amelyek a gazdaságosság növelését lehetővé teszik. A számvitelnek azt a feladatát, hogy a termeléssel párhuzamosan a termelés folyamán bekövetkezett, a vállalatvezetés szempontjából fontos eseményeket időben rögzítse, a tényleges helyzetet a tervvel összehasonlítsa, egy új könyvviteli eljárással, az ún. normatív termelési könyvvittel lehet csak maradéktalanul megoldani.

A normatív költséggazdálkodás minimálisan magában foglalja a költségek tervezését, mérését, elszámolását, az operatív ellenőrzést és ezeknek az alapvető (a termelési) tevékenységre való konkrét visszahatását is. Maximálisan a költséggazdálkodáshoz tartozónak tekintjük a gyártmány előkalkulációt, az utalványozást és a teljes rezsizdálkodást is.

A különféle rendszerű ügyvitelgépesítési eszközöknek — a feldolgozó kapacitás növelését célzó — elektromos kapcsolásával foglalkozott *dr. Ladó László* „Az ügyvitelgépesítés fejlesztésének lehetőségei elektromos impulzusok leadására alkalmas gépekkel, különös tekintettel az automatizálásra” címmel tartott

előadásában. Megállapította, hogy már a kis- és középgepek kapcsolása is jelentős mértékben emeli a gépesítés gazdaságosságát. Például a könyvelőgép szorzószervezettel való összekapcsolása esetén a könyvelési feladatok elvégzése mellett ugyanabban a menetben a szükséges szorzatok is biztosíthatók. További előnye az ilyen gépkapcsolásoknak, hogy lehetővé teszik az automatikus adattovábbítást is.

Kellő számú, megfelelően csoportosított és kapcsolt gép — például egy írógép-rendszerű beadagológép, egy összeadó gép, egy gyűjtőszervezet és egy szorzógép — számos feladat gyors elvégzésére alkalmas. Lehetővé kell tenni — javasolta az előadó — a feladat jellege szerint a kapcsolások számának, sorrendjének változtatását, ami módot nyújt a gépek fokozottabb, jobb kihasználására.

Jelentős előnyt biztosít a középgepeknek a lyukkártyarendszerű gépekkel való kapcsolása is, mondotta. A könyvelőgépek és a lyukkártyagépek együttes alkalmazása a két eljárás alapvető előnyeit egyesítheti. A könyvelési feladat elvégzése mellett a könyvelőgéphez kapcsolt lyukasztógép elkészíti az adatokat hordozó lyukkártyát (automatikus adattovábbítás), melyből a megfelelő csoportosítás után a kívánt formájú és mennyiségű kigyűjtés eszközölhető. A középgepek gyűjtési kapacitását növeli az elektronikus rendszerű kiegészítő gyűjtő. Például 50 egyenlegezőművel rendelkező gyűjtő több könyvelőgépet egyidejűleg kiszolgálhat, mivel az adatközlési sebessége oly nagy, hogy a gépek együttes munkáját nem befolyásolja.

*

A Kongresszuson résztvevett külföldi vendégeknek a tagozat ülésein elhangzott előadásait nagy érdeklődés kísérte, minthogy képet adtak az ügyvitelgépesítés nemzetközi helyzetéről, a szervezési tapasztalatokról és az elvi problémákkal kapcsolatos állásfoglalásokról. Az előadásokat — a teljességre való törekvés igénye nélkül, csak a legfontosabb kérdéseket érintve — az alábbiakban ismeretjük.

E. Barat, a Román Népköztársaság Központi Statisztikai Hivatalának elnökhelyettese a Román Népköztársaságban

a felszabadulás után a gépesítés területén elért fejlődést, az adminisztrációs tevékenység teljes átszervezésének munkáját ismertette. Megemlítette, hogy a Közgazdaságtudományi Egyetemen a statisztikai tagozat keretében az ügyvitelgépesítési tanszék jelentős kutatómunkát végez a gépesítési problémákkal kapcsolatban, s már néhány éve tanítási célokra szolgáló gépparkkal is rendelkezik.

Foglalkozott az irányítás kérdésével és kijelentette, hogy a Román Népköztársaságban a tapasztalatok alapján szükségesnek tartják egy egységes központi szervnek a létrehozását, mely a gépesítés problémáival a szervezési, tervezési és irányító munkán túlmenően — kísérleti munka keretében — tudományosan is foglalkozik. A Román Népköztársaságban ez a szerv előreláthatóan a Központi Statisztikai Hivatal keretében fog működni.

A gépesítés problémáinak szervezeti szempontból való megoldásával párhuzamosan a gépparkok továbbfejlesztésének kérdéseit is behatóan tanulmányozzák és erről a Központi Statisztikai Hivatal konkrét, az összes illetékes szervekkel megvitatott távlati tervet dolgoz ki és mutat be jóváhagyás végett a Minisztertanácsnak.

A Csehszlovák Állami Statisztikai Hivatal Ügyvitelgépesítési Igazgatóságának vezetője *Frantisek Koudela* előadásában a csehszlovák ügyvitelgépesítés jelenlegi helyzetével, távlatával és a Statisztikai Hivatal ezen a téren betöltendő szerepével foglalkozott. Megállapította, hogy 1945 óta az ügyvitelgépesítés fokozott fejlődést mutat, nemcsak a műszaki bázisban, hanem a gépesítési eszközök felhasználásának formáiban is.

A kigépszükséglet túlnyomó részét, valamint a lyukkártyagépesítés eszközeit hazai termelésből fedezik, csupán néhány, Csehszlovákiában nem gyártott géptípust és a közpépeket szerzik be külföldről.

A fejlődés ütemére jellemző, hogy az alábbi években az ügyviteli gépek és berendezések állományának értéke évente mintegy 300 millió koronával növekedett. Jelenleg Csehszlovákiában mintegy 200 000 összeadó- és szorzógép, 8500 könyvelőgép, 1000 számológép és 650 lyukkártyagép garnitúra van üzemben.

Csehszlovákiában az ügyviteli és számítási munkák fejlesztésének tervezése, a

gépesítés gazdaságosságának, a gépi adatfeldolgozó állomások tevékenységének és az ügyviteli gépek kihasználásának ellenőrzése az Állami Statisztikai Hivatal feladata.

Az Állami Statisztikai Hivatal főként a lyukkártyagépekkel történő gépesítésre törekedett. A lyukkártyagépek főleg vállalatoknál és minisztériumi állomásokon vannak, de működik néhány bér munkairoda is. A gépi adatfeldolgozó állomások gépállományának tervszerű kihasználására az utóbbi években több központi intézkedés történt. Míg 1955-ben egy lyukkártyagép garnitúra havonta kb. 60 000 kártyát dolgozott fel, addig 1958-ban már 75 000 kártyánál is többet.

A jövőbeni tervekkel kapcsolatban *F. Koudela* rámutatott arra, hogy az ügyvitelfejlesztés során továbbra is a lyukkártyagépekkel történő gépesítést fogják támogatni. A gépek mennyiségének növelése érdekében kidolgozták a lyukkártyagépeket gyártó vállalat kibővítésének tervét, melyet 1960 végéig fognak végrehajtani. Mindezekkel egyidejűleg behatóan foglalkoznak az elektronikus berendezések alkalmazásának kérdéseivel is. Az előadó véleménye szerint a gépesítés problémáinak megoldását nagymértékben elősegítené, ha a Kölcsonös Gazdasági Segítség Tanácsában résztvevő országok önálló szervezetet hoznának létre a problémák megoldására, a tapasztalatok és dokumentáció kicserélésére.

Gerschler, H. az ELREMA Kutatóintézet igazgatója, „Az elektronikus berendezések alkalmazásának lehetőségei a vállalatok könyvvitelében” címmel tartott előadásában elmondotta, hogy az első elektronikus számológépeket, helytelen szemlélet alapján, nem ügyviteli, hanem műszaki-tudományos feladatok elvégzésére állították be. Az itt szerzett tapasztalatok alapján az a nézet alakult ki, hogy a berendezések a gazdasági feladatok elvégzésénél módszerbeli változást és fejlődést nem nyújtanak. Az elektronikus számológépeket a közpépekek, illetve lyukkártyaberendezések nagysebességű kiegészítő egységeinek tekintették. Félreismerték az elektronikus berendezések jelentőségét az ügyvitelgépesítés szempontjából és azt hitték, hogy az eddig alkalmazott munkafolyamatok sematikusán átvihetők az elektronikus

berendezésekre is, sőt ezt tekintették feladatnak.

Az elektronikus gépek nagyobb mértékű elterjedését — a szervezési előfeltételek megteremtésén kívül — akadályozza az is, hogy nincs még megfelelő és gazdaságos megoldás az adatok betáplálására. Az elektronikus egységek mintegy 80—90 százaléka lyukkártyaadagolású. A lyukkártya többnyire a hagyományos, manuális módszerrel készül, az adatoknak túlnyomóan manuális előkészítése azonban jelentősen növeli az időszükségletet és a költségeket. Érdeklődésre tarthat számot tehát az a megoldás, amely a bizonylatok elkészítése során melléktermékként állítja elő az adatbevitelre alkalmas hordozókat (például lyukszalag, lyukkártya, mágnesszalag). Az újabb irányzat — s előreláthatólag ez biztosítja a legnagyobb haladást — az eredeti bizonylatoknak az elektronikus számológép számára olvashatóvá tételét tűzte ki feladatul. A kutatás és a fejlesztés most nagyrészt arra irányul, hogy megtalálják azt a legmegfelelőbb eljárást, amely biztosítja az eredeti bizonylatok feldolgozását. Ezáltal az előkészületek megfelelő gazdaságossággal, rövidebb idő alatt, kevesebb költséggel történnek és az elektronikus számolóberendezések kiemelkedő gyorsasága tökéletesen érvényesülhet.

A berlini Állami Központi Statisztikai Hivatal küldöttségének vezetője *Kurt Dessau* „Gépi Adatfeldolgozó Vállalat szervezésének és üzemelésének néhány kérdése” címmel tartott előadást.

A Német Demokratikus Köztársaságban — mondotta az előadó — 1956 végéig a statisztikai adatok gépi úton történő feldolgozását decentralizált szervezettel végezték. A feldolgozó egységek annak a körzeti, városi statisztikai igazgatóságnak voltak alárendelve, melyeknek adatait feldolgozták. A gépi adatfeldolgozó állomások által végzett munkák főként statisztikai jellegűek voltak, s mivel egy-egy gazdasági időszak eredményeit re-

gisztrálták, az állomások egyenletes foglalkoztatása nem volt biztosítva. Történtek ugyan kísérletek a szabad kapacitás kihasználására, azonban — mivel a feldolgozó egységek ebben nem voltak gazdaságilag érdekeltek — ez nem járt kellő eredménnyel.

Az 1957. január 1-i hatállyal életbe lépett határozat az Állami Központi Statisztikai Igazgatóság mellett működő gépi adatfeldolgozási osztályt és a körzeti feldolgozó irodákat egy vállalattá vonta össze. Az új vállalat feladata a statisztikai munkák gépesítésén és a népgazdaság egyéb szervei részére végzett adatfeldolgozási munkákon kívül az irodagépgyártó iparral való szoros együttműködés is.

A vállalat szervezéséről elmondotta az előadó, hogy a körzeti osztályok a vállalat telephelyeivé alakultak át, s ma már nemcsak lyukkártyagépekkel, hanem közgépekkel is dolgoznak. Tervezik elektronikus gépegységek munkábaállítását is. A munkák előkészítését központi szervezőrészleg végzi.

A korszerű számvitel- és ügyviteltechnikai tagozat munkája dr. *Kardos Géza* pénzügyminiszterhelyettes zárszavával ért véget.

*

A tagozat munkájának befejeztével megállapíthatjuk, hogy a tagozat jó munkát végzett, beváltotta a hozzáfűzött reményeket. A kongresszuson megjelent külföldi vendégeink értékes előadásaikkal, hozzászólásaikkal lehetővé tették, hogy megismerjük elméleti és gyakorlati tevékenységüket. Az ügyvitelgépesítés kérdésének hazai művelői is igen érdekes, sokrétű előadásokkal és hozzászólásokkal járultak hozzá a felmerülő problémák tisztázásához. Így azután számos olyan tapasztalat kicserélése vált lehetővé, amely az ügyvitelgépesítés további fejlődését segítheti elő mind nálunk, mind a többi népi demokratikus országban.

A Központi Statisztikai Hivatal jelentése a népgazdaság fejlődéséről, a lakosság anyagi és kulturális ellátottságáról 1959-ben

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1959. márciusi határozata nyomán, az MSZMP VII. kongresszusa tiszteletére indított munkaverseny eredményeként *gazdasági fejlődésünk üteme minden területen meggyorsult. Az állami ipar termelése 1959-ben csaknem 12 százalékkal növekedett, és ezzel mintegy 7 százalékkal haladta meg a tervben előirányzott mértéket.* A mezőgazdaságban a termelészövetkezeti mozgalom jelentős fellendülése mellett a termelési eredmények kedvezők voltak, és a *mezőgazdasági össztermelés a tervezettnél nagyobb mértékben nőtt.* A megnövekedett termelési eredmények tükröződnek a szállítási teljesítmények növekedésében és a tervezettnél jóval nagyobb külkereskedelmi forgalomban.

A nagyobb teljesítmények alapján a *lakosság reáljövedelme is gyorsabb ütemben nőtt*, mint amennyivel az 1959. évi terv számolt. A lakosság 1959-ben 11 százalékkal több árut vásárolt, mint 1958-ban, és 5 százalékkal többet, mint amennyit a terv eredetileg előirányzott. Az év folyamán beruházásokra fordított összeg jelentősen több volt, mint az előző évben.

A gyorsabb ütemű fejlődés eredményeként 1959-ben — a márciusi határozatnak megfelelően — *a legfontosabb gazdasági mutatókban elértük a hároméves tervben 1960-ra előirányzott szintet.* A szocialista ipar termelése már 1959-ben több volt az 1960-ra előirányzott termelésnél. *A termelékenység lényegében elérte azt a színvonalat, amelyet a hároméves terv 1960-ra írt elő.* A lakosság reáljövedelme 1959-ben elérte, a lakosság áruvásárlása pedig meghaladta a hároméves tervben 1960-ra előírt mértéket.

1959-ben a jelentős eredmények mellett voltak hiányosságok is. Helyenként a mennyiségi eredmények növelésére törekedve, kevésbé törődtek a választék bővítésével, az anyagtakarékossággal, a termelés gazdaságosságával, a műszaki színvonal növelésével, a termékek minőségével. Nem teljesítették a felemelt be-

ruházási tervet, ami arra utal, hogy a beruházások nem voltak kellően előkészítve, megalapozva.

1959-ben a népgazdaság, az egészségügy és a kulturális élet alakulását részleteiben a következők jellemzik:

Ipari termelés

1959-ben a szocialista ipar teljes termelése 11 százalékkal, ezenbelül az állami iparé csaknem 12 százalékkal, a szövetkezeti iparé 5 százalékkal volt több, mint 1958-ban. Ezzel az állami ipar a Minisztertanács által jóváhagyott termelési tervet *mintegy 7 százalékkal teljesítette túl.* (A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága a termelési terv 4 százalékos túlteljesítését javasolta.)

Az év folyamán tovább folytatódott az ipari termelés *szerkezetének* átalakítása: 1959-ben a nehézipari vállalatok kb. 16 százalékkal, a könnyű- és az élelmiszeripari vállalatok mintegy 7 százalékkal termeltek többet, mint 1958-ban.

A megnövekedett termelés fűtőanyag-szükséglete — a széntermelés 5 százalékos növekedése mellett — a nagyobb fűtőértékű kőolaj termelésének 25 százalékos növekedésével, továbbá az 1958. évinél jelentősen nagyobb szén-, kőolaj- és földgázimporttal volt biztosítható. Az 1959. év közepén elkészült csővezetékén 140 millió köbméter magas fűtőértékű földgáz érkezett hazánkba Romániából.

Az *alapananyaggyártó ágazatokban* a hároméves terv előírásainak megfelelően 1959-ben különösen gyors ütemben — 18—19 százalékkal — emelkedett a vegyipar és az építőanyagipar termelése. A vegyipar a növekvő igények kielégítésére 55 százalékkal több nitrogénműtrágyát, 22 százalékkal több fűtőolajat, 23 százalékkal több gázolajat és mintegy 20—22 százalékkal több gyógyszert termelt, mint egy évvel azelőtt. Az építőanyagipar elősorban a cserép, a cement és az előregyártott elemek termelését fokozta.

A gépipar termelése 1959-ben kb. 16

százalékkal volt több, mint az előző évben. Különösen gyors ütemben nőtt a mezőgazdasági gépek és a villamosgép-
ipar termelése.

A könnyűiparon belül a faipar — a fokozódó épületfa- és bútorigények kielégítésére — az év folyamán 15 százalékkal növelte a termelést. A ruházati ipar 1959-ben 6 százalékkal termelt többet, mint 1958-ban.

Az élelmiszeriparban az átlagosnál job-

ban emelkedett a cukor-, a konzerv-, a sör- és a tejipar termelése.

Az ipar a termelési tervet többségében olyan termékek gyártásával teljesítette túl, amelyekre általában megfelelő külföldi vagy belföldi kereslet volt. Egyes vállalatok azoknak a termékeknek a termelését is növelték, amelyeknél ez kevésbé volt kívánatos.

Az egyes fontosabb iparcikkek termelése 1959-ben a következőképpen alakult:

1959. évi termelés

Termék	Mennyiségben	Az 1958. évi termelés százalékában
Szén, millió tonna	25,3	105
Villamosenergia, millió kWó	7 100	109
Kőolaj, tonna	1 036 000	125
Bauxit, tonna	957 000	91
Acél, tonna.....	1 759 000	108
Hengerelt acél, tonna	1 139 000	106
Alumínium, tonna	45 700	116
Autóbusz, db	1 575	111
Tehergépkocsi, db	3 381	92
Csúcseszterga, db	2 256	121
Motorkerékpár, db	66 800	120
Háztartási hűtőszekrény, db	8 479	11-szeres
Televíziós vevőkészülék, db	88 100	238
Kénsav, tonna	148 000	113
Nitrogénműtrágya, tonna	237 000	155
Tégla, millió db	1 659	117
Cement, tonna	1 433 000	110
Hálósobabútor, garnitúra	46 800	125
Kombinátszekrény, db	21 900	141
Pamutszövet, millió m ²	227	104
Gyapjúsövet, millió m ²	24,5	97
Kötöttáru, tonna	6 918	101
Bőr cipő, millió pár	17,7	111
Vaj, tonna	16 500	98
Hús, tonna	180 000	113
Sör, hl	3 319 000	108
Cigaretta, milliárd db	14,9	100

A növekvő termelési feladatot a vállalatok sok esetben elsősorban létszám-emeléssel igyekeztek megoldani. Ennek következtében az év folyamán a termelékenység növekedésénél nagyobb mértékben nőtt a munkások száma. 1959 decemberében 67 400 fővel több munkás dolgozott az állami iparban, mint egy évvel korábban.

A Minisztertanács által jóváhagyott 1959. éves terv szerint az egy munkásra jutó teljes termelésnek 1959-ben 3 százalékkal kellett meghaladnia az 1958. évi színvonalat. A termelékenység 1959-ben — az előzetes adatok szerint — a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága márciusi határozatában javasolt mértékben, kb. 5 százalékkal volt magasabb, mint 1958-ban.

A termelékenység különösen gyors ütemben emelkedett a márciusi párthatározat után. Az első negyedévben a termelékenység színvonala 2 százalékkal volt magasabb, mint egy évvel azelőtt. A második negyedévben az egy munkásra jutó teljes termelés 4 százalékkal, a második félévben kb. 6 százalékkal haladta meg a múlt év azonos időszakának színvonalát. A termelékenység elsősorban a nehéziparban (kb. 7—8 százalékkal), ezen belül különösen az építőanyagiparban és a vegyiparban (10—11 százalékkal) emelkedett. A könnyűiparban az egy munkásra jutó termelés csupán 1 százalékkal volt több, mint egy évvel korábban.

1959-ben az ipar anyag- és energiaellátása általában kielégítő volt. A termelés folyamatosságát az egyes anyagok ter-

melésének és behozatalának tervszerű növekedése, valamint a meglévő készletek biztosították. Egyes anyagok készlete azonban — a termelés tervezettnél gyorsabb ütemű növekedése következtében — némileg csökkent.

Az év folyamán az ipari termékek minősége nagyjából olyan volt, mint az előző évben. *Az ipar egyes ágazataiban emelték a termelés műszaki színvonalát, számos műszaki fejlesztést célzó beruházást valósítottak meg.* A korábbi évekhez képest jóval több új, modern, nagy teljesítményű gépet és berendezést helyeztek üzembe. Egyes olyan ágazatokon belül, amelyeknél a teljes termelőkapacitás kihasználására nem volt szükség, elsősorban a műszakilag fejlettebb vállalatoknál növelték a termelést (pl. a vaskohászatban, a villamosenergia-iparban stb.). Tovább javult a szénbányák műszaki állapota, növekedett a korszerűen biztosított vágathossz aránya. Több jelentős műszaki-szervezési intézkedést vezettek be a vas- és acélgégyártásban. Kedvezően alakultak a vegyipar egyes műszaki mutatói. Új, termelékenyebb eljárásokat vezettek be a bútorgégyártásban. *1959-ben sok új gyártmány termelését kezdték meg.* A múlt évben gyártottak és helyeztek üzembe először Magyarországon 50 MW teljesítményű gőzturbinát és turbógenerátort. Több új dieselmotor-típust kísérleteztek ki. Megkezdték a 110 fokos televíziós vevőképcső gyártását. Számos új gyógyszert kísérleteztek ki. Új kisbútor-sorozat termelése indult meg.

Előzetes számítások szerint az állami iparban a tervezettnél nagyobb mértékben csökkentették a termelési költségek színvonalát.

Beruházások, építkezések

A termelési és a külkereskedelmi terv túlteljesítése lehetővé tette a beruházási terv felemelését, *1959-ben az 1958. évinél több, mint 20 százalékkal volt több a beruházásokra fordított összeg.* Az év közben felemelt beruházási tervet azonban nem teljesítették. Az összes beruházáson belül az év folyamán nőtt a gépi beruházások aránya.

Az év folyamán számos beruházást helyeztek üzembe. Az 1959. év negyedik negyedétől kezdve áramot ad a Pécsújhegyi Hőerőmű első gépegysége. Megkezdte termelését a Lenin Kohászati Mű-

vek ércelőkészítő műve, amelynek üzembe helyezésével gazdaságosabbá vált a nyersvastermelés. Lábatlanon új épület-elemgyár épült. Az Egyesült Gyógyszer- és Tápszergyárban C-vitamint, a Chinoin Gyógyszergyárban B₁ vitamint gyártó üzemet helyeztek üzembe. Soroksáron lakk- és festékipari üzem, Mohácson új farostelmezgyárat, Szombathelyen új forgácslapüzemet és szövőüzemet létesítettek. Bővült az élelmiszeripar teljesítő-képessége is, üzembe helyeztek a többi között 4 új kenyérgyárat.

Az év folyamán jelentősen bővítettünk számos meglévő iparvállalatot is. A Lábatlani Cement- és Mészművek rekonstrukciójával az ország cementtermelő teljesítő-képessége kb. 10 százalékkal emelkedett. Növelték a Ganz Daru- és Kazángyár daruszerelő kapacitását. A Csepeli Papírgyár új nagy teljesítményű papírgyártó gépe a papírtermelés kapacitását kb. 20 százalékkal emelte. Ugyanitt felépült egy új hullámpapírüzem.

Jelentősek voltak a mezőgazdasági beruházások is. Mosonmagyaróváron, Kétpón, Dalmandon hibridkukorica-előkészítő üzemek épültek. Üzembe helyeztek ezeken kívül több kisebb teljesítményű vetőmagelőkészítő üzemet is. Az év folyamán a termelészövetkezetek és az állami gazdaságok jóval több állatférőhelyet helyeztek üzembe, mint 1958-ban. A mezőgazdasági munkák gépesítésére *1959-ben mintegy négyszer annyi traktort, mintegy nyolcszor annyi aratógépet, csaknem kétszer annyi vetőgépet, hétszer annyi silókombájnt helyeztek üzembe, mint 1958-ban.*

1959. negyedik negyedében befejeződött a Budapest—Újszász—Szolnok közti vasútvonal utolsó, mende—újszászi szakaszának korszerűsítése. A korszerű hégagmentes vágányokkal épített vonalon a vonatok az eddigi 40 km/óra sebesség helyett 100 km-es sebességgel közlekedhetnek.

1959. év folyamán 750 km hosszúságú állami közutat láttak el korszerű, pormentes burkolattal, többek közt teljes hosszúságában befejeződött a Debrecen—Szeged közti út korszerűsítése. *Bővült a közlekedés járműállománya is.*

Előzetes, részben becsült adatok szerint az év folyamán *mintegy 45 000 lakás épült, lényegesen több a tervezettnél, és több, mint 1958-ban.*

1959-ben az állami építőiparban 13 százalékkal több munkás dolgozott, mint 1958-ban, a munkások által teljesített munkaórák száma ugyancsak 13 százalékkal haladta meg az előző évi szintet.

Az elért jelentős eredmények ellenére, 1959-ben a beruházások tervezése és kivitelezése nem javult kielégítően. Az építkezések a műszakilag indokolt időnél jóval hosszabb ideig tartottak. Az építőipar erői még mindig szétforgácsoltak. Az építkezések elhúzódása akadályozta a gépek és a technológiai berendezések üzembe helyezését. A gépek egy részét nem a kitűzött céloknak megfelelően használták fel, termelésbe állításuk sok esetben indokolatlanul hosszú ideig tartott.

Mezőgazdaság

1959-ben jelentős eredményeket értünk el a mezőgazdaság szocialista átszervezésében. 1959. december 31-én az ország szántóterületének 55,8 százaléka tartozott a szocialista szektorhoz. (1958. év végén a szocialista szektor aránya 29,5 százalék volt.) Ugyanebben az időben több, mint 1700 szocialista község és város volt az országban, a termelőszövetkezeti tagok száma 584 000 volt, több mint három és félszer annyi, mint 1958. december 31-én.

1959-ben a mezőgazdaság szocialista átszervezésében elért eredményekkel egyidejűleg a mezőgazdaság össztermelése a tervezettnél nagyobb mértékben nőtt. Az 1959. évi termésátlagok nemcsak az 1956. évi, de még a legtöbb növényből jó termésű 1957. évi termésátlagokat is meghaladták.

Egy kat. holdra jutó terméshozam 1959-ben

Növény	1957. év százalékában	1958. év százalékában
Búza	109	136
Rozs	107	126
Árpa	101	147
Zab	99	136

A szocialista szektor termésátlagai általában magasabbak voltak, mint az egyéni gazdaságok termésátlagai. Az állami gazdaságok egy kat. holdon 55 százalékkal több búzát, 32 százalékkal több őszi árpát, 22 százalékkal több kukoricát termeltek, mint az egyéni gazdaságok. A termelőszövetkezetek termésátlagai

ugyancsak meghaladták az egyéni gazdaságokét: búzából 28 százalékkal, őszi árpából 19 százalékkal, zabból 11 százalékkal.

A szőlőkben a tavaszi fagyok, később a lizstharmit és a peronoszpóra jelentős károkat okozott. Ennek következtében az 1959. évi bortermés kb. 40 százalékkal kevesebb volt, mint a kiemelkedő termésű 1958. évben. A bortermés minősége lényegesen jobb volt a szokásosnál.

A mezőgazdaság 1959-ben 61 százalékkal több műtrágyát használt fel, mint 1958-ban. Az egy kat. hold szántóra felhasznált műtrágya mennyisége 80 kg volt, az előző évi 49 kg-mal szemben.

Az állattenyésztés eredményei is meghaladták az 1958. évi szintet. A szarvasmarha-állomány 1959. őszén több, mint 2 000 000 darab volt, lényegében annyi, mint egy évvel ezelőtt. A változatlan állatállomány mellett is nőtt a hús- és a tejtermelés.

A sertésállomány 1959. őszén meghaladta a 8 000 000 darabot és csaknem félmillióval több volt, mint 1958 azonos időszakában. Az anyakocák száma kevesebb volt, mint 1958-ban, mert a gazdaságokban mindinkább nagyobb szaporulatot adó fajták tenyésztésére tértek át. A hizlalási tevékenység — részben a jó takarmánytermés következtében — fokozódott. 1959 őszén a hízósertések száma 3 252 000 darab volt, 860 000 darabbal több, mint egy évvel korábban és több, mint az előző évek bármelyikében.

A gépállományok 1959-ben mintegy 17 millió normálhold gépi munkát végeztek, 74 százalékkal többet, mint az előző évben és éves tervüket 23 százalékkal túltesztették.

Az állami felvásárlószervek 1959-ben a fontosabb terményekből, állatokból és állati termékekből (zöldség, gyümölcs stb. nélkül) kb. 5 százalékkal többet vásároltak fel, mint 1958-ban, a felvásárlási tervet azonban nem teljesítették.

1959-ben vágósertésből és vágómarhából együttesen 8 százalékkal, vágóborjúból 21 százalékkal, baromfiból 15 százalékkal, tojásból 12 százalékkal, tejből 6 százalékkal többet vásároltak fel, mint 1958-ban. A kenyérgabona-felvásárlás 20 százalékkal, a takarmánygabona-felvásárlás 26 százalékkal haladta meg az előző évi szintet. Kukoricából 67 száza-

lékkal, burgonyából 13 százalékkal, borból 24 százalékkal kevesebbet vásároltak fel, mint 1958-ban.

Közlekedés

A közlekedés 1959-ben — a megnövekedett ipari termelés, külkereskedelmi és felvásárlási tevékenység következtében — 15 százalékkal több árut szállított, mint az előző évben. Az összes áruszállításon belül a vasút áruszállítása 10 százalékkal nőtt. *A vasút az áruszállítási feladatokat, beleértve az őszi csúcsforgalmat is, zökkenők nélkül, jól oldotta meg.* A rakodási, vonatösszeállítási és a vonattovábbítási munka jó megszervezésének eredményeként a vasúti kocsik kihasználása jelentősen javult. — *A tehergépkocsi-közlekedési vállalatok* 1959-ben 22 százalékkal több árut szállítottak, mint 1958-ban. A szállítások ilyen mértékű növekedését elsősorban az tette lehetővé, hogy *az év folyamán számottevően emelkedett a tehergépkocsi-közlekedési vállalatok járműállománya.* Csökkent az átlagos szállítási távolság és a kocsiallásidő. — *A hajózás* áruszállítása — bár az őszi alacsony vízállás a forgalmat jelentősen akadályozta — 12 százalékkal felülmúlta az 1958. évi teljesítményt.

A közlekedés 1959-ben 2086 millió utast szállított, 9 százalékkal többet, mint 1958-ban. A vasút utasforgalma 10 százalékkal, a távolsági autóbuszoké 24 százalékkal múlta felül az előző évit. A villamosok 4 százalékkal, a városi autóbuszok 12 százalékkal, a taxik 38 százalékkal több utast szállítottak, mint egy évvel korábban. Jelentősen nőtt a légi-közlekedés utasforgalma is.

Külkereskedelem

1959-ben a behozatal mintegy 23 százalékkal, a kivitel 12 százalékkal haladta meg az 1958. évi színvonalat.

A külkereskedelem 1959-ben is kielégítette a megnövekedett ipari termelés külföldi eredetű alapanyag-szükségletét, ezért a teljes *behozatal* legnagyobb hányadát (mintegy 60 százalékát) 1959-ben is a különféle alapanyagok tették ki. *A műtrágyaimport csaknem háromszor annyi volt, mint 1958-ban.* Az 1959. évi *gépimport* jóval nagyobb volt, mint a *fel szabadulást követő bármelyik évben, és*

mintegy 77 százalékkal meghaladta az 1958. évi ugyancsak magas gépbehozatalt. A gépimport egy része a mezőgazdaság fejlesztését segítette elő. 1959-ben 5731 darab traktort hoztunk be, csaknem négy és félszer annyit, mint az előző évben.

Különbéféle fogyasztási cikkekből 1959-ben 27 százalékkal többet hoztunk be, mint a megelőző évben. A nagyobb fogyasztási cikk import elsősorban a megnövekedett életszínvonal következtében szükséges nagyobb kiskereskedelmi áruválaszték fenntartását segítette elő.

Az összes *kivitel* belül a gépek és a gépi berendezések exportja 1959-ben mintegy 35 százalékot tett ki. 1959-ben folytatódott a gépexport, és ezzel együtt a teljes kivitel struktúrájának megváltozása. Az átlagosnál nagyobb mértékben emelkedett *egyes munkaigényes termékek és termékcsoportok* kivitele. Például a teljes kivitel 12 százalékos emelkedése mellett 1959-ben a finommechanikai és híradástechnikai termékek exportja 19 százalékkal nőtt az előző évihez képest.

A lakosság jövedelme és vásárlásai

1959-ben — a kedvező termelési eredmények alapján — *a lakosság jövedelme nagyobb mértékben nőtt, mint amennyivel a terv számolt, és nagyjából elérte azt a színvonalat, amelyet a hároméves terv 1960 végére irányzott elő.*

1959-ben 4—5 százalékkal többen dolgoztak a népgazdaság különböző ágazataiban, mint egy évvel korábban. Az év folyamán felemelték *a nyugdíjakat és a családi pótlék összegét, továbbá, több béremelést* hajtottak végre. Mindezek eredményeként *a lakosság pénzbevétele 9 százalékkal volt több, mint 1958-ban.*

A kiskereskedelmi forgalom 61,7 milliárd forint volt, 11 százalékkal nagyobb, mint az 1958. évi, és 5 százalékkal nagyobb, mint amennyit a terv előírt. Az 1959. évi vásárlásokat továbbra is az utóbbi években kialakult tendenciák jellemezték; az iparcikkek forgalma az élelmiszerekét meghaladó mértékben emelkedett. Az élelmiszerek forgalma 8 százalékkal, a ruházati cikkeké 13 százalékkal, a vegyes iparcikkek eladása 15 százalékkal volt több, mint 1958-ban.

Az élelmiszerek közül húsból és hús-készítményekből kb. 10 százalékkal, tej-

ből kb. 11 százalékkal, vajból 25 százalékkal, sajtból és tojásból mintegy 10 százalékkal többet adtak el a boltokban, mint 1958-ban. A vendéglátó vállalatok 1959. évi forgalma 7 százalékkal haladta meg az 1958. évi forgalmat.

Ruházati cikkekből az egész év folyamán, de különösen a tavaszi hónapokban nagy kereslet volt. Pamutszövetből 20 százalékkal, kötöttárukból 26 százalékkal, gyermekruhákból 14 százalékkal, kabátokból 38 százalékkal, bőrcipőkből 22 százalékkal nőtt az eladás.

Jelentősen növekedett a lakosság vásárlása a *tartós fogyasztási cikkekből*. Televíziós vevőkészülékből (40 000 darabot) háromszor annyit, 125 köbcentiméteres motorkerékpárból (23 000 darabot) 45 százalékkal többet vásároltak, mint 1958-ban. A különféle háztartási gépek forgalma is lényegesen meghaladta az 1958. évit.

1959-ben a budapesti piacokra több árut hoztak fel a termelők, mint 1958-ban. Különösen zöldség- és főzelékfélékből volt jelentős a felhozatal növekedése. *A piaci árak színvonala, az év egészét tekintve, valamivel alacsonyabb volt, mint 1958-ban.*

Egészségügyi és kulturális eredmények

1959-ben javult az egészségügyi ellátás: *az orvosok száma egy év alatt 500-zal, a kórházi ágyak száma 1000-rel nőtt.* Bonyhádön új kórház kezdte meg működését. *A társadalombiztosításba* bevontak száma 6,4 millió főről 7,2 millióra emelkedett. A lakosság egészségvédelmét szolgálták az évközben forgalomba hozott *új gyógyszerek.* A járványos gyermekbénulás-megbetegedés elleni küzdelem fontos tényezője volt a *Sabin-oltás* bevezetése.

Az általános iskolákban az 1959—1960. tanévben több, mint 1 314 000 gyermek tanul. A tanköteles korú gyermekek 99 százaléka jár általános iskolába. Az általános iskolából kikerült, rendszeres iskolai oktatás keretében tovább nem tanuló, heti 36 óránál kevesebb munkaidőben foglalkoztatott 14—16 éves fiatalok részére továbbképző iskolákat szerveztek. *Az év folyamán több új általános iskola nyílt meg, az osztálytermek száma 1958—1959. tanév eleje óta 860-nal nőtt.*

A középiskolák nappali, esti és levelező tagozatain az 1959—1960. tanévben 204 000 tanuló részesül oktatásban, 15 százalékkal több, mint az előző tanévben. A középiskolai tanulók 62 százaléka gimnáziumokban tanul. 1959-ben mintegy 31 100 tanuló tett érettségi, illetve technikai képesítő vizsgát.

Az egyetemek és a főiskolák hallgatóinak száma az 1959—1960. tanév elején 34 300 volt, 10 százalékkal több, mint az előző tanévben. Az egyetemi és főiskolai hallgatók tanulmányait segíti elő az állami támogatás mellett — a jelen tanévben első ízben létesített — társadalmi ösztöndíj is. Az 1959—1960. tanévben 1100 hallgató kapott társadalmi ösztöndíjat. 1959-ben 11 városban felsőfokú tanítóképző intézet, 3 városban felsőfokú óvónőképző intézet kezdte meg működését.

A kinyomott könyvek példányszáma az 1958. évihez képest 20 százalékkal nőtt és elérte a 33 000 000-t. A szépirodalmi könyvek példányszáma 2 000 000-val emelkedett. Az idei könyvnapon egymillió kötet könyvet vásároltak meg, 14 százalékkal többet, mint 1958-ban.

A színház- és operalátogatók száma 1959-ben meghaladta a 6 000 000 főt. A IV. negyedév folyamán megnyílt a korszerűen újjáépített miskolci Déryné Színház. 1959-ben nagy sikerrel rendezték meg a Szegedi Ünnepi Játékokat.

1959. évben több új mozi létesült és a mozik száma az év végén meghaladta a 4400-at. Ezek közül 100 mozi szélesvásznú film vetítésére alkalmas. A mozilátogatók száma 135 millió fő volt, 3,8 millióval több, mint 1958-ban. A filmgyárakban 18 új játékfilm készült el. *A rádióelőfizetők* száma az év végén meghaladta a 2 100 000-et és mintegy 50 000-en rendelkeznek televíziós vevőkészülékkel. Közülük több, mint 30 000 az új előfizető. 1959-ben megkezdte működését a miskolci, a pécsi és a soproni televíziós közvetítő állomás.

Bővült az idegenforgalom. A Magyarországra utazó külföldiek száma 23 százalékkal nőtt. 1959-ben 8 százalékkal több magyar állampolgár utazott külföldre, mint 1958-ban.

Budapest, 1960. január 16-án.

KÖZPONTI
STATISZTIKAI HIVATAL

NEMZETKÖZI STATISZTIKA

I. Sztrájkmozgalom a tőkés országokban*

A SZTRÁJKOK SZÁMÁNAK ALAKULÁSA

Év	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma	A kiesett munkanapok száma	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma	A kiesett munkanapok száma	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma	A kiesett munkanapok száma
		(ezer)			(ezer)			(ezer)	
	Amerikai Egyesült Államok ¹			Argentína ^{2,3}			Ausztrália ⁴		
1937...	4740	1861	28 425	82	50	518	342	96	557
1949...	3606	3030	50 500	36	29	510	849	265	1334
1952...	5117	3540	59 100	14	16	313	1627	506	1164
1956...	3825	1900	33 100	50	854	5167	1306	428	1121
1957...	3673	1390	16 500	56	304	3390	1103	337	630
1958...	3694	2060	23 900	84	277	6245	987	283	440
1959. I. félév	1875	775	12 500	.	.	.	196 ⁵	43 ⁵	94 ⁵
	Ausztria			Belgium ⁶			Dánia ⁷		
1937...	.	.	.	209	82	648	22	1,4	21,0
1949...	.	.	.	99	50	830	17	2,7	10,4
1952...	.	32	75	122	278	863	9	2,4	3,6
1956...	89	43	153	148	176	948	98 ⁸	66,3 ⁸	1086,6 ⁸
1957...	.	20	46	115	339	3789	14	2,5	7,2
1958...	.	29	49	43	63	294	15	9,5	9,4
	Délafrikai Unió			Egyesült Királyság ⁹			Finnország ¹⁰		
1937...	34	6,8	27,4	1129	597	3413	37	6,2	183
1949...	37	7,1	36,0	1426	433	1807	48	59,0	1195
1952...	55	6,5	22,2	1714	415	1792	104 ¹¹	15,5 ¹¹	64 ¹¹
1956...	105	10,1	12,6	2648	508	2083	43	451,3	6970
1957...	119	9,6	13,4	2859	1359	8412	88	58,7	223
1958...	74	8,2	6,6	2629	524	3462	50	14,4	45
1959. I. félév	.	.	.	1137	388	1717	.	17,6	352
	Franciaország			Hollandia			India ¹³		
1937...	2616	324	.	95	4,7	38,8	379 ¹⁴	648 ¹⁴	8982 ¹⁴
1949...	1426	4330	7129	116	14,3	289,4	920	685	6601
1952...	1749	1155	1733	85 ¹²	14,2 ¹²	66,7 ¹²	963	809	3337
1956...	2440	982	1423	80	37,0	212,8	1263	734	7137
1957...	2623	2664	4121	37	1,4	7,2	1630	889	6429
1958...	954	1112	1138	73	5,1	37,3	1524	929	7798
1959. I. félév	701	1689	1719	17	.	2,0	.	.	.

* Általános megjegyzés: Az adatok az egyes tőkés országok hivatalos statisztikai adatszolgáltatásán alapulnak, és eltérhetnek a különböző szakszervezetek által a sztrájkokról közzétett adatoktól. Az adatok értékelésénél figyelembe kell venni azt is, hogy a megfigyeléseknél a tőkés államok hivatalos statisztikai szolgálata által alkalmazott számbavételi módszerek hibái miatt az összeállításban szereplő adatok csak megközelítő jellegűeknek tekinthetők.

Év	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma	A kiesett munkanapok száma	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma	A kiesett munkanapok száma	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma	A kiesett munkanapok száma	
		(ezer)			(ezer)			(ezer)		
		Japán ^{2,15}			Kanada ¹⁷			Német Szövetségi Köztársaság ¹⁸		
1937...	553	56	353	278	72	886	.	.	.	
1949...	554	1122	4 321	137	51	1054	.	.	.	
1952...	590	1624	15 075	222	121	2880	.	84	447	
1956...	646	1098	4 562	229	89	1246	.	52	1580	
1957...	830	1557	5 652	249	91	1635	.	45	1072	
1958...	903	1279	6 052	260	107	2879	.	202	781	
1959 I. félév	350 ¹⁶	675 ¹⁶	2 514 ¹⁶	.	.	568	.	.	.	
		Norvégia ^{2,6}			Olaszország ⁶			Svédország		
1937...	195	28,8	1013,5	.	.	.	67	30,9	861,0	
1949...	47	9,0	104,8	1159	2894	16 578	31	1,0	21,0	
1952...	40	6,4	124,1	1558	1472	3531	32	2,1	78,5	
1956...	27	56,2	964,4	1904	1678	4137	12	1,6	4,0	
1957...	18	3,0	27,1	1731	1227	4619	17	1,6	53,0	
1958...	16	12,5	59,8	1937	1283	4172	10	0,1	15,0	
1959. I. félév	.	.	.	1071	2765	6300	.	.	.	

¹ Azon sztrájkok adatai nélkül, melyekben hat munkásnál kevesebb vett részt, és amelyek egy napnál rövidebb ideig tartottak. — ² Csak a sztrájkban közvetlenül résztvevő munkások száma. — ³ Az adatok csak Buenos Airesre vonatkoznak. — ⁴ Azon sztrájkok adatai nélkül, melyekben 10 munkásnál kevesebb vett részt. — ⁵ Január — március. — ⁶ Az egy napnál rövidebb ideig tartó sztrájkok nélkül. — ⁷ Csak a Munkás Szövetség tagjainak sztrájkjaira vonatkozó adatok. A 100 munkanapnál kevesebb kiesést okozó sztrájkok nélkül. — ⁸ Az 1956. évi sztrájkok a nemzetgazdaság csaknem valamennyi ágát érintették: a feldolgozóiparban 632 000, az építőiparban 378 000 és az egyéb ágazatokban 67 000 munkanap esett ki. — ⁹ Azon sztrájkok adatai nélkül, melyekben 10 munkásnál kevesebb vett részt, kivéve, ha a kiesett munkaidő a 100 munkanapot meghaladja. — ¹⁰ A sztrájkban közvetve résztvevő dolgozók nélkül. — ¹¹ 1953. — ¹² 1951. — ¹³ Azon sztrájkok adatai, melyekben 10 munkásnál több vett részt. A politikai sztrájkok az adatokban nem szerepelnek. — ¹⁴ Az adatok Brit Indiára vonatkoznak. — ¹⁵ A négy óránál rövidebb ideig tartó sztrájkok nélkül. — ¹⁶ Január — április. — ¹⁷ Azon sztrájkok nélkül, melyekben 6 munkásnál kevesebb vett részt, vagy amelyek egy napnál rövidebb ideig tartottak, kivéve, ha a kiesett idő a 10 munkanapot meghaladta. — ¹⁸ 1957-ig a Saar-vidék adatai nélkül. Az egy napnál rövidebb ideig tartó sztrájkok nélkül, kivéve, ha a kiesett munkaidő a 100 munkanapot meghaladta.

A SZTRÁJKOK ALAKULÁSA EGYES GAZDASÁGI ÁGAKBAN

Amerikai Egyesült Államok¹

Év	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma	A kiesett munkanapok száma	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma	A kiesett munkanapok száma	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma	A kiesett munkanapok száma	
		(ezer)			(ezer)			(ezer)		
		Mezőgazdaság			Bányászat			Feldolgozóipar		
1951...	21	17,2	348,0	622	284	1290	2548	1370	17 500	
1952...	14	4,7	56,0	650	547	4310	2665	1880	42 300	
1953...	14	8,1	113,0	460	156	846	2612	1320	15 600	
1954...	11	2,9	59,9	249	111	845	1703	772	13 700	
1955...	11	3,1	14,2	343	114	1080	2420	2000	18 800	
1956...	6	2,0	10,4	321	129	1320	1986	1360	27 100	
1957...	6	1,9	33,7	198	56	240	1966	778	9 390	
1958...	6	4,0	14,3	168	39	302	1955	1490	15 400	

¹ Az adatokban nem szerepelnek azok a sztrájkok, amelyekben 6 munkásnál kevesebb vett részt, és amelyek egy munkanapnál (műszaknál) rövidebb ideig tartottak.

Év	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma	A kiesett munkanapok száma	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma	A kiesett munkanapok száma	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma	A kiesett munkanapok száma
	(ezer)			(ezer)			(ezer)		
	Építőipar			Kereskedelem, pénzügy			Közlekedés és hírközlés		
1951...	651	232	1190	298	54	497	387	231	1790
1952...	794	634	6700	413	80	1350	406	372	4170
1953...	1039	574	8000	421	72	1070	372	256	2380
1954...	804	437	4800	308	54	1700	282	146	1410
1955...	733	204	1810	417	53	1120	275	253	4860
1956...	784	231	2680	351	38	596	243	130	1170
1957...	785	308	3970	382	64	677	209	169	2010
1958...	844	326	4790	358	57	942	242	132	2270

Egyesült Királyság¹

Év	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma	A kiesett munkanapok száma	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma	A kiesett munkanapok száma	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma	A kiesett munkanapok száma
	(ezer)			(ezer)			(ezer)		
	Mezőgazdaság			Bányászat			Feldolgozóipar		
1951...	.	.	.	1067	135	351	343	108	530
1952...	.	.	.	1226	274	662	232	87	796
1953...	—	—	—	1313	169	394	262	1143	1593
1954...	2	0,0	0,5	1466	205	468	292	91	824
1955...	2	2,2	37,0	1784	354	1112	390	141	854
1956...	1	0,1	0,5	2078	241	503	326	225	1448
1957...	3	0,8	5,0	2226	266	614	358	903	6712
1958...	450	.	.	629
	Építőipar			Kereskedelem, pénzügy			Közlekedés és hírközlés		
1951...	95	19	83	.	.	.	91	95	601
1952...	94	23	157	.	.	.	55	11	32
1953...	80	18	101	8	4,3	23,0	73	38	69
1954...	75	37	233	12	3,2	4,0	125	113	919
1955...	96	14	71	11	1,2	8,0	116	154	1687
1956...	114	13	78	12	3,6	6,0	102	21	35
1957...	126	17	84	15	4,6	91,0	121	167	998
1958...	.	.	155	2116

¹ Az adatokban nem szerepelnek azok a sztrájkok, melyekben 10 munkásnál kevesebb vett részt és amelyek egy munkanapnál rövidebb ideig tartottak, kivéve, ha a kiesett munkaidő a 100 munkanapot meghaladta.

Franciaország¹

Év	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma	A kiesett munkanapok száma	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma	A kiesett munkanapok száma	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma	A kiesett munkanapok száma
					(ezer)			(ezer)	
	Mezőgazdaság			Bányászat			Feldolgozóipar		
1951...	1	92	1748	100	272	779	1645	675	1058
1952...	—	—	—	79	136	340	1116	676	770
1953...	—	—	—	52	180	1751	1208	829	3042
1954...	1	270	1050	37	114	104	1022	802	899
1955...	—	—	—	72	69	175	1839	713	2216
1956...	1	756	14 364	59	74	116	1964	600	835
1957...	—	—	—	43	279	350	1787	1657	2051
	Építőipar ²			Kereskedelem, pénzügy			Közlekedés és hírközlés		
1951...	481	159	308	80	43	45	154	480	1187
1952...	354	190	495	41	20	9	125	92	84
1953...	280	107	704	54	55	69	131	510	3541
1954...	252	115	192	25	24	21	101	215	181
1955...	486	118	466	68	19	15	145	98	188
1956...	106	105	217	79	15	22	166	93	118
1957...	399	263	371	120	67	390	199	495	723

¹ A Saar-vidék adatai nélkül. Az egy napnál rövidebb ideig tartó sztrájkok nélkül, kivéve, ha a kiesett munkaidő a 100 munkanapot meghaladta. — ² A sztrájkokban résztvevők száma és a kiesett munkanapok száma ezerben.

Japán¹

Év	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma	A kiesett munkanapok száma	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma	A kiesett munkanapok száma	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma	A kiesett munkanapok száma
		(ezer)			(ezer)			(ezer)	
	Bányászat			Feldolgozóipar			Közlekedés és hírközlés		
1951...	98	582	4230	394	451	1410	48	79	154
1952...	108	783	12139	404	505	1758	40	234	599
1953...	95	498	1142	397	472	2106	64	239	733
1954...	107	127	663	385	300	2018	73	315	756
1955...	89	296	821	403	410	2092	77	257	413
1956...	103	233	2282	383	426	1644	73	283	425
1957...	149	632	2337	467	524	2709	106	268	374

¹ A 4 óránál rövidebb ideig tartó sztrájkok nélkül.

Német Szövetségi Köztársaság¹

Év	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma	A kiesett munkanapok száma	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma	A kiesett munkanapok száma	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma	A kiesett munkanapok száma	
		(ezer)			(ezer)			(ezer)		
		Bányászat			Feldolgozóipar			Építőipar		
1951...	.	16,6	63,0	.	134,7	1408,3	.	4,9	4,4	
1952...	.	2,8	22,1	.	79,3	335,4	.	1,7	85,2	
1953...	.	1,7	8,9	.	43,1	1287,6	.	5,8	190,5	
1954...	.	0,9	34,1	.	105,6	1480,7	.	0,2	0,3	
1955...	.	452,8	455,3	.	139,0	298,8	.	7,2	86,7	
1956...	.	4,6	14,0	.	46,6	1559,3	.	0,2	5,1	
1957...	.	0,3	63,4	.	33,0	1003,2	.	0,2	2,2	
1958...	.	.	38,2	.	.	567,8 ²	.	.	2,1	

¹ 1957-ig a Saar-vidék adatai nélkül. Az egy napnál rövidebb ideig tartó sztrájkok nélkül, kivéve, ha a kiesett munkaidő a 100 munkanapot meghaladta. — ² A feldolgozóiparban a sztrájkok következtében kiesett munkanapok elsősorban a textilipari sztrájkoknak tudhatók be. (A textiliparban a sztrájk okozta munkanap kiesés 1958-ban 553 594 nap volt.)

Olaszország¹

Év	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma	A kiesett munkanapok száma	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma	A kiesett munkanapok száma	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma	A kiesett munkanapok száma	
		(ezer)			(ezer)			(ezer)		
		Mezőgazdaság			Feldolgozóipar			Építőipar		
1951...	64	87	147	688	1061	2716	152	36	110	
1952...	130	504	874	930	626	1689	205	40	194	
1953...	132	325	371	676	3269	4018	238	359	467	
1954...	174	527	1875	1059	1116	2265	376	193	571	
1955...	117	197	2126	1099	692	866	361	112	201	
1956...	123	764	2200	1003	703	786	290	193	423	
1957...	85	110	1332	864	531	1032	241	243	779	

¹ Az egy napnál rövidebb ideig tartó sztrájkok nélkül.

AZ 1945—1958. ÉVI SZTRÁJKOK FONTOSABB ADATAI AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN

Év	A sztrájkok átlagos tartama (naptári nap)	A sztrájkoló munkások aránya az összes munkások százalékában ¹	A kiesett munkanapok aránya az összes munkanapok százalékában	Egy sztrájkoló munkásra jutó kiesett munkanapok száma
1945.....	9,9	12,2	0,47	11,0
1946.....	24,2	14,5	1,43	25,2
1947.....	25,6	6,5	0,41	15,9
1948.....	21,8	5,5	0,37	17,4
1949.....	22,5	9,0	0,59	16,7
1950.....	19,2	6,9	0,44	16,1
1951.....	17,4	5,5	0,23	10,3
1952.....	19,6	8,8	0,57	16,7
1953.....	20,3	5,6	0,26	11,8
1954.....	22,5	3,7	0,21	14,7
1955.....	18,5	6,2	0,26	10,7
1956.....	18,9	4,3	0,29	17,4
1957.....	19,2	3,1	0,14	11,4
1958.....	19,7	4,8	0,22	11,6

¹ A sztrájkoló munkások számbavétele halmozottan történt. Minden munkást annyiszor vettek számba, ahány sztrájkban részt vett.

**AZ 1958-BAN KEZDŐDÖTT SZTRÁJKOK A RÉSZTVEVŐ MUNKÁSOK SZÁMA SZERINT
AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN**

A résztvevő munkások száma	Az 1958-ban kezdődött sztrájkok				Az 1958. évi (összes) sztrájkok következtében kiesett munkanapok	
	száma	megoszlása (százalék)	résztvevőinek		száma (ezer)	megoszlása (százalék)
			száma (ezer)	megoszlása (százalék)		
Összesen	3694	100,0	2060	100,0	23 900	100,0
Ebből:						
6— 19..	646	17,5	8	0,4	119	0,5
20— 99..	1406	38,1	68	3,3	1 100	4,6
100— 249..	705	19,1	111	5,4	1 570	6,6
250— 499..	371	10,0	127	6,2	1 530	6,4
500— 999..	234	6,3	160	7,8	1 720	7,2
1000—4999..	279	7,6	548	26,6	5 280	22,1
5000—9999..	32	0,9	216	10,5	2 020	8,4
10 000 és több	21	0,6	823	40,0	10 600	44,2

Megjegyzés. A kerekítések miatt a részadatok összege némileg eltér az „Összesen” rovatban szereplő adattól.

**AZ 1958-BAN VÉGETÉRT SZTRÁJKOK A SZTRÁJKOK TARTAMA SZERINT
AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN**

A sztrájkok tartama (naptári nap)	A sztrájkok		A résztvevő munkások		A kiesett munkanapok	
	száma	megoszlása (százalék)	száma (ezer)	megoszlása (százalék)	száma (ezer)	megoszlása (százalék)
Összesen	3632	100,0	1990	100,0	21 400	100,0
Ebből:						
1 nap	418	11,5	129	6,5	129	0,6
2 és kevesebb mint 4..	579	15,9	271	13,6	551	2,6
4 és kevesebb mint 7..	548	15,1	304	15,2	1 040	4,9
7 és kevesebb mint 15..	779	21,4	340	17,1	2 040	9,5
15 és kevesebb mint 30..	593	16,3	477	24,0	5 690	26,6
30 és kevesebb mint 60..	446	12,3	407	20,4	8 210	38,3
60 és kevesebb mint 90..	136	3,7	33	1,7	1 410	6,6
90 és több nap	133	3,7	32	1,6	2 350	11,0

Megjegyzés. A kerekítések miatt a részadatok összege némileg eltér az „Összesen” rovatban szereplő adattól.

A SZTRÁJKOK SZÁMA 1959. I. FÉLÉVÉBEN AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN¹

Hónap	A sztrájkok száma összesen	Ebből a hó folyamán kezdődött	A sztrájkokban résztvevők száma összesen	Ebből a hó folyamán kezdődött sztrájkokban	A kiesett munkanapok	
			(ezer fő)		száma (ezer)	aránya az összes munkanapok százalékában
Január.....	325	225	150	75	2000	0,23
Február....	300	200	140	75	1500	0,18
Március ...	350	250	150	90	1000	0,11
Április	475	350	250	175	2500	0,26
Május	350	400	300	175	2750	0,30
Június	700	450	325	185	2750	0,28
Július	700	425	750	650	9000	0,92

¹ Azon sztrájkok adatai, melyekben 6 vagy több munkás vett részt, és amelyek egy napnál, illetve műszaknál hosszabb ideig tartottak.

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN AZ 1959. ÉVBEN LEZAJLOTT LEGNAGYOBB SZTRÁJKOK

1. Az acélipari sztrájk

Az 1959. évi acélipari sztrájk a második világháború óta a hatodik acélsztrájk az Amerikai Egyesült Államokban. Az ezt megelőző leghosszabb acélsztrájk — az 1952. évi — 55 napig, a legrövidebb — az 1955. évi — 12 óra hosszat tartott. Az 1959. évi sztrájk csaknem 4 hónapig (július 15-től november 7-ig), azaz 116 napig tartott. A sztrájk a kormány beavatkozásával, a Taft—Hartley törvény alapján ért véget, majd a sztrájkolók kompromisszumos megegyezést kötöttek a tőkésekkel.

Az 1959. évi acélipari sztrájk fontosabb adatai:

A sztrájkban közvetlenül résztvevő munkások száma	500 000 fő
A sztrájkban közvetve résztvevők száma	200 000 fő
A sztrájk következtében kiesett acéltermelés (a napi termelés százalékában)	90 százalék
A kiesett napi acéltermelés	300 000 tonna
A sztrájk következtében keletkezett napi közvetlen veszteség	kb. 50 000 000 dollár
ebből:	
a kiesett acéltermelésre jut	kb. 40 000 000 dollár
munkabérre jut	kb. 10 000 000 dollár

2. A kikötőmunkások sztrájkja

Az Amerikai Egyesült Államok keleti partvidékén október 1-én 85 000 dokkmunkás hagyta abba a munkát. A sztrájk egy hétig tartott, s október 8-án a kormány beavatkozásával, a Taft—Hartley törvény alapján ért véget.

3. A rézipari dolgozók sztrájkja

1959 augusztusában rézipari sztrájk volt az Amerikai Egyesült Államokban. A sztrájkban mintegy 30 000 munkás vett részt, s a napi réztermelés 75 százalékkal csökkent.

*

1959 negyedik negyedévének elején közvetlenül vagy közvetve több mint egymillió dolgozó sztrájkolt az Amerikai Egyesült Államokban.

FORRÁSOK

- Annuaire des Statistiques du Travail, 1956., 1958., 1959.
- Bolletino Mensile di Statistica, 1959. 3., 5., 7., 9., 10. sz.
- Bulletin Mensuel de Statistique, 1959. 1. sz.
- Canadian Statistical Review, 1959. okt.
- Japanese Economic Statistics, 1959. szept.
- Maandschrift, 1959. nov.
- Manchester Guardian, 1959. május 30.
- Ministry of Labour Gazette, 1959. július
- Monthly Digest of Statistics, 1959. november
- Monthly Labor Review, 1959. évi 6., 8., 9. sz.
- Narodnoje hozjajstvo SzSzsZr v. 1958. godu
- New York Herald Tribune, 1959. aug. 16.
- Quarterly Summary of Australian Statistics, 1959. márc.
- Statistisk Arsbok for Norge, 1959.
- Statistisk Arsbok för Sverige, 1959.
- Tilastokatsauksia, 1959. 11. sz.
- U. S. News and World Report, 1959. okt. 19.
- Wirtschaft und Statistik, 1959. 2. sz.

II. Módszertani tájékoztató

Az ipari termelés új indexe Olaszországban

Az ipari termelés havi indexe módosításának legjellemzőbb vonása új súlyozási rendszer bevezetése, mely az 1953. évi ipari termelésen alapszik. Ezenkívül az ipar körét is kiterjesztve értelmezték, és a bázisidőszakot 1948-ról 1953-ra helyezték át.

Az ipari osztályozás nemzetközi szabványának (ENSZ által készített ISIC) megfelelően külön indexeket számítanak a bányászatra, a feldolgozóiparra, a villamosenergia- és a gáztermelésre vonatkozólag és ezen belül az olasz ipar osztályozásának megfelelő főcsoportokra, csoportokra és — ahol szükséges — alcsoportokra vonatkozólag.

A 134 termék vagy termékcsoporthoz 95 a termelés 100 százalékát, a többi 39 a termelés nem kevesebb, mint 50 százalékát öleli fel. A bányászat és a feldolgozóipar — az élelmiszer, a gyapjúipar, valamint egyéb kisebb fontosságú iparágak alcsoportjainak — köre majdnem teljes, a csoportok pedig általában közel 100, de legkevesebb 70 százalékgig teljeskörűek.

A 134 indexsor általában a termelés fizikai volumenére, a hajóépítés és javítás sorai azonban a felhasznált anyagok súlyára, a Diesel-motor és villamosgépipar sorai pedig a ledolgozott munkaórákra vonatkoznak.

Az indexeket változatlan állományú számtani átlagként számítják.

Az alcsoportok indexénél alkalmazott súly az 1953. évi bruttó érték, a csoportok és főcsoportok indexei a speciális megfigyelés útján nyert 1953. évi új érték, az ágazati és főindex esetében pedig az 1953. évi nettó termelés.

F. I.-né

Kísérlet a kutatások és fejlesztések gazdasági hatásainak statisztikai felmérésére az Egyesült Államokban

A Nemzeti Tudományos Alapítvány (National Science Foundation) megállapodott a Case Technológiai Intézettel (Case Institute of Technology) a kutatások és

fejlesztések gazdasági hatásainak statisztikai tanulmányozásában. Az előzetes terv szerint a munkálatok négy fázisban zajlanak le.

Az első fázisban (1958. április 1.—1959. június 30.) a vizsgálódásokat a kutatások és fejlesztések, valamint a cégek fejlődése közti kapcsolat felmérése módszertanának kidolgozására összpontosították. A megfelelő statisztikai adatokat ugyanazon iparág három cégétől (társaságától) gyűjtötték be.

A munka második, kb. egy évig tartó fázisa során, az első fázisban kidolgozott módszereket ugyanazon iparág számos további cégére is alkalmazzák. Ez lehetővé teszi egyrészt a módszertani előkészítés során kidolgozott modell kipróbálását, másrészt egy, az egész iparágra vonatkozó általános modell megközelítését.

A harmadik fázisban arra fognak törekedni, hogy az előző fázisok anyagának felhasználásánál az ágazatközi kapcsolatok vizsgálatának alapját is megteremtsek. Ez magában fogja foglalni például annak a felmérését, hogy milyen hatással van valamely iparágban végzett kutatás, illetve fejlesztés más (például a kiegészítő) iparágakra. (Például annak az előnynek a felmérése, melyet az elektronikus számológépek a sajátjukon kívül más iparágakban is biztosítanak.) Ennek során, igen nagyszámú részvénytársaságtól terveznek adatokat begyűjteni.

A munka negyedik fázisában, az előző háromban nyert tapasztalatok alapján, a kutatásoknak és fejlesztéseknek a népgazdaság egészére gyakorolt hatását kísérlik meg felmérni.

A Nemzeti Tudományos Alapítvány „A kutatásokra és fejlesztésekre, valamint a gazdasági életre gyakorolt hatásukra vonatkozó válogatott művek bibliográfiája” címmel kiadványt jelentetett meg, hogy a vonatkozó munkálatok lezárásáig is bizonyos mértékben kielégítse a szóbanforgó téma megismerésére irányuló érdeklődést.

V. E.

Személyi hírek

Georges Darmois 1889—1960. 1960. január 3-án, 71 éves korában meghalt *Georges Darmois* professzor, a Nemzetközi Statisztikai Intézet elnöke. Darmois professzor az Université de Paris Statisztikai Intézetének igazgatója, a Francia Tudományos Akadémia tagja volt. Számos tudományos művet írt, munkái főleg a matematikai statisztika kérdéseivel foglalkoztak.

tikai Intézetének igazgatója, a Francia Tudományos Akadémia tagja volt. Számos tudományos művet írt, munkái főleg a matematikai statisztika kérdéseivel foglalkoztak.

Szervezeti hírek — Közlemények

A Nemzetközi Statisztikai Intézet (Institut International de Statistique) 1960. május 31—június 9 között Tokióban tartandó 32. ülésének előzetes programja már kialakult. Az ülésre beküldendő előadások tárgyköre igen széles, úgyszólván a statisztika egész területét felöleli. Jelentősebb tárgykörök:

- a gazdasági fejlődés és a tőkeképződés;
- a nemzetgazdasági mérlegek deflálása; statisztika a piackutatásban;
- statisztika a társadalomtudományokban;
- a gazdaságilag aktív népesség statisztikája;
- statisztikai módszertan az orvostudományi kutatásban;
- statisztikai módszertan a biológiai kutatásban;
- a kísérletek tervezése;
- a népszámlálás és a reprezentatív felvételek értékelése;
- statisztikai döntési függvények;
- termelés- és leltárellenőrzés;
- a statisztikai hiba határa az iparstatisztikai mérésekre;
- információ- és közlési elmélet;
- népességi becslések a délkelet-ázsiai országokban.

Megjelent a Csehszlovák Köztársaság 1959. évi Statisztikai Évkönyve. A csehszlovák népgazdaság és kultúra fejlődését bemutató évkönyv a statisztikai adato-

kat és mutatókat az 1958. év végéig közli. A visszatekintő összehasonlító idősorok kezdő éve többnyire 1948, illetve 1954. Minthogy 1958-ban az iparban, az építőiparban és néhány más népgazdasági ágban szervezeti változások voltak, és bizonyos árváltozások is történtek, amelyek hatását figyelembe kellett venni, az idősorok egy részének az átszámítása vált szükségessé. Az adatok és a mutatók helyes értelmezését nagymértékben megkönnyíti, hogy valamennyi fő fejezetet módszertani tájékoztató vezet be. A módszertani ismertetőben fejezetenként külön, „Összehasonlíthatóság az 1958. évi évkönyvvel” cím alatt foglalkozik az évkönyv az átszámított idősoroknál alkalmazott számítási eljárással. A kötet végén részletes tárgymutató található.

Az egyes fejezetek címe a következő:
1. Összefoglaló mutatószámok; 2. Terület és éghajlat; 3. Népesség; 4. Népmozgalom; 5. Munka; 6. Beruházások; 7. Ipar; 8. Építkezés; 9. Mezőgazdaság; 10. Erdőgazdaság; 11. Szállítás és hírközlés; 12. Kommunális és lakásgazdálkodás; 13. Belkereskedelem; 14. Külkereskedelem; 15. Fogyasztás és árak; 16. Közoktatás; 17. Egészségügy; 18. Társadalombiztosítás; 19. Kultúra; 20. Testnevelés; 21. Pénzügy; 22. Nemzetközi adatok.

Az angol Királyi Statisztikai Társaság. (*The Royal Statistical Society*) 1958—59. évi ülészaka folyamán nyolc ülést tartott, amelyeken a következő dolgozatokat vitatták meg.

A jövedelem nagyság megoszlásának hosszú időszakú irányzata (*H. F. Lydall*);

Vita a statisztikusok iránti kereslet és a rendelkezésre álló statisztikusok számának megfigyelésére alakult bizottság jelentéséről (*E. S. Pearson*);

A bérinflációt befolyásoló tényezők az Egyesült Királyságban az 1946—1956 közötti időszakban (*L. A. Dicks—Mireaux—J. C. R. Dow*);

A termelés és a termelékenység alakulása az Egyesült Királyságban 1900 óta (*K. S. Lomax*);

A továbbélési görbék összehasonlítása (*P. Armitage*);

ERNIE — egy matematikai és statisztikai elemzés (*W. E. Thomson*);

A lakásépítkezések és a városfejlődés (*P. A. Stone*);

Vita a színlelés-tanulmányról az ipari operációknál (*P. V. Youle, K. D. Tocker, W. N. Jessop, F. I. Musk*).

(*Journal of the Royal Statistical Society*, 1959. évi 3. sz.)

A statisztikai továbbképző előadás-sorozat keretében, amely a Közalkalmazottak Szakszervezete Elnöksége mellett működő Statisztikai Szakosztály és a Központi Statisztikai Hivatal Szakszervezeti Bizottsága közös rendezésében a múlt évben kszdódott, 1960. február 2-án került sorra „Az életszínvonal-számítás főbb kérdései” című téma. Az előadást *Mód Aladárné* a Központi Statisztikai Hivatal főosztályvezetője tartotta.

Megjelent a Demográfia 1959. évi 4. száma. A Demográfia új száma jelentős teret szentel a budapesti Biometriai Symposium anyagai ismertetésének. Közli *A. Ja. Bojarszkij* professzornak „Demográfia és biometria” című előadását, melyet a Symposium humán szekciójának 1959. szeptember 9-i ülésén olvastak fel.

Acsádi György hozzászólásában a népességtudomány biológiai vonatkozásaira hívta fel a figyelmet.

Ismerteti a folyóirat *Péter Györgynek*, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke, egyetemi tanárnak elnöki zárszavát,

amelyben a népességfejlődésnek a demográfiai érdeklődés középpontjában álló egyes nemzetközi, illetve magyar vonatkozású problémáit vázolja.

Theiss Ede tanulmánya a reprodukció-elemzés és a demográfiai modellek modern alapelveit és problémáit rendszerezi. Kísérletet tesz arra, hogy az újabb modellek alapelveit leegyszerűsítve, valamint kiegészítve olyan elmélet vázlatát adja, amely többek között a termékenység és a házassági mozgalom sajátosságainak méréséhez alapul szolgálhat.

Bene Lajos — kapcsolódva korábban közölt tanulmányához — a népszámlálás képviselői feldolgozásának kérdéseivel foglalkozik.

A népszámlálás témakörébe tartozik *Mikes Gábor* közleménye, amely Mór község néhány demográfiai adatát ismerteti az 1959. évi próbanépszámlálás alapján.

Szabady Egon közleménye a magyarországi gümőkórhalandóság és -megbetegedések jelenlegi helyzetét mutatja be.

Az újszülöttek nemek szerinti arányáról, a fiúszületési többletről és az annak magyarázatára konstruált elméletekről írt közleményt *Salamon Lajos*.

Az újszülöttek súlya és az anya kora közötti szoros összefüggés vizsgálata a tárgya *Acsádi György* közleményének.

B. Lukács Ágnes a megbetegedési statisztika egyik új ágának, a háztartás-kikérdezéses módszernek fejlődését és alkalmazásának lehetőségeit tárgyalja.

Acsádi György rövid közleményben a halálos kimenetelű motorkerékpár-balesetek 1959. évi alakulásáról és az egyes balesetek okairól ad áttekintést.

Esztergom népességének és társadalmi rétegződésének 1750—1945 közötti változását *Lettrich Edit* közleménye ismerteti.

A „Figyelő” rovatban a bécsi Népeségtudományi Világkongresszusról, az olasz népességi kérdések kutatására alakult bizottság működéséről, a budapesti Antropológiai Symposiumról, az 1960. évi népszámlálás adatgyűjtési és -feldolgozási programjáról, az 1846. évi belgiumi népszámlálásról, a Magyar Tudományos Akadémia demográfiai bizottságának felállításáról találunk ismertetést.

A folyóiratot irodalom rovat egészíti ki.

FOLYÓIRATSZEMLE

ВЕСТНИК СТАТИСТИКИ

A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő
Központi Statisztikai Hivatal folyóirata

1959. ÉVI 10. SZÁM

A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi
Bizottságának plénuma elé.

Czja-Ti-jun: A statisztikai munka a szocialista építés jelenlegi szakaszában a Kínai Népköztársaságban.

M. Szladkovszkij: A Kínai Népköztársaság sikerei a népgazdaság fejlesztésében.

V. Rozdjalovszkaja: A népesség gazdasági jellemzése az 1959. évi népszámlálás feldolgozási programjában.

V. Zolev: A Szovjetunió külkereskedelmének mutatószámai.

A. Szmirnov: Az ár és az érték eltéréseinek problémája a népgazdasági mérleg összeállításánál.

A. Buzan: Az erkölcsi kopás mértékének meghatározása a szocializmusban.

K. Goverdlovskij, B. Zatoloka, I. Rukov: Az állóalapok újraértékelésének tapasztalatai.

G. Vladükin: Jobban figyelembe kell venni a gépi feldolgozás követelményeit a statisztikai beszámolójelentés-minták megszerkesztésénél.

A. Petrov: A statisztikai adatok összehasonlíthatóságának problémája.

1959. ÉVI 11. SZÁM

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom negyvenkettedik évfordulója.

A szovjet gazdaság a hétéves terv kezdetén („A Szovjetunió népgazdasága 1958-ban c. statisztikai évkönyv megjelenése alkalmából).

Az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió gazdaságának összehasonlítása.

Sz. Sztarikov: Emeljük a mezőgazdasági statisztikai munka színvonalát.

V. Lazarev, N. Merkulov: A tüzelőanyagipar fejlesztésének tartaléka.

I. Beljaevszkij: A kolhozkereskedelem számbavételének egyes kérdései.

D. Oparin: A folyósított hitelek forgási sebességének mérése.

A. Kocsnev: Az állóalapok újraértékelésével kapcsolatos munka menete.

G. Edel'gauz: Az indexek szerkezeti felépítése.

D. Vajnsenker: Az ipari nettó termelés terjedelmének számítása.

G. Abramjan, I. Kirjuskin: Felkészülés a lakásalapösszeírásra.

V. Bondarenko: Háztartásstatisztikai összszövetségi értekezlet.

1959. ÉVI 12. SZÁM

A számolási és számviteli munkák gépesítése és automatizációja fontos népgazdasági feladat.

D. Jakuskin: A szovjet mezőgazdaság fejlődésének fontos szakasza.

A. Makarova: A forgalmi költségek elemzése árucsoportok szerint.

B. Petrokanszkij: A dinamikus átlagok.

N. Malov: A megváltási összeg nagyságának kérdése.

V. Gorelik, A. Monasztürszkij: Az állóalapok újraértékelésére és kopására vonatkozó beszámolójelentés összeállítása.

B. Goncsarenko: A munkaigényesség és a munkatermelékenység mérése a gépgyárban.

I. Büvsev: Az összetétel-index kérdése.

F. Kocsetkov: Az idősor feldolgozásának általánosan elfogadott módszere.

N. Kaminer: Küszöböljük ki a pontatlanságot a terminológiából.

L. Cürlin: A kapitalista világpiac árai.

Az 1959. évben megjelent szovjet statisztikai kiadványok.

A. V.: A Szovjetunió népességének növekedésére vonatkozó becslés módszerének megvitatása.

PRZEGLĄD STATYSTYCZNY

A Lengyel Közgazdasági Társaság
Statisztikai Szakosztályának folyóirata

1959. ÉVI 4. SZÁM

Kazimierz Romaniuk: Kísérlet a lengyel népgazdaság 1957-ben fennállott néhány alapvető összefüggésének megállapítására.

Zbigniew Pawlowski, Wiesław Sadowski: Megjegyzések a kereslet vizsgálatának statisztikai módszereiről.

Augustyn Wos: A cukorkereslet árelaszticitásának vizsgálata.

Bohdan Sulc: Lengyelország és a Német Demokratikus Köztársaság fogyasztási és árstruktúrájának különbségei, valamint a különbségek összefüggései.

Jarosław Habr: Szállítási probléma megoldásának egyszerűsített módja lineáris programozással.

REVISTA DE STATISTICĂ

A Román Népköztársaság Minisztertanácsa
mellett működő
Központi Statisztikai Igazgatóság folyóirata

1959. ÉVI 8. SZÁM

M. Biji: A statisztika fejlődése a felszabadulás óta eltelt 15 év alatt.

I. Marcus, E. Stanescu: Új technika a román iparban.

D. Mustareata, C. Mandalopol: A vegyipar fejlődése a népi hatalom éveiben.

E. Barat: Jelentős eredmények a Román Népköztársaság mezőgazdaságának fejlődésében.

P. Iscovici: A Román Népköztársaság népességének fejlődése a szocializmushoz vezető úton.

I. Ferenbac: A dolgozók kulturális színvonalának emelkedése a népi hatalom éveiben.

D. Mihalache: Bukarest a népi hatalom éveiben.

Ju. Dimitrescu: Az „Augusztus 23” gyár eredményei.

1959. ÉVI 9. SZÁM

M. Vasilescu: A dolgozók jólétének emelésére vonatkozó újabb intézkedések hatásának vizsgálata a statisztikai adatok segítségével.

E. Bibiri: A népgazdasági statisztikai mutatószámok rendszere.

H. Ghica: A munkabérialap összehasonlítása a teljes termeléssel.

I. Cardula: A munkatermelékenységi mutatószámok számítása és elemzése a mezőgazdaságban.

D. Mihalache: Adatok az ipar kezdetéről Bukarestben.

V. Mateescu: Bukarest népessége a XIX. és a XX. században.

E. Alexandrescu: Az iskolai oktatás megindulása Bukarestben.

СТАТИСТИКА

A Bolgár Népköztársaság Minisztertanácsa
mellett működő
Központi Statisztikai Hivatal folyóirata

1959. ÉVI 5. SZÁM

Docsev, Iv., Jankov, Szt.: Az anyagmérlegek összeállítása körzetek szerint.

Balevszki, D., Minkov, M.: A népesség korösszetétele és a munkapotenciál (Bulgáriában).

Beljakov, A.: Sikeresen hajtsuk végre az állóalpok átértékelését.

Trifonov, P., Iliev, Il., Szpaszov, A.: A reprezentatív módszer alkalmazása a mezőgazdasági termelőszövetkezetek termelési költségeinek vizsgálatára.

Atanaszov, M.: A bűncselekmények statisztikája.

Szugarcsev, D.: A reexport, reimport és a tranzit statisztikai vizsgálata.

Kotopanov, T.: A csoportosítások módszerének szélesebbkörű alkalmazása a kereskedelmi statisztikában.

Parcsev, A.: A grafikonok és a statisztikai elemzés.

1959. ÉVI 6. SZÁM

I. Ju. Totev, I. Kolpazonov: A statisztikai diszperzió-elemzés.

R. Duhovnikov: A mezőgazdasági munkatermelékenység számítása terén szerzett tapasztalatok.

P. Dinev: A csoportosítások módszere és a mezőgazdasági termelőszövetkezetek gazdaságának vizsgálata.

A Masiah: Az ipari termelési költségek ágazati számbavétele.

B. Bozslov: A munkatermelékenység az építőiparban, 1953–1958.

G. Petkov: A Központi Statisztikai Hivatal területi szerveinek értekezlete.

wiadomości

STATYSTYCZNE

A Lengyel Statisztikai Főhivatal folyóirata

1959. ÉVI 1. SZÁM

Adam Roziński: A Lengyel Egyesült Munkáspárt II. Kongresszusa.

Halina Diamand: A nominálbérek alakulása az 1956–1958. években.

Zbigniew Samsel: A munkáscsaládok átlagos háztartási költségszerkezete mint a létfenntartási költségek mutatóinak mérlegrendszere.

Natalia Swidzirska: Az árak és a létfenntartási költségek változása az 1956–1958. években.

Adam Machnowski: Az árindexek számításának kérdéséhez.

Tadeusz Stpiczyński: A lakosság számának, kor és nem szerinti összetételének vizsgálata a bejelentőkönyvek alapján.

Konstanty Czerniewski: Regionális mezőgazdasági statisztikai vizsgálatok.

Zbigniew Smolinski: A mezőgazdasági kereső népesség száma.

Marian Klimczyk—Stanislaw Paradysz: A szakmai statisztikai szolgálat az ipar jelenlegi beszámolójelentésének keretében.

Michal Szymanowski: A népszámlálással és a lakásösszeírással foglalkozó munkabizottság munkájának befejezése Genfben.

1959. ÉVI 3. SZÁM

15 éves a népi Lengyelország.

Jan Kordas: Becslés a nem mezőgazdasági népesség vagyoni állapot szerinti megoszlására.

Jerzy Holzer, Tadeusz Stpiczyński: A népesség belső vándormozgalma Lengyelországban a források tükrében.

Stanislaw Paradysz: Az árak felhasználása az ipari termelés dinamikájának vizsgálatánál.

Józef Faber: A lakásstatisztikai összeírás végrehajtásának szükségessége.

Marian Klimczyk: Észrevételek a műszaki-gazdasági mutatószámok kiszámításáról a gép-iparban és a fémiparban.

Boguslaw Tarczynski, Zofia Zarzycka: A főiskolai hallgatók kiadásainak csoportosítási módszere jövedelemkategóriák szerint.

Statistische Praxis

A Német Demokratikus Köztársaság
Allami Központi Statisztikai Hivatalának
folyóirata

1959. ÉVI 10. SZÁM

Klaus Neumann: A fejlődés ütemét a hét-
éves tervben döntően az ipar technikai hala-
dása határozza meg.

Dr. Heinz Lange: A beruházásstatisztika né-
hány kérdése a hétéves tervben.

Ekkehard Schie: A kollektív szocialista
munka első példája a statisztika területén.
A statisztika jelentősége az iparági gazdál-
kodás feltételeinek megteremtése szempont-
jából.

A munkatermelékenység és az önköltség
tudományosan megalapozott számítása —
döntő segítség a hétéves terv teljesítéséhez.

Dr. Rumen Janakoff: Az új technika gazda-
sági hatékonyságát visszatükröző statisztikai
mutatószámok (III).

1959. ÉVI 11—12. SZÁM

Gerhard Heske—Klaus Müller: A népgazda-
ság növekvő termelékenysége az alapja a nö-
vekvő életszínvonalnak.

F. Jonas—K. Müller: A statisztikai csoport-
képzés helyes alkalmazása a tervteljesítés
jobb ellenőrzése érdekében.

Wolfgang Haacke—Helga Reiche: Mi újat
hoz az 1960. évi tervjelentés az iparstatisztika
területén?

Horst Herr: Javítások az 1960. évi tervjelen-
tésben az építőipari és a beruházási statisztika
területén.

Friedmar Ramdohr: Az ipari nyersanyag-
készletek állandó ellenőrzésének szükségese-
sége.

Konrad Grossert: A háztartásstatisztika a la-
kosság életszínvonala további javításának fon-
tos eszköze.

Werner Kaiser: A munkatermelékenység és
a beruházások hatékonysága közötti kapcsola-
t.

Albert Awramoff (Sofia): Az azonos fajta
ipari termékek önköltsége elemzésének egyes
kérdései.

Dr. Ursula Lange: A statisztikai elemzés: II.
Módszertan és mutatószámok.

STATISTICKÝ OBZOR

A Csehszlovák Köztársaság
Allami Statisztikai Hivatalának folyóirata

1959. ÉVI 10. SZÁM

L. Hladik: Hozzászólás a mezőgazdasági
nyilvántartás és statisztika megjavításának
kérdéséhez.

J. Ceska: A megmunkáló gépek időbeli ki-
használásának vizsgálata egy gépipari üzemi-
nél.

J. Hybl: Az időfelhasználás vizsgálata.

S. Gross: Statisztika és számvitel a beruhá-
zások területén.

1959. ÉVI 11. SZÁM

Dr. Vl. Srb—dr. Vl. Wynnyczuk: A családok
és a háztartások demográfiai jellemzői az
újonnan épített lakótelepeken.

J. Ruzicka: Az árukészletek forgási sebes-
sége az állami és a szövetkezeti kereskede-
lemben.

J. Havlicek: A külkereskedelmi statisztika
alapvető kérdése.

K. Mencl—B. Nikodém: A lakosság által fi-
zetett adók áttekintése.

1959. ÉVI 12. SZÁM

A. Cervený: A csehszlovák népgazdaság
állószerkezetei és összeírásuk jelentősége.

Dr. J. Dousa: A háztartások távlati struktú-
rájának megállapítása.

Dr. J. Charvát: Csehszlovákia belső idegen-
forgalma.

STATISTIČKA REVUJA

A Jugoszláv Statisztikai Társaság folyóirata

1959. ÉVI 1—2. SZÁM

Slobodan Zarkovic: A reprezentatív eljárás
néhány problémája a gazdaságilag elmaradott
országokban.

Gojko Grdic: Összehasonlító nemzetijövede-
lem-számítás a jugoszláv és az ENSZ módszer
szerint.

Branislav Ivanovic: A beruházások hatásá-
nak előrebecslése a regionális erősségek jövő-
beli gazdasági fejlődésére.

Vojtn Milic: A középiskolai tanulók és az
egyetemi hallgatók származásának vizsgálata.

S. Zarkovic: Az 1960. évi mezőgazdasági vi-
lágösszeírás FAO programjának néhány szem-
pontja.

B. Skrinjar: Az Egészségügyi Statisztikai
Állandó Bizottság V. és VI. ülése.
Statisztikai tanszék létesítése a Ljubjanai
Egyetem közgazdasági karán.

POPULATION

A Francia Demográfiai Intézet folyóirata

1959. ÉVI 4. SZÁM

Nemzetközi Népegyetemes Kongresszus.
Bécs, 1959. augusztus 28—szeptember 4.

Sully Ledermann—Jean Breas: A halandóság
méretei.

Marie—Françoise Gauquelin: A születés
órája.

Jean Sutter—Sully Ledermann: A születési
sorrend hatása a halandóságra és a rendelle-
nességre a consanguin családonál.

Horváth Róbert: Hatvani István és a politi-
kai aritmetika kezdetei Magyarországon.

Maurice Febvay: A termékenység színvo-
nala és fejlődése társadalmi-foglalkozási kategó-
riák szerint Franciaországban.

A háztartások fogyasztásának változásai
1950-től 1958-ig.

Sully Ledermann—Françoise Izard: Az alko-
holizmus csökkenése 1958-ban.

Algériai származású munkások Párizsban.

Statistische Nachrichten

Az Osztrák Központi Statisztikai Hivatal folyóirata

1959. ÉVI 8. SZÁM

1958. évi osztrák születési adatok.
Az 1953—1957. között Ausztriában elkövetett öngyilkosságok adatai, az öngyilkosság módja, Mezőgazdasági befektetések és eredmények, struktúra és fejlődés 1950—1957. (Melléklet.)

1959. ÉVI 9. SZÁM

Ausztria külkereskedelme Spanyolországgal.
Az 1958. évi halálesetek és halálokok.
A fontosabb mezőgazdasági termékek behozatala és kivitele 1950-től 1958-ig 1937-hez viszonyítva.

1959. ÉVI 10. SZÁM

Az 1959. szeptemberi idegenforgalom adatai.
Az 1959. szeptember 3-i sertésszámlálás eredménye.
Teljeskörű felvétel az 1959. évi földkihasználásról.
Burgonya próbaszedések 1959-ben.

1959. ÉVI 11. SZÁM

Az 1959. évi bűnözési statisztika.
Az osztrák szakiskolák adatai az 1958/59. tanévről.
Az 1958. évi szövetségi zárszámadás.
Ausztria nemzeti jövedelme 1958-ban. (Melléklet.)

Journal of the AMERICAN STATISTICAL ASSOCIATION

Az Amerikai Statisztikai Társaság folyóirata

1959. ÉVI SZEPTEMBER

Norman M. Kaplan: Néhány módszertani megjegyzés építkezések deflációjával kapcsolatban.

William A. Cromarty: Ökonometriai modell az Egyesült Államok mezőgazdaságára.

Peter E. de Janosi: Megjegyzés az új autóvásárlások és a kereseti kilátások közötti kapcsolatról.

Charles Windle: Az iráni népszámlálás írni-olvasni tudásra vonatkozó statisztikájának pontossága.

Ronald H. Beattie: Bűnügyi statisztikák forrásai.

Gordon Tullock: Publikációra vonatkozó döntések és szignifikancia próbák. — Egy megjegyzés.

M. R. Mickey: Néhány torzítatlan hánvados-és regressziós-becslés véges alapsokaság esetén.

Olive Jean Dunn: Megbízhatósági intervallum nem független normális eloszlású változók átlagára.

F. E. P. Box—Normann R. Draper: Egy alapválasztási-felület tervek kiválasztására.

John W. Pratt: Megjegyzések a zérókról és döntetlenekről a Wilcoxon-féle előjelezett rangsorolási eljárásnál.

S. I. Askovitz: Mozgó középpontok tulajdonságain alapuló grafikus módszerek.

R. F. Tate—G. W. Klett: Optimális megbízhatósági határok normális eloszlás szórásnégyzetére.

Enrico T. Federighi: „Student” t-eloszlás kvantiliseinek bővített táblázata.

G. P. Steck—D. B. Owen: Az átmenő minőség eloszlásának kvantilisei.

STATISTISK TIDSKRIFT

A Svéd Központi Statisztikai Hivatal folyóirata

1959. ÉVI 11. SZÁM

Olof Lindhal: Javaslat a svéd statisztikai tevékenység jövőbeli szervezésére. (Az 1956-ban szervezett Statisztikai Bizottság javaslatainak összefoglalása.)

Thure Lindh—Eva Herner: Az 1960. évi népszámlálás és lakásösszeírás.

Otto Zetterberg—Börje Nilsson: A próbaratásos termésvizsgálat. A szénafélék VII. speciális vizsgálata.

Tore Dalenius: A gépi adatfeldolgozás.

STATISTICA

edita sotto gli auspici della Università di Bologna Padova e Palermo

A bolognai, páduai és palermói egyetem folyóirata

1959. ÉVI 3. SZÁM

Luigi Vajani: Két különböző vagy kapcsolt minta középértékeinek összehasonlítása.

Varoli Giuseppe: A szokásosnál súlyosabb kockázatok az életbiztosításnál.

Livio Livi: A jövedelemnek a termelési tényezők közötti felosztásával kapcsolatos elsődleges számítások eredményei.

Giovanni Cusimano: A nemzetgazdasági mérlegrendszer Olaszországban.

Walter Bisi: A forgalom vizsgálata az útke-reszteszódéseknél történő ellenőrzéssel.

JOURNAL OF THE ROYAL STATISTICAL SOCIETY

Az Angol Királyi Statisztikai Társaság folyóirata Series A. (General)

1959. ÉVI 2. SZÁM

L. A. Dicks—Mireaux—F. C. R. Dow: A bérinflációt meghatározó okok az Egyesült Királyságban 1946 és 1956 között. (Vitával.)

K. S. Lomax: Az ipari termelés és a termelékenység alakulása az Egyesült Királyságban 1950—1957. (Vitával.)

T. H. Hollingsworth: Elektronikus számológép alkalmazása egy orvosi diagnosztikai probléma megoldásánál.

D. J. Bartholomew: A munkaerőforgalom mérése.

WIRTSCHAFT UND STATISTIK

A Német Szövetségi Köztársaság
Statisztikai Hivatalának folyóirata

1959. ÉVI 8. SZÁM

Dr. Gerhard Fürst—Dr. Kurt Horstmann: A munkavállalói és a járadékos háztartások vizsgálata a háztartási bevételek nagysága szerint.

Armin Sobotschinski: Összefüggés a bérleti díjak és a bevételek között.

Az első házasságok és az újrakházasodások. (Az 1957. októberi mikrocenzus eredményei.)

A gümőkóros megbetegedések 1958. évi adatai.

A földterület kihasználása 1959-ben.

A zöldségtermékek és a széna termelése 1959-ben.

A tejtermelés és -felhasználás adatai az 1958/59. gazdasági évben.

Vágások az 1958/59. gazdasági évben.

A részvénytársaságok 1956., 1957. és 1958. évi osztalékai.

A lakáshiány (a lakásigénylők száma) a Német Szövetségi Köztársaság kerületeiben 1958. december 31-én.

Az 1958/59. gazdasági évre vonatkozó mezőgazdasági árindexek.

Az élvezeti cikkek és más fogyasztási adóval terhelt készítmények (termékek) fogyasztása. (Az 1958. és az 1959. évi fogyasztásiadó-statisztika eredményei.)

1959. ÉVI 9. SZÁM

Dr. Hans Sperling—Hans Birkner: A kereső tevékenységről alkotott kép változása az 1957. októberi mikrocenzus eredményei következtében.

Wolf v. d. Decken: A bérek és fizetések szerkezetére vonatkozó, 1957. októberében végrehajtott reprezentatív felvétel további eredményei.

A lakások száma (lakásállomány) 1958. végén.

A tehergépkocsikkal lebonyolított távolsági forgalom 1958-ban.

Az egyetemek pénzügyei.

Vásárlóerő-összehasonlítások a közép- és dél-amerikai államok között.

1959. ÉVI 10. SZÁM

Armin Sobotschinski: A lakások felszereltsége és a lakbérek. (Az 1956/57. évi egy százalékos lakásstatisztikai póttösszeírás további eredményei.)

Manfred Emler: Az albérleti háztartások. (Az 1956/57. évi egy százalékos lakásstatisztikai póttösszeírás további eredményei.)

A foglalkoztatottság kor és családi állapot szerinti adatai az 1957. októberi mikrocenzus eredményei alapján.

A gazdasági földterület kihasználása 1959-ben.

A gabonafélék termelési eredményei 1959-ben.

A becslés és a reprezentatív vizsgálati módszer alkalmazása a gyümölcsstermés statisztikájában.

Az 1959 nyarán végzett építési tevékenység adatai.

A városi és községi utak legfontosabb adatai az 1956. március 31-i állapotnak megfelelően.

A műszaki főiskolák pénzügyei.

A fűtőolaj és a szén árának alakulása.

1959. ÉVI 11. SZÁM

Dr. Gerhard Fürst: Az építési árstatisztika felülvizsgálata.

Dr. Kurt Horstmann: Az építési teljesítmények árára vonatkozó mérőszámok újraszámítása és a lakóépületek egy árindexe.

Dr. Hermann Schubnell: A háztartások és a családok száma és struktúrája. (Eredmények az 1957. évi mikrocenzus egy különfeldolgozása alapján.)

Dr. Rudolf Berndsen: A részvénytársaságok mérlegei és eredményelszámolásai az iparban az 1957. és az 1958. üzleti évről.

A születésszám növekedésének okai 1957-ben 1950-hez viszonyítva.

A gyógyító- és ápolószemélyzet 1958. évi adatai.

Az építési tevékenység struktúraváltozása 1958-ban.

Az áruvásárlás és a raktárkészlet a nagykereskedelemben kiválasztott ágában 1958-ban.

A gépjárműállomány struktúraváltozása.

Az alkohol mint közúti forgalmi balesetek okozója.

STATISZTIKAI SZEMLE

Megjelenik havonta egyszer

Felelős szerkesztő: Kenessey Zoltán

Szerkesztőség: Budapest II., Keleti Károly utca 5-7. Telefon: 155-208

Kiadóhivatal: Budapest II., Keleti Károly utca 18/b. Telefon: 358-530 (305. mellék)

Kiadja: a Statisztikai Kiadó Vállalat

Felelős kiadó: Garádi László

Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál (Budapest V., József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál

Előfizetési díj: félévre 54,- Ft, egy évre 108,- Ft

Csekk számlaszám: egyéni 61.272, közületi 61.066 (vagy átutalás az MNB 47. sz. folyószámlájára)

A folyóirat régebbi példányai kaphatók a Posta Központi Hírlap Iroda Újságboltjában

(Budapest V., József Attila utca 3.)

60.2403. Állami Nyomda, Budapest

Terjeszti a Magyar Posta